

Liisa Huhta

Tasa-arvo opettajankouluttajan silmin

Tampereen yliopiston opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta sekä sukupuolen merkityksestä koulussa ja opettajankoulutuksessa

Liisa Huhta

Tasa-arvo opettajankouluttajan silmin

Tampereen yliopiston opettajankouluttajien näkemyksiä
tasa-arvosta sekä sukupuolen merkityksestä koulussa ja
opettajankoulutuksessa

Tampereen yliopisto tänään ja huomenna

Yliopiston sisäisiä kehittämis ehdotuksia, muistioita ja raportteja

62/2003

Sisällysluettelo
Tiivistelmä
Esipuhe

1. JOHDANTO.....	5
2. TAUSTAA	6
2.1. SUKUPUOLTEN TASA-ARVO KOULUN KASVATUSTAVOITTEENA	6
2.2. KESKEISET KÄSITTEET	7
2.2.1. <i>Tasa-arvo</i>	7
2.2.2. <i>Sukupuolineutraalisuus</i>	10
2.2.3. <i>Sukupuolisensitiivisyys</i>	12
2.2.4. <i>Piilo-opetussuunnitelma</i>	13
3. SELVITYKSEN LAATIMINEN	14
3.1. OPETTAJANKOULUTUKSEN KESKEINEN ROOLI TASA-ARVOTYÖSSÄ	14
3.2. TUTKIMUSONGELMAT	15
3.3. KOHDEJOUKKO	16
3.4. AINEISTO	16
3.5. ANALYYSIMENETELMÄT	17
4. TUTKIMUSTULOKSET.....	18
4.1. KYSELYYN VASTANNEIDEN KUVAILUA.....	18
4.2. OPETTAJANKOULUTTAJIEN NÄKEMYKSIÄ SUKUPUOLTEN VÄLISESTÄ TASA-ARVOSTA.....	21
4.2.1. <i>Tasa-arvotavoitteiden toteutuminen</i>	21
4.2.2. <i>Tasa-arvon määrittäminen</i>	29
4.2.3. <i>Näkemyksiä sukupuolijakaumasta</i>	31
4.2.4. <i>Tasa-arvo on tärkeä arvo</i>	34
4.2.5. <i>Opettajankouluttajien rooli tasa-arvoasioissa</i>	38
4.3. SUKUPUOLELLE ANNETTUJA MERKITYKSIÄ.....	40
4.3.1. <i>Oppilaan sukupuoli</i>	40
4.3.2. <i>Opettajan sukupuoli</i>	46
4.4. TULOSTEN YHTEENVETO	52
5. POHDINTA.....	54
KIRJALLISUUS.....	58
LUETTELO TAULUKOISTA JA KUVIOISTA.....	60
LIITTEET	

Tiivistelmä

Tasa-arvo opettajankouluttajan silmin. Tampereen yliopiston opettajankouluttajien näkemyksiä sukupuolten välisestä tasa-arvosta sekä sukupuolen merkityksestä koulussa ja opettajankoulutuksessa.

Tämän selvityksen aiheena on opettajankouluttajien näkemykset sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Lisäksi työssä pyritään hahmottamaan millaisia merkityksiä opettajankouluttajat antavat sukupuolelle koulussa ja opettajia koulutettaessa. Selvityksen kohderyhmään kuuluvat Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen kolmen eri yksikön, luokanopettajakoulutuksen, aineenopettajakoulutuksen ja lastentarhanopettajankoulutuksen opettajat sekä Tampereen ja Hämeenlinnan normaalikoulujen ohjaavat opettajat, yhteensä 128 henkilöä.

Selvityksen aineisto on kerätty internet-kyselylomakkeella keväällä 2002. Kyselylomakkeessa on käytetty sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Monivalintakysymykset on analysoitu käyttäen SPSS-tilasto-ohjelmaa. Avoimien kysymysten analysoinnissa on käytetty teemoitteluä sekä tyypittelyä.

Tulosten mukaan sukupuolten tasa-arvo on periaatteena kaikkien yhteisesti hyväksymä arvo ja tasa-arvon edistämistä pidetään opettajankouluttajien yhtenä tärkeänä tehtävänä. Käytännössä opettajankouluttajat pitävät kuitenkin sukupuolten välisenä tasa-arvona eri asioita riippuen siitä, missä yhteydessä tasa-arvosta puhutaan. Koulussa sukupuolten välisenä tasa-arvona pidetään ennen kaikkea oppilaiden sukupuolesta riippumatonta samalla tavalla kohtelua. Koulussa tasa-arvolle asetettujen tavoitteiden nähdään toteutuvan erittäin hyvin. Opettajiä koulutettaessa päällimmäiseksi tasa-arvoaiheeksi nousee kysymys sukupuolijakaumasta. Miesopiskelijoiden vähäisen määrän vuoksi tasa-arvotavoitteiden ei nähdä toteutuvan opettajankoulutuksessa aivan yhtä hyvin kuin koulussa. Työyhteisössä tasa-arvoon katsotaan kuuluvan myös työsuhteiden määräaikaaisuudet sekä palkkaussasiat. Näissä nähdään olevan jonkin verran tasa-arvo-ongelmia, kokonaisuudessaan tasa-arvon koetaan kuitenkin toteutuneen hyvin myös työyhteisössä. Sukupuolelle annetut merkitykset määrittyvät eri tavoin asiayhteydestä riippuen. Oppilaiden sukupuolella ei sanota olevan merkitystä, mutta koulussa hyvin menestymistä selitetään tyttöjen kohdalla ahkeruudella ja poikien kohdalla lahjakkuudella. Myös opettajan sukupuoli saa erilaisia merkityksiä eri tilanteissa. Etenkin ala-asteelle toivotaan lisää miesopettajia, toisaalta opettajan sukupuolella ei sanota olevan merkitystä. Samanaikaisesti naisopettajat erittelevät sukupuoleensa liittyviä vahvuuksia miehiä enemmän. Naiset myös kokevat sukupuolestaan olevan miehiä enemmän haittaa erityisesti työyhteisön jäsenenä. Opettajankouluttajien näkemykset sukupuolten välisestä tasa-arvosta ovat moniulotteisia. Selvityksen tulokset kertovat tasa-arvokysymyksen olevan vaikeasti määriteltävissä oleva asia.

Esipuhe

Tasa-arvotyössä kasvatus ja koulutus on nostettu keskeiseen asemaan lasten ja nuorten sosiaalistumisprosessissa naisiksi ja miehiksi ja sukupuolten yhteiskunnallisen työnjaon purkamisessa pitkällä tähtäimellä. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen koulutuksessa onkin kirjattu moniin koulutusta säänteleviin ohjeistuksiin ja säännöstöihin.

Tampereen yliopiston tasa-arvosuunnitelmassa vuosille 2000-2002 kiinnitettiin huomiota tasa-arvon edistämiseen opettajien koulutuksessa ja suunnitelmaan kirjattiin erillisen opettajankoulutuksen tasa-arvoselvityksen tekeminen. Alkuvuodesta 2002 tasa-arvotoimikunta palkkasi selvityksen tekijäksi kasv.yo Liisa Huhdan.

Huhdan tekemä selvitys kertoo kuinka vaikeasti määriteltävä kysymys tasa-arvosta koulutuksessa ja kuinka fragmentaarisia myös opettajankouluttajien näkemykset sukupuolen merkityksestä lopulta ovat. Selvityksen tulosten perusteella olisikin tärkeää järjestää erillistä tasa-arvokoulutusta sekä opettajankouluttajille että osaksi opettajankoulutusta.

Tampereella tammikuussa 2003

Tapio Rissanen
tasa-arvotoimikunnan puheenjohtaja

1. Johdanto

Tässä työssä kartoitetaan Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opettajien ja Tampereen ja Hämeenlinnan normaalikoulun ohjaavien opettajien näkemyksiä sukupuolten tasa-arvosta. Toisena tehtävänä selvityksessä on kartoittaa, minkälaisia merkityksiä opettajankouluttajat ja ohjaavat opettajat antavat sukupuolelle.

Yliopistojen tasa-arvotyössä pohditaan jatkuvasti keinoja edistää miesten ja naisten välistä tasa-arvoa yliopistossa ja yhteiskunnassa. Keskusteltaessa keinosta ja tavoista edistää tasa-arvoa päädytään usein puhumaan koulusta ja sen merkityksestä tasa-arvon edistämiseksi. Siinä vaiheessa kun opiskelijat tulevat yliopistoon, on heille jo muotoutunut varsin vakiintunut käsitys siitä, mitä tarkoittaa olla mies tai nainen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Koulun rooli on tasa-arvon edistämiseksi monella tapaa keskeinen. Tasa-arvokysymykset kytkeytyvät kiinteästi koko koulun toimintaan, usein käytäntöinä, jotka jäävät helposti huomaamatta. Koulutyöskentelyn käytännön järjestelyt, oppiainesisällöt, oppilaiden, opettajien ja muun koulun henkilökunnan keskinäiset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat siihen, minkälainen näkemys oppilaille – tytöille ja pojille – välittyy heidän mahdollisuuksistaan ja velvollisuuksistaan kansalaisina ja sukupuolensa edustajina.

Sukupuolten välisen tasa-arvo edistämiseksi opettajille lankeakin suuri vastuu. Kuten Elina Lahelma (1990) toteaa, ei tasa-arvon edistäminen voi tapahtua opettajien luonteenpiirteiden tai heiltä edellytettävien ominaisuuksien perusteella, vaan se vaatii tietoja ja koulutusta kuten muutkin opettajan ammattitaitoon liittyvät asiat. Opettajankoulutus on siis avainasemassa pyrittäessä edistämään tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Tampereen yliopiston tasa-arvotoimikunta on nostanut toimintansa yhdeksi painopistealueeksi opettajankoulutuksen, koska opettajankoulutuksen roolia pidetään keskeisenä pitkän aikavälin tasa-arvotyössä. Vuosille 2000-2002 tehdyssä yliopiston tasa-arvosuunnitelmassa sanotaan: “Erityisesti lastentarhan-, luokan- ja aineenopettajien koulutuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten opetuksessa ja luokkahuonetilanteissa edistetään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa. Opettajankoulutuksessa opiskelijat on opetettava tunnistamaan sukupuoliero oppimateriaaleissa ja opettajan ja oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa. Kouluttamalla tasa-arvotaidot omaavia opettajia voidaan pitkällä tähtäimellä edistää miesten ja naisten tasa-arvoa ja tasapuolisempaa sijoittumista työelämään.”

Käsillä olevan raportin yksi tarkoituksista onkin selvittää, minkälaisia näkemyksiä opettajankoulutajilla on tasa-arvosta ja sukupuolen merkityksestä koulussa ja tulevia opettajia koulutettaessa.

2. Taustaa

2.1. Sukupuolten tasa-arvo koulun kasvatustavoitteena

Suomen koulu- ja tasa-arvolainsäädäntö määrittelevät koulutukselle useita tasa-arvoon ja sen edistämiseen liittyviä tavoitteita. Seuraavassa esitellään lyhyesti lainsäädännölliset tasa-arvotyön velvoitteet koulussa.

Vuonna 1999 voimaantulleen uuden perusopetuslain (1998/628 2 §) mukaan:

“...opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana. Opetuksen tavoitteena on lisäksi turvata riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa koko maan alueella.”

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa sukupuolten välinen tasa-arvo on nostettu osaksi koulun arvoperustaa 1994(2000):

"Sukupuolten tasa-arvo on tärkeä osa koulun arvoperustaa. Sukupuolten tasa-arvo kasvatustavoitteena merkitsee sitä, että tytöt ja pojat saavat valmiudet toimimiseen yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin perhe-elämässä, työelämässä ja yhteiskunnassa."

Lukion opetussuunnitelman perusteissa lukion tehtävä on määritelty seuraavaksi (1994,12):

“Lukiota kehitetään yleissivistävänä, ylioppilastutkintoon johtavana ja jatkoopintoihin valmentavana oppilaitoksena, joka tukee nuoren yksilöllistä kasvua, sukupuolten tasa-arvoa ja nuorten kypsymistä aikuisuuteen.”

Lisäksi lukion arvoperustasta mainitaan seuraavaa (1994, 18):

“Lukion toiminnan yhtenä tavoitteena on kehittää opiskelijoissaan sellaisia asenteita ja valmiuksia, jotka luovat edellytykset toimia aktiivisina, kriittisinä ja vastuuntuntoisina kansalaisyhteiskunnan jäseninä. Sukupuolten tasa-arvo kasvatustavoitteena merkitsee sitä, että tytöt ja pojat saavat valmiudet toimimiseen yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin perhe-elämässä, työelämässä ja yhteiskunnassa.

Suomen tasa-arvolaissa (1986/609, 1995/206) todetaan:

“Viranomaisten ja oppilaitosten sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän laintarkoituksen toteutumista.”

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa Tasa-arvolain esitteessä tämän todetaan tarkoittavan:

“Opetuksen, tutkimuksen sekä oppiaineistojen on tuettava tasa-arvoa. Tämä merkitsee, että kirjojen tekstit, tehtävät tai kuvitus eivät saa ylläpitää ennakkoluuloja eivätkä kaavamaisia käsityksiä perhe- ja työelämän tehtävien jaosta. Tältä osin tasa-arvon edistämistavoite koskee erityisesti niitä viranomaisia, jotka hyväksyvät opetusaineistot.

Koulutuksen kaikilla tasoilla on pyrittävä muuttamaan asenteita, jotka ohjaavat valitsemaan ammatin perinteisesti sukupuolen mukaan. Asenteita voidaan muuttaa jo peruskoulussa annettavan valistuksen ja ammatinvalinnan ohjauksen avulla. Opettajankoulutuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten opettajien omat asenteet vaikuttavat oppilaiden käsityksiin tytöille ja pojille sopivista ammateista.”

Tasa-arvolain koulua koskevat kohdat kiinnittävät erityistä huomiota koulun rooliin pitkällä tähtäimellä työelämän segregaaation eli sukupuolen mukaisen jaon purkamisessa. Koululainsäädännössä tasa-arvotavoitteet taas liittyvät enemmänkin arvokysymyksiin ja huomioon otetaan myös tasa-arvo perhe-elämässä. Opetusta määrittelevässä lainsäädännössä, opetussuunnitelma-asiakirjoissa, koululaissa sekä tasa-arvolaissa vaaditaan siis opetukselta sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä. Tämä tavoite edellyttää aktiivisia toimenpiteitä, ja siten esimerkiksi sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän välttäminen ei sinänsä riitä. Oppilaille on sukupuolesta riippumatta määritelty samantyyppiset tavoitteet. Ohjeistuksissa ei kuitenkaan eritellä, mitä tavoitteiden toteutuminen edellyttää esimerkiksi opettajan toiminnalta, oppiainesisällöiltä, opetusmenetelmiltä tai opetussuunnitelmilta.

2.2. Keskeiset käsitteet

2.2.1. Tasa-arvo

Suomalaisessa lainsäädännössä termi tasa-arvo on vakiintunut tarkoittamaan sukupuolten välistä tasa-arvoa. Sukupuolten välisellä tasa-arvolla voidaan kuitenkin tarkoittaa erilaisia asioita. Tässä selvityksessä käytettävän sukupuolten välisen tasa-arvon synonyymina voisi käyttää esimerkiksi yhdenvertaisuutta tai samanarvoisuutta.

Kiljunen (1997) esittelee kolme erilaista tasa-arvon määritelmää, jotka ovat tyypillisiä viime vuosina käydyissä tasa-arvokeskusteluissa:

1. Naisilla ja miehillä on oltava samat mahdollisuudet ja yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet perhe-työ- ja yhteiskuntaelämässä.

Tähän määritelmään liittyy ajatus naisten ja miesten olemuksellisesta samanlaisuudesta ja se pohjautuu perinteiseen tasa-arvoideologiaan. Ajatellaan siis, ettei naisten ja miesten olemuksessa ole sellaisia eroja, joiden vuoksi heidän tulisi suuntautua eri tavoin. Tätä näkemystä on kritikoitu siitä, että se asettaa normiksi miehiset toimintatavat ja arvot. Tällöin tasa-arvoistuminen merkitsee naisten pyrkimistä näitä arvoja kohti.

2. Miehet ja naiset on vapautettava jäykistä sukupuolirooleista käyttämään kaikkia inhimillisiä voimavarojansa, niin maskuliinisia kuin feminiinisiä.

Tämän näkemyksen mukaan sukupuoli on vain yksi ihmisen ominaisuuksista, eikä sillä sinällään ole kytkentää ihmisen muihin ominaisuuksiin ja valintoihin. Näkemyksen kritisoijien mielestä ajatus on liian idealistinen, koska ihmisten valintoja ja ratkaisuja säätelevät myös yhteiskunnalliset rakenteet ja lainalaisuudet. Näiden rakenteiden nähdään vaikuttavan eri tavoin eri sukupuolipuolille johtuen esimerkiksi valtaan liittyvistä hierarkioista.

3. Naisten ominaisuudet, kyvyt ja kokemukset on hyväksyttävä yhtä arvokkaiksi kuin miesten ominaisuudet, kyvyt ja kokemukset. Tasa-arvon toteutuminen edellyttää myös miehiselle arvomaailmalle rakentuneen yhteiskunnan uudelleen arviointia.

Tämä näkökulma korostaa sukupuolten olemuksellisista erilaisuutta, miesten ja naisten biologisten ja kulttuuristen erojen merkitystä tasa-arvossa. Tavoitteena on naisten kokemuspäihin arvostaminen yhteiskunnallisesti arvohierarkiassa korkeammalle kuin mitä nykyisin tapahtuu. Tätä näkemystä on kritikoitu siitä, että ajattelu voi johtaa naisten ja miesten toiminta-alueiden erillisyyden kritiikittömään hyväksymiseen.

Kaikki kolme näkemystä painottavat eri asioita, mutta eivät ole toisiaan poissulkevia. Kun tasa-arvoa pohditaan kasvatustavoitteena, on jokaisella näkemyksistä merkityksensä. Kiljusen yhteenveto näistä kolmesta määritelmästä on seuraavanlainen: *“Sukupuolten välinen tasa-arvo merkitsee sekä naisten että miesten valintamahdollisuuksien laajenemista. Se edellyttää molempien sukupuolten kokemista yhtä arvokkaana. Rakenteelliset esteet tai sukupuoleen liittyvät normit ja odotukset eivät saa vaikuttaa ihmisen kehitys- ja valinnanmahdollisuuksiin, vaan yksilöllä on oltava mahdollisuus kehittää itseään koko persoonallisuuttansa käyttäen.”* (Kiljunen 1997, 99-100).

Huida, Smeds, Haavio-Mannila sekä Kauppinen-Toropainen ovat kehittäneet nelikentän, jonka avulla voidaan kuvata erilaisia tasa-arvoon liittyviä näkemyksiä. Nelikentän ulottuvuuksina ovat miesten ja naisten erilaisuuden hyväksyminen (kyllä/ei) sekä tasa-arvon aktiivinen edistäminen (kyllä/ei):

Miesten ja naisten erilaisuuden hyväksyminen

		EI	KYLLÄ
Tasa-arvon aktiivinen edistäminen	EI	sukupuolen merkityksen kieltävä, yksilökeskeinen	sukupuolistereotyyppinen
	KYLLÄ	sukupuolineutraali	sukupuoliherkkä

- 1) Sukupuolen merkityksen kieltävä, yksilökeskeinen näkemys. Sukupuolieroja ei hyväksytä, eikä tasa-arvoa pyritä edistämään aktiivisesti. Miesten ja naisten välistä epätasa-arvoa ei selitä sukupuoli vaan muut resurssit, kuten raha, valta, älykkyys tai koulutus. Sukupuolen vaikutus näihin resursseihin jätetään huomiotta.
- 2) Sukupuolistereotyyppinen näkemys. Erilaisuus hyväksytään jopa liioitellusti, mutta tasa-arvoa ei aktiivisesti pyritä edistämään.
- 3) Sukupuolineutraali näkemys. Tasa-arvoa pidetään aktiivisesti esillä ja edistettynä, mutta miesten ja naisten erilaisuutta ei oteta huomioon, jolloin yhteiskunnan miehisiin normeihin perustuvat rakenteelliset tekijät jäävät helposti huomiotta.
- 4) Sukupuoliherkkä näkemys. Hyväksytään miesten ja naisten erilaisuus mutta samanarvoisuus ja pyritään aktiivisesti edistämään tasa-arvoa.

Nelikenttä on luotu tutkimuksessa, joka käsitteli uuden tekniikan vaikutusta miesten ja naisten työnjakoon sekä työelämässä että kotona. (Huida, Smeds, Haavio-Mannila, Kauppinen-Toropainen 1993, 7-8)

Kouluun ja tasa-arvoon liittyvissä tutkimuksissa sukupuolten välisten erojen huomioimisesta on viime vuosina puhuttu yhä enemmän. Esimerkiksi Arnesen kirjoittaa: “Koulussa tasa-arvo tarkoittaa vaikeata tasapainottelua samanlaisuuden ja erojen välillä, yksilön kunnioittamisen ja yhteenkuuluvuuden välillä. Se tarkoittaa erilaisuuteen kytkeytyviä ongelmia ja sitä, miten erot voidaan nähdä ja käyttää hyväksi voimavarana.” (Arnesen 1999, 9.)

Tanskalainen Reisby on sitä mieltä, että tasa-arvo käsitteenä sopii hyvin yhteiskunnallisessa kontekstissa käytettäväksi, kun halutaan painottaa sitä, ettei ketään kohdella sukupuolensa vuoksi eri tavoin. Reisbyn mukaan pedagogiikassa sopisi paremmin käytettäväksi termi samanarvoisuus. Tämä käsite huomioisi tasa-arvo –termiä paremmin sukupuolieroon liittyvät tekijät. (Reisby 1994, 16.) Elina Lahelman mukaan tasa-arvon edistäminen edellyttää tietoja yhteiskunnan sukupuolen mukaisesta työn- ja vallanjaosta. Koulussa tämä edellyttäisi tasa-arvoaiheen eksplisiittistä käsittelyä. (Lahelma 1992, 50.)

Tasa-arvon käsitteellä on myös omat ongelmansa sen monitulkintaisuuden vuoksi. Koulukontekstissa tasa-arvon edistäminen mielletään yleensä hyvän opettajan ominaisuudeksi, ei opetuksen sisältöalueeksi tai didaktiikan osaksi, joka vaatisi koulutusta. Etenkin arkikeskusteluissa tasa-arvo saattaa toisinaan kaventua tarkoittamaan lähinnä sukupuolijakaumaan liittyvää kysymystä. Esimerkiksi miesopettajakeskustelussa argumenttina käytetään sitä, että tasa-arvo toteutuisi, jos opettajakunnan sukupuolijakauma olisi tasaisempi.

2.2.2. Sukupuolineutraalisuus

Suomalaisessa koululaitoksessa on tasa-arvotavoitteiden saavuttamiseen pyritty jättämällä sukupuoli huomiotta. Opetussuunnitelma-asiakirjoissa puhutaan oppilaista, ei tytöistä ja pojista. Sukupuolineutraalisuudella onkin etunsa pyrittäessä tasa-arvoon, mikäli sukupuolineutraalisuudella tarkoitetaan sitä, ettei sukupuoli enää ole peruste tai este tiettyyn opetukseen osallistumiseen. Tällöin sukupuolineutraalisuutta voidaan pitää tasa-arvotyön yhtenä saavutuksena verrattuna siihen, että aikaisemmin tyttöjen ja poikien koulutukselliset tavoitteet asetettiin erilaisiksi ja heidän opetuksensa erosi myös oppiainesisällöllisesti.

Houstonin mukaan sukupuolineutraalisuudella voidaan myös tarkoittaa eri asioita. Tässä ensimmäisessä tapauksessa sukupuolineutraali koulutus tarkoittaa sitä, että pyritään aktiivisilla toimilla poistamaan opetussuunnitelmasta sellaisia rakenteellisia tekijöitä, jotka ovat esteenä tyttöjen ja poikien yhtäläisille koulutusmahdollisuuksille (Houston 1985, 359). Suomessa tähän on pyritty mm. peruskoulujärjestelmään siirryttäessä, kun kotitaloutta alettiin opettaa myös pojille ja periaatteellinen sukupuolesta riippumaton valinta tekstiili- ja teknisen työn välillä tuli mahdolliseksi (Lahelma

1992, 55). Tämän kaltaiset toimet voivat toisinaan johtaa myös sukupuolisokeuteen, kun kulttuuriset sukupuolierot pyritään näin häivyttämään (Houston 1985, 359).

Sukupuolineutraalisuus voi tarkoittaa myös sukupuolen huomiotta jättämistä (Houston 1985, 359). Peruskoulun ja lukion opetussuunnitelma-asiakirjat ovat tässä mielessä sukupuolineutraaleja. Tällöin sukupuoleen puuttuminen voidaan tulkita pyrkimykseksi edistää tasa-arvoa siten, että erojen stereotyyppistä korostamista vältetään. Toisaalta tätä voidaan pitää myös asiakirjojen laatijoiden näkemyksenä, jonka mukaan oppilaan sukupuolella ei ole merkitystä hänen koulukokemuksilleen. Sukupuolta pidetäänkin usein henkilökohtaisena ominaisuutena tai piirteenä ja uskotaan oppilaiden voivan tehdä valintoja tai oppiaineita koskevia päätöksiä riippumatta sukupuolen aiheuttamista kulttuurisista ristiriidoista. (Lahelma 1992, 55.)

Kolmas tapa hahmottaa sukupuolineutraalisuutta on mieltää se tavoitetilaksi, jossa ollaan vapaita ennakkoluuloisesta ja yksipuolisesta suhtautumisesta sukupuolirooleihin (Houston 1985, 359). Tällöin sukupuoli ei johtaisi erilaiseen arvottamiseen ja sukupuolen mukaista eriarvoisuutta vahvistavat piirteet olisivat poissa sekä avoimesta että piilo-opetussuunnitelmasta.

Tässä selvityksessä puhuttaessa sukupuolineutraalisuudesta, tarkoitetaan Houstonin kahteen ensimmäiseen määritelmään liittyvää sukupuolineutraaliutta, sukupuolen huomiotta jättämistä. Houstonin kuvaama sukupuolineutraalisuuden pitäminen tavoitetilana on viime aikaisissa tutkimuksissa jäänyt vähemmälle huomiolle. Eroja lähtökohtana pitävässä tasa-arvoajattelussa puhutaankin nykyään sukupuolisensitiivisyydestä tai sukupuoliherkkyydestä (esim. Gordon & Lahelma 1999, Sunnari 1997).

Gordon ja Lahelma ovat sitä mieltä, että näennäinen sukupuolineutraalisuus on käytännön suomalaisessa opetussuunnitelmapolitiikassa sukupuolisokeutta, eikä auta pohtimaan sukupuolierojen vaikutuksia. Tämä saattaa vahvistaa taipumusta nähdä sukupuoli stereotyyppisesti ja tarpeellisena dikotomiana koulun tasolla. Heidän mukaansa sukupuolen häivyttäminen asiakirjoista ei häivyttä sitä koulun arjesta. Mikäli sukupuolen vaikutusta koulun prosesseihin ei huomioida, pääsevät stereotyyppiset näkemykset tyttöjen ja poikien ominaisuuksista helposti vaikuttamaan suhtautumistapaamme. (Gordon & Lahelma 1999, 91-93.)

Muissakin tutkimuksissa on tullut ilmi, ettei sukupuolineutraalisuus takaa sukupuolten välistä tasa-arvoa ja tyttöjen ja poikien tasapuolista kohtelua. Pyrkimys kohdella kaikkia oppilaita sukupuolesta

riippumatta samalla tavoin jättää tyttöjen ja poikien väliset erot helposti huomaamatta ja tämä voi aiheuttaa tiedostamatonta eriarvoista kohtelua. Vaikka sukupuoli olisi virallisella tasolla neutraloitu oppilaiksi, se vaikuttaa kaikessa epävirallisessa vuorovaikutuksessa. Ja vaikka opettaja pyrkisi jättämään sukupuolen huomiotta, oppilaat eivät tee tätä. (Tarmo 1991, 195.)

Marjatta Tarmo kirjoittaa: “Ei ole kyse siitä, että opettajat olisivat puolueellisia, vaan siitä, että sukupuoli ja siihen liittyvä arvostus vallitsee kaikkialla yhteiskunnassamme, myös koulussa. Me katselemme maailmaa sukupuolilinssien läpi emmekä edes havaitse tätä, koska sukupuoli on niin itsestään selvä jakoperuste. Mies ja miehinen nähdään arvokkaampana kuin nainen ja naisinen, eikä tätä yleensä kyseenalaisteta” (Tarmo 1991, 203)

Opettajankoulutuksessa tasa-arvoisuutta pidetään hyvän opettajan normina ja ominaisuutena, ei alueena, jolla opettaja tarvitsisi koulutusta. Useat kouluun ja tasa-arvoon liittyvät tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet tasa-arvotaitojen edellyttävän koulutusta siinä missä muutkin opettajan ammattitaitoon liittyvät asiat (esim. Lahelma 1992, Lampela 1995).

2.2.3. Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydellä opetuksessa ja kasvatuksessa tarkoitetaan sitä, että sukupuolen mahdollisia vaikutuksia tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten elämään pohditaan tietoisesti ja usein itsestään selviltä tuntuvat sukupuolierot pyritään tekemään näkyviksi, jotta eroihin liittyvään eriarvoisuuden voitaisiin puuttua. Tavoitteena ei siis ole erojen korostaminen sinällään, vaan eroihin liittyvien stereotyyppien ja niiden hierarkkisuuden tunnistaminen ja tätä kautta sukupuolen dikotomisesta kahtiajaosta eroon pyrkiminen. Tällöin sukupuolten välisenä tasa-arvotavoitteena voidaan nähdä olevan sen, että sekä tytöt ja pojat että miehet ja naiset voivat tehdä valintoja omien taipumustensa ja kiinnostustensa mukaan ilman että sukupuoleen liittyvät rakenteet rajoittaisivat heitä. (Korhonen 1998, 15.)

Esimerkiksi sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa tavoitteena on, että sukupuoleen kiinnitetään huomiota silloin, kun sillä saattaa olla merkitystä. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi suuret sukupuolierot jonkin keskeisen aineen opiskelussa sekä oppisisältöjen painotukset (Lahelma & Gordon 1999, 94). Nummenmaa ja Korhonen kirjoittavat sukupuolen olevan läsnä ohjauksessa erilaisina olemisen ja tekemisen muotoina. Henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen perustuvana ammatilli-

sen keskustelun muotona ohjaus on yksi keskeinen areena sosiaalisen sukupuolen konstruoinnille ja rekonstruoinnille. Sen vuoksi sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan ohjauksessa. (Nummenmaa & Korhonen, 2000, 74)

2.2.4. Piilo-opetussuunnitelma

Koulun toimintaa säätelevät pitkälti valtakunnalliset Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet ja Lukion opetussuunnitelman perusteet sekä koulukohtaiset opetussuunnitelmat. Vaikka koulun tavoitteena on oppilaiden sosiaalistaminen opetussuunnitelmissa asetettujen ihanteiden mukaisesti, muotoutuu koulun arki kuitenkin myös virallisen suunnitelman ulkopuolella.

Piilo-opetussuunnitelma käsitteenä voi olla käyttökelpoinen, kun halutaan kiinnittää huomiota siihen, kuinka kasvatus konkreettisesti luokassa tapahtuu (Broady, 1986, 100). Opetuksen puitteet, esimerkiksi aika, tilat, ryhmien koot, opettajien ja oppilaiden asenteet ja odotukset, luokkahuoneen ilmapiiri, koulun kirjoittamattomat käytänteet yms. ovat tyypillisiä piilo-opetussuunnitelman elementtejä.

Kriittisen pedagogiikan teorioihin tukeutuvissa koulututkimuksissa on korostettu piilo-opetussuunnitelman keskeistä osuutta koulun käytänteissä. Sukupuolinäkökulmasta piilo-opetussuunnitelmalla on tarkoitettu kolmea asiaa. Ensinnäkin sillä tarkoitetaan opettajien erilaista suhtautumista tyttö- ja poikaoppilaisiin sekä tyttöjen ja poikien erilaista roolia luokan vuorovaikutuksessa. Toiseksi piilo-opetussuunnitelmalla on viitattu oppisisältöihin, oppimateriaaliin ja rakenteisiin sisältyviin stereotyyppisiin roolimalleihin. Kolmanneksi piilo-opetussuunnitelma ilmenee koulun henkilökunnan sukupuolirakenteissa (Metso 1992, 272-273).

Koulun piilo-opetussuunnitelmalla on sanottu tuotettavan sukupuolistereotyyppioille perustuvaa dikotomista mallia tyttö- ja poikasukupuolista. Esimerkiksi opettajien on opetuskäytännöllään ja käsityksillään katsottu heijastavan ja vahvistavan oppilaiden jäsentämistä kilteiksi koulutyttöiksi ja villeiksi koulupojiksi. (Lampela 1995, 40-50.)

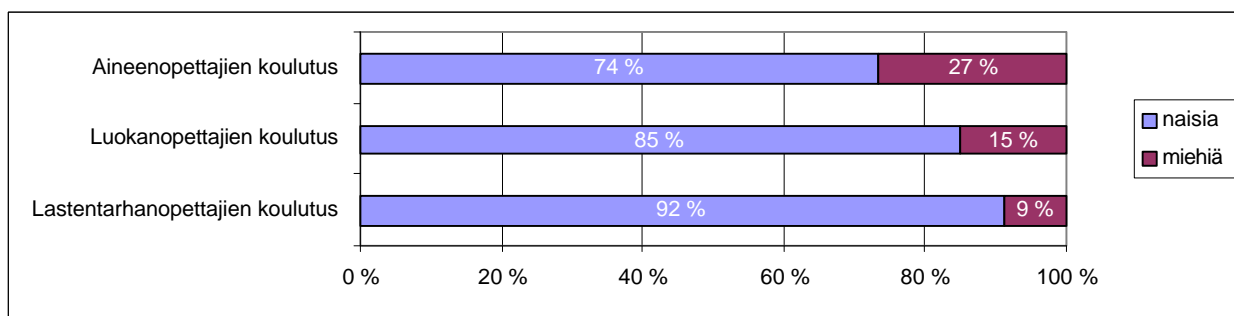
Piilo-opetussuunnitelma näyttäisi siis olevan yksi niistä mekanismeista, joiden kautta sukupuolten väliset suhteet toistuvat ja uusiutuvat koulussa. Sen avulla tytöt ja pojat oppivat, milloin opetussuunnitelmassa käytetty neutraali oppilas –termi itse asiassa tarkoittaa tyttöä, milloin poikaa. Neut-

raalit lausumat saavat oppilaiden ja opettajien omien sukupuolityöjärjestysten ohjaamina sukupuolistuneet merkitykset. (Lahelma 1992, 56). Piilo-opetussuunnitelman käsite ei kuitenkaan ole ongelmaton, joskin sen avulla voidaan tuoda koulun informaalia aluetta havainnollisesti näkyväksi.

3. Selvityksen laatiminen

3.1. Opettajankoulutuksen keskeinen rooli tasa-arvotyössä

Tampereen yliopistosta valmistuu vuosittain reilut 150 opettajaa, luokanopettajia, lastentarhanopettajia sekä aineenopettajia. Vuonna 2001 opettajiksi valmistui yhteensä 156 opiskelijaa, lastentarhanopettajien koulutuksesta valmistui 47 opiskelijaa (8.5 % miehiä 91.5 % naisia), luokanopettajaksi valmistui 75 opiskelijaa (14.7 % miehiä 85.3 % naisia) ja aineenopettajan kelpoisuuden sai 34 opiskelijaa (26.5 % miehiä 73.5 % naisia), yhteensä 156 opiskelijaa.

KUVIO 1. Tampereen yliopistosta vuonna 2001 valmistuneiden opettajien sukupuolijakauma.

Naiset ovat enemmistönä kaikissa opettajankoulutusyksiköissä opiskelijoina. Opettajien osalta suhde on päinvastainen varhaiskasvatuksen yksikköä lukuunottamatta. Sukupuolijakauma on yksi osa-alue tasa-arvosta puhuttaessa ja se on tässäkin kyselyssä yhtenä teemana.

Opettajankoulutuksella on keskeinen rooli opettajaopiskelijoiden tulevaan ammattiin sosiaalistumisen prosessissa. Opettajankoulutus ja koulu on yksi sukupuolta tuottava ja siihen sosiaalistava instituutio. Opettajien, opettajaopiskelijoiden ja oppilaiden sukupuoli lävistää lähes kaikkia koulun ja opettajankoulutuksen käytäntöjä. Nämä taas heijastavat, ylläpitävät ja uusintavat yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvon merkityksestä. Suomessa virallisella tasolla koulun sukupuolittuneita rakenteita on häivytetty näkymättömiin käyttämällä tasa-arvoretoriikkaa (Lahelma 1992, 117). Sunnarin (1997) mukaan opettajankoulutuksen käytänteiden kehittäminen sukupuolisensitiiviseen suuntaan tarjoaisi kuitenkin opiskelijoille välineitä tulla tietoi-

seksi sukupuolijärjestelmästä ja sukupuolen merkityksistä koulun arjessa. Tämä taas pitkällä tähtäimellä voi edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Tämän selvityksen avulla pyritäänkin kartoittamaan sitä, miten sukupuolten välinen tasa-arvo näkyy opettajia koulutettaessa sekä millaisia merkityksiä opettajankouluttajat sukupuolelle antavat. Toivottavasti selvitys voisi myös herättää keskustelua tasa-arvosta ja sukupuolen merkityksestä opettajia koulutettaessa.

Tasa-arvotema ei juuri esiinny Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opetussuunnitelmissa erillisenä sisältöalueena, eikä sitä ole näkyvästi sisällytetty pedagogisiin opintoihin. On pitkälti yksittäisistä opettajankouluttajista kiinni, käsitelläänkö koulutuksessa erilaisuutta, marginaalisuutta tai sukupuoleen liittyvää problematiikkaa tai tarkastellaanko esimerkiksi luokan vuorovaikutussuhteita sukupuolen näkökulmasta. Yksittäisillä opettajankouluttajilla onkin keskeinen rooli näiden teemojen ylläpitäjinä ja tasa-arvon edistäjinä.

3.2. Tutkimusongelmat

Tämän selvityksen tarkoituksena on kartoittaa opettajankouluttajien näkemyksiä sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja sukupuolen merkityksestä opettajankoulutuksessa ja koulussa.

Varsinaiset tutkimuskysymykset ovat:

Kysymys 1.

Millaisia näkemyksiä opettajankouluttajilla on sukupuolten välisestä tasa-arvosta?

- miten opettajankouluttajat kokevat asetettujen tasa-arvotavoitteiden toteutuvan koulussa ja opettajankoulutuksessa?
- mitä pidetään sukupuolten välisenä tasa-arvona?
- millaisia näkemyksiä opettajankouluttajilla on yliopiston sukupuolijakaumasta?
- kuinka tärkeäksi tasa-arvo koetaan?
- millä tavoin tasa-arvokysymykset ovat esillä opettajia koulutettaessa?

Kysymys 2.

Millaisia merkityksiä opettajankouluttajat antavat sukupuolelle koulussa ja opettajia koulutettaessa?

- tyttöihin ja poikiin liitettäviä merkityksiä
 - onko oppilaan sukupuolella väliä?

- opettajan sukupuoleen liitettyjä merkityksiä
 - onko opettajan sukupuolella väliä?
- näkemyksiä miesopettajakeskusteluun
 - mitä opettajankouluttajat ajattelevat miesopettajien vähäisestä määrästä?
 - mitä mieltä opettajankouluttajat ovat valintakokeiden mieskiintiöistä?

3.3. Kohdejoukko

Selvityksen kohdejoukkoon kuuluvat Tampereen yliopiston opettajankouluttajat ja normaalikoulujen ohjaavat opettajat. Opettajankouluttajat työskentelevät opettajankoulutuslaitoksen kolmessa yksikössä: aineenopettajakoulutus Tampereen toimipaikka, luokanopettajankoulutus Hämeenlinnan toimipaikka sekä varhaiskasvatuksen yksikkö. Ohjaavia opettajia ovat sekä Tampereen normaalikoulun että Hämeenlinnan normaalikoulun opettajat. Tampereen yliopiston henkilö- ja virkarekisterin (HeVi) tietojen mukaan voimassa olevia opettajan nimityksiä opettajankoulutuslaitoksella ja normaalikouluilla oli kyselyyn vastaamisajankohtana yhteensä 128. Kyseessä on kokonaistutkimus sikäli, että koko perusjoukko on tutkimuksen kohteena.

3.4. Aineisto

Selvityksen aineisto on kerätty kyselylomakkeella. Tutkimusmenetelmää valittaessa päädyttiin kyselylomakkeen käyttöön, jotta vastaus olisi saatu mahdollisimman monelta opettajankouluttajalta. Kyselylomakkeen katsottiin myös soveltuvan parhaiten tämänkaltaisen selvitystyön aineistonkeruumenetelmäksi.

Pääasiallisesti aineisto kerättiin internet-kyselylomakkeella. Lomake oli täytettävissä osoitteessa <http://www.uta.fi/tiedekunnat/kasv/talomake.htm>. Sen saattoi täyttää ja lähettää suoraan internetissä. Vastaukset tulivat selvityksen laatijalle anonyymeinä. Ensimmäinen vastauspyyntö kyselyyn lähetettiin opettajankouluttajille ja ohjaaville opettajille 18.3.2002 kunkin yksikön sähköpostilistan välityksellä. Vastausaikaa oli yksi viikko. Vastauksia tuli ensimmäisen viikon aikana yhteensä 23. Muistutusviestin jälkeen vastauksia tuli sähköisessä muodossa vielä 20. Lisäksi tuli tieto, ettei Tampereen normaalikoulun kaikilla koneilla oltu saatu lomaketta auki, joten kyselystä tehtiin vielä paperiversio Tampereen normaalikoulun ohjaaville opettajille. He saivat vastausaikaa viikon, 4.4.-10.4. Vastauksia tuli paperiversiona seitsemän kappaletta takaisin. Näin ollen vastauksia saatiin netti- ja paperilomakkeista yhteensä 50.

Lomakkeessa on käytetty sekä avoimia että monivalintakysymyksiä. Monivalintakysymykset ovat pääasiallisesti väittämiä. Väittämät perustuvat tunnistettaviin, usein stereotyyppisiin mielikuviin, jotka on kerätty tutkimuskirjallisuudesta sekä julkisesta keskustelusta, esimerkiksi Helsingin Sanomien mielipidesivuilta. Lomakkeessa pyrittiin kartoittamaan, miten opettajankouluttajat reagoivat vastauksillaan näihin stereotyyppisiin väittämiin. Väittämien käyttöön päädyttiin osittain myös siitä syystä, että niihin vastaaminen on vaivattomampaa kuin avoimiin kysymyksiin vastaaminen.

Avoimilla kysymyksillä taas haluttiin saada vastaajien itse tuottamaa tekstiä, jolloin heillä oli mahdollisuus tuoda vapaammin esille omia näkemyksiään sukupuolen merkityksestä ja tasa-arvosta koulussa ja opettajia koulutettaessa.

Monivalinta- ja avoimet kysymykset vastaavat osittain samoihin kysymyksiin. Monivalintakysymyksillä onkin pyritty kartoittamaan yleisellä tasolla opettajankouluttajien näkemyksiä tutkittavista ilmiöistä ja asioista, kun taas avoimet kysymykset mahdollistavat opettajankouluttajien oman äänen kuulumisen selvityksessä vahvemmin. Lomakkeen kysymykset on muotoiltu työn tutkimuskysymysten teemoista, joita tulososiossa käsitellään yksityiskohtaisesti. Yksityiskohtainen luettelo siitä, mitkä lomakkeen kysymyksistä kuuluvat mihinkin teemakokonaisuuteen, löytyy tämän raportin liitteestä 2. Tässä lomakkeen teemat tiivistettynä:

Opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta

- 1) miten tasa-arvotavoitteet toteutuvat
 - a) koulussa
 - b) opettajankoulutuksessa
 - c) työyhteisössä ja yhteiskunnassa
- 2) näkemyksiä sukupuolijakaumasta
- 3) tasa-arvon tärkeys opettajia koulutettaessa
- 4) opettajankouluttajien rooli tasa-arvotyössä

Sukupuolen merkitys

- 1) sukupuolelle annettuja merkityksiä
 - a) oppilaista puhuttaessa
 - b) opettajista puhuttaessa

3.5. Analyysimenetelmät

Raportissa esitellään monivalintakysymyksiensa jakaumat sekä tulosten kannalta merkittävät ristiintaulukoinnit. Aineiston analyysissä on käytetty SPSS-ohjelmaa. Kyselylomakkeen monivalintakysymyksistä väittämissä vastausvaihtoehdot olivat Likertin asteikon mukaiset ja vaihtoehtoja oli vii-

si: täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, osittain samaa osittain eri mieltä, jokseenkin eri mieltä sekä täysin eri mieltä. Selkeyden vuoksi jakaumat väittämistä on raportissa esitetty pääasiallisesti kolmiportaisen asteikon mukaisesti, samaa mieltä, osittain samaa osittain eri mieltä sekä eri mieltä. Analyysissa on jätetty huomiotta viisi lomakkeessa ollutta analyysivaiheessa tarpeettomaksi osoittautunutta väittämää. Taustamuuttujina selvityksessä käytetään pääasiallisesti sukupuolta sekä työyksikköä. Anonymiteetin säilymisen vuoksi esimerkiksi työnkuvaa ei käytetä erillisenä muuttujana.

Avoimien kysymysten vastauksissa on käytetty teemoittelua sekä tyypittelyä. Aineistosta on nostettu esiin tutkimusongelmaa valaisevia kokonaisuuksia teemoittelemalla. Tällä tavoin on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Teemoittelussa käytetyt lainaukset toimivat raportissa erilaisissa tehtävissä. Toisinaan sitaatteja käytetään perustelevaan tutkijan aiheesta tekemään tulkintaa, toisinaan sitaatti toimii aineistoa kuvaavana esimerkkinä. (Eskola & Suoranta 2001, 174.)

Teemoittelun ohella aineistoa on ryhmitelty tyypeiksi. Tyypittelyssä on kysymys aineiston ryhmitelystä tyypeiksi, jotka muodostuvat joukoista samankaltaisia tarinoita. Tämän selvityksen aineiston tyypittelyssä on useimmiten käytetty yhdistettyä, mahdollisimman yleistä tyyppiä, jolloin mukaan on otettu pääasiallisesti sellaisia asioita, jotka esiintyvät suuressa osassa vastauksia. (Eskola & Suoranta 2001, 181.)

4. Tutkimustulokset

4.1. Kyselyyn vastanneiden kuvailua

Kyselyyn vastasi kaiken kaikkiaan 50 opettajankouluttajaa. Tampereen yliopiston henkilö- ja virkarekisterin (HeVi) tietojen mukaan voimassa olevia opettajan nimityksiä opettajankoulutuslaitoksella ja normaalikouluilla oli kyselyyn vastaamisajankohtana yhteensä 128. Näin ollen kyselyn vastausprosentiksi saadaan 39 %.

Vastauspyyntö kyselyyn lähetettiin opettajankoulutuslaitoksen yksiköiden ja normaalikoulujen opettajien sähköpostilistoille. Onkin mahdollista, että annettuna vastausaikana paikalla on ollut esimerkiksi sijaisia hoitamassa virkoja tms. jolloin koko joukon määrä kasvaa. Joitakin virkoja on myös auki ja osalla näistä avoimista viroista on viranhoitaja, osalla ei. Vastausprosenttia ei voida-

kaan pitää eksaktina, vain suuntaa antavana. Palautetuista lomakkeista kaksi oli vajaasti täytettyjä. Toisessa oli vastattu kysymyksiin 1-16, toisessa puuttui keskeltä muutamia vastauksia. Nämä lomakkeet on huomiota analyysissa siltä osin, kuin niissä on vastauksia ollut.

Taulukossa 1. on nähtävissä tutkimukseen vastanneet sekä kaikki nimitetyt opettajankouluttajat. Tiedot perustuvat yliopiston henkilö- ja virkarekisteriin. Elämäntilanne sekä työkokemus opettajankouluttajana ovat taustamuuttujia, joista ei ole saatavilla tietoja, joten näistä muuttujista on taulukossa ilmoitettu vain vastaajajoukkoa koskevat tiedot.

TAULUKKO 1. Kyselyyn vastanneet ja kaikki kohderyhmään kuuluvat kevään 2002 aikana

	Vastanneet	Kaikki
Sukupuoli		
Nainen	60 %	63 %
Mies	40 %	37 %
Ikä		
27-39	20 %	23 %
40-49	49 %	34 %
50 +	31 %	42 %
Elämäntilanne		
Asuu yksin	14 %	-
Asuu kaksin elämäkumppanin kanssa	18 %	
Asuu yksin lapsen/ lasten kanssa	6 %	
Asuu elämäkumppanin ja lasten kanssa	58 %	
Asuu muunlaisessa yhteisössä	2 %	
Tutkinto		
Ylempi korkeakoulututkinto	72 %	68 %
Jatkotutkinto	24 %	26 %
Alempi korkeakoulututkinto tai muu	4 %	6 %
Työnkuva		
Tuntiopettaja tai lehtori	88 %	90 %
Assistentti tai yliassistentti	4 %	5 %
Professori tai rehtori	6 %	5 %
Muu	2 %	
Työyksikkö		
OKL	34 %	38 %
Normaalikoulut	66 %	62 %
Työkokemus opettajankouluttajana		
0-9 vuotta	32 %	-
10-19 vuotta	38 %	
20-30 vuotta	30 %	

Sukupuoli. Opettajankouluttajista miehet ja naiset ovat vastanneet kyselyyn suurin piirtein yhtä aktiivisesti, miehet hieman naisia aktiivisemmin. Vastaajista 60 prosenttia (30) oli naisia ja 40 pro-

senttia (20) miehiä. Tämä vastaa melko hyvin naisten ja miesten osuuksia Tampereen yliopiston opettajankouluttajista. Heistä naisia on 63 ja miehiä 37 prosenttia.

Ikä ja elämäntilanne. Ikäjakauma oli vastaajilla laaja, 27-vuotiaasta 60-vuotiaaseen. Suurin ryhmä vastaajissa olivat 40-49-vuotiaat, joita oli 49 prosenttia. Yli 50-vuotiaita oli vastaajista 31 prosenttia. Nuorimpaan ikäryhmään, 27-39-vuotiaisiin vastaajista kuului 20 prosenttia. Puuttuvia arvoja oli yksi. Opettajankouluttajia löytyy monen ikäisiä, mutta tähän kyselyyn vastanneista 80 prosenttia on yli 40-vuotiaita. Nuorimmassa ikäryhmässä miehiä on suhteellisesti enemmän kuin taas vanhimmissa ryhmässä naisia on suhteellisesti enemmän. Ikä oli kyselyn taustamuuttujista ainoa, joka merkittävästi poikkesi koko joukon jakaumasta. Koko joukossa yli 50-vuotiaita on 42 prosenttia kun vastaajista heitä oli vain 31 prosenttia. Koko joukossa taas 40-49-vuotiaita on 34 prosenttia ja vastanneissa 40-49-vuotiaiden joukko on kaikkein suurin, 49 prosenttia. Nuorimmassa ryhmässä, alle 40-vuotiaissa, vastaajia oli suurin piirtein samassa suhteessa kuin koko joukossa.

Yli puolet vastaajista asuu yhdessä elämänkumppanin ja lasten kanssa. Kaksin elämänkumppanin kanssa asuvia on vastaajista 18 prosenttia ja yksinasujia 14 prosenttia. Yksinhuoltajia vastaajista on 6 prosenttia.

Tutkinto. Yliopistollinen perustutkinto oli vastaajista 72 prosentilla ja jatkotutkinnon suorittaneita vastaajajoukosta oli 24 prosenttia. Perustutkinnon suorittaneista naisia oli 61 ja miehiä 40 prosenttia. Jatkotutkinnon tehneistä naisia 58 ja miehiä 42 prosenttia. Koko joukkoon verrattu ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet vastasivat jatkotutkinnon suorittaneita hieman aktiivisemmin, sillä koko joukosta jatkotutkinnon on suorittanut 26 prosenttia ja ylemmän korkeakoulututkinnon 68 prosenttia.

Työnkuva, työyksikkö ja työkokemus. Vastaajajoukko koostuu pääasiassa lehtoreista, heitä oli 88 prosenttia kaikista kyselyyn vastanneista. Kyselyyn vastasi myös muutama assistentti tai yliassistentti sekä professori tai rehtori. Luvut ovat kuitenkin sen verran pieniä, että työnkuvaa ei käytetä omana muuttujana selvityksessä. Vastanneiden määrät vastaavat kuitenkin verrattaen hyvin koko joukon määriä, lehtoreita on koko joukostakin noin 90 prosenttia.

Viidestäkymmenestä vastaajasta normaalikoulun ohjaavia opettajia oli kaiken kaikkiaan 66 prosenttia ja opettajankoulutuslaitoksen yksiköissä työskenteleviä 34 prosenttia. Koko joukkoon verrattuna normaalikoululla työskentelevät vastasivat siis opettajankoulutuslaitoksella työskenteleviä

jonkin verran ahkerammin, sillä koko joukosta normaalikouluilla työskenteleviä on 62 prosenttia ja opettajankoulutuslaitoksella 38 prosenttia. Vastanneista normaalikoulun opettajista miehiä oli 42 ja naisia 58 prosenttia. Opettajankoulutusyksiköissä työskentelevistä vastaajista miehiä oli 35 ja naisia 65 prosenttia. Opettajankoulutusyksiköissä kyselyyn vastasivat useammin naiset, normaalikoululla taas miehet.

Perustutkinnon on suorittanut normaalikoulun opettajista 88 prosenttia ja jatkotutkinnon 12 prosenttia. Opettajankoulutuslaitoksella työskentelevistä vastaajista perustutkinnon on suorittanut 53 prosenttia ja jatkotutkinnon 47 prosenttia.

Työvuosien määrä jakautui vastaajilla melko tasaisesti. Alle kymmenen vuotta opettajankouluttajana on toiminut 32 prosenttia, 10-19 vuotta kokemusta oli 38 prosentilla ja 30 prosenttia on kouluttanut opettajia yli 20 vuotta. Kiinnostavaa oli, että miehistä 40 ja naisista 27 prosenttia on työskennellyt opettajankouluttajana alle kymmenen vuotta kun taas naisista 40 ja miehistä vain 15 prosenttia on työskennellyt yli 20 vuotta.

Kuten aikaisemmin mainittiin, miehiä on nuorimassa ryhmässä suhteellisesti eniten, joten siksi heidän osuutensa yli 20 vuotta opettaneista on verrattaen pienempi. Tämän aineiston perusteella vaikuttaakin siltä, että viimeisen kymmenen vuoden aikana miehiä on palkattu opettajankouluttajiksi ja ohjaaviksi opettajiksi enemmän kuin edeltävinä vuosikymmeninä. Tässä suhteessa kyselyyn vastanneet vastaavat läheisesti koko joukkoa. Yliopiston henkilö- ja virkarekisterin mukaan alle 40-vuotiaista opettajankouluttajista miehiä on 40 prosenttia kun se koko joukossa on 37 prosenttia.

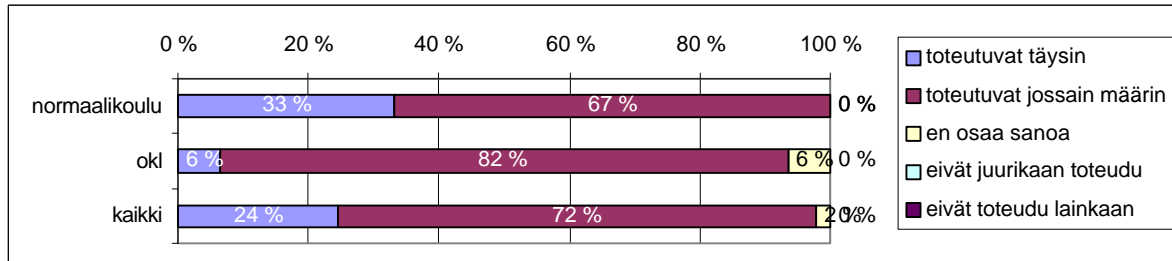
Kokonaisuudessaan kyselyyn vastanneiden joukko vastaa melko hyvin koko kohdejoukkoa. Ainoastaan ikäjakauma poikkeaa merkittävästi koko joukon ikäjakaumasta. Koko joukossa yli 50-vuotiaita on selkeästi eniten kun taas tähän kyselyyn ovat aktiivisimmin vastanneet 40-49-vuotiaat. Alle 40-vuotiaista vastanneita on suurin piirtein samassa suhteessa kuin koko joukossa. Toisaalta on hyvä huomioida myös se, että työssä käytetyssä ikäryhmäluokittelussa viimeinen kategoria 50 + sisältää enemmän ikäluokkia kuin keskimäinen 40-49-vuotiaiden ryhmä.

4.2. Opettajankouluttajien näkemyksiä sukupuolten välisestä tasa-arvosta

4.2.1. Tasa-arvotavoitteiden toteutuminen

Koulussa

Tasa-arvotavoitteiden toteutumisesta koulussa vastaajat olivat eniten yksimielisiä. Yli 90 prosenttia vastaajista koki sukupuolten välisten tasa-arvotavoitteiden toteutuvan koulussa täysin tai jossain määrin monivalintakysymyksen perusteella.

KUVIO 2. Asetettujen tasa-arvotavoitteiden toteutuminen koulussa (työyksiköittäin)

Kaikista vastaajista 24 prosenttia näki tavoitteiden toteutuvan täysin ja 72 prosenttia sanoi niiden toteutuvan jossain määrin. Opettajankoulutuslaitoksen osalta prosenttiosuus jää vajaaksi sadasta, koska yksi henkilö ei ollut vastannut kysymykseen. Epävarmoja vastauksia ei tässä kysymyksessä juuri ollut, toisin kuin lähes kaikissa muissa lomakkeen väittämässä. Sukupuolten välillä ei juurikaan ollut eroja, mutta työyksiköittäin tarkasteltuna voidaan havaita joitakin eroja vastaajien välillä. Normaalikoululla työskentelevät näkivät tasa-arvon toteutuneen opettajankoulutusyksiköiden opettajankouluttajia hieman paremmin. Huomattavaa on, että normaalikoulun opettajista 33 prosenttia oli sitä mieltä, että tavoitteet toteutuvat täysin kun opettajankoulutuslaitoksen opettajista vain 6 prosenttia näki tavoitteiden toteutuvan täysin.

Opettajankouluttajat perustelivat tasa-arvotavoitteiden toteutumista seuraavanlaisin argumentein:

- 1) Kaikkia oppilaita kohdellaan samalla tavalla sukupuolesta riippumatta

“Kaikenlainen tasa-arvoisuus on itsestäänselvyys, kaikkia kohdellaan samoin.” – nainen, normaalikoulu

“Samat hommat, samat säännöt” – mies, normaalikoulu

- 2) Opetus ja työtavat ovat samoja sukupuolesta riippumatta

“Työtavat oppimistilanteissa painottavat tasapuolista osallistumista.” – mies, normaalikoulu

- 3) Kaikki opiskelevat samoja oppiaineita, tai jos eivät, valinnanmahdollisuudet ovat samat kaikille

“Ainoa poikien ja tyttöjen 'oma' alue on liikunta, muuten kaikki, käsityökin, on yhteistä, kaikki osallistuvat kaikkeen ja paljon tehdään yhdessä.” – nainen, normaalikoulu

- 4) Ryhmät ovat sekaryhmiä, ei ole tyttö- tai poikaluokkia

“Opetusta ei erotella sen perusteella onko tyttö vai poika (no liikunta on tyttö/poika ryhmissä).“ –mies, normaalikoulu

Argumenteista ensimmäinen oli kaikkein yleisin, valtaosa vastaajista toi esiin samalla tavalla kohtelun tasa-arvon perusteluna. Myös muita edellä listattu perusteluja löytyi useista vastauksista. Perustelut liittyvät kaikki Kiljusen kuvaamaan ensimmäiseen tasa-arvon määritelmään, jonka mukaan naisilla ja miehillä on oltava samat mahdollisuudet ja yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet perhe- työ- ja yhteiskuntaelämässä. Tämä näkemys pohjautuu tasa-arvoideologiaan, jonka perustana Kiljusen mukaan on ajatus naisten ja miesten olemuksellisesta samanlaisuudesta. (Kiljunen 1997, 99.)

Vaikka monivalintakysymyksessä asiaa kysyttäessä vastaajista 96 prosenttia totesi tavoitteiden toteutuvan täysin tai jossain määrin, perusteluissa käy ilmi, ettei näin kuitenkaan käytännössä aina ollut. Yli puolet avoimeen kysymykseen vastanneista käsittelevät tasa-arvo-ongelmia. Tasa-arvo-ongelmia löytyi seuraavista teemaryhmistä:

1) Opettajakunnan naisenemmistöisyys huolestuttaa

“Suurin osa opettajista on naisia, nuoren miehen elämään ja kasvuun samastuminen ja sitä tukeminen on vaikeampaa naisopettajille monesti. Poikakulttuuri on vierasta.“ – nainen, normaalikoulu
“Molempien mallia tarvitaan tasapainoiseen kasvuun“ – nainen, normaalikoulu

2) Samalla tavoin kohtelu on ideaali, johon pääseminen ei aina ole helppoa

“Oletan, että opettajakin tiedostamatta sallii tytöille ja pojille hieman eri asioita“ –nainen, normaalikoulu
“Kumpaakaan sukupuolta ei syrjitä, mutta nykyajan kielipainotteinen koulu suosii tyttöjä.“ –nainen, normaalikoulu
“Peruskoulussa on vielä asenteita, että ’pojat on poikia’, tytön tulee totella, olla kiltti. Pojat saavat enemmän kaikenlaista huomiota, keskirivin tytöt jäävät vähemmälle.“ –nainen, okl

3) Perinteiset roolimallit sitovat opettajan työtä ja koulun käytänteitä

“Harva opettaja uskaltaa antaa lasten ylittää sukupuoleen liittyviä hyväksytyjä käyttäytymismalleja, ellei siihen lasketa sitä, että nykyään osa tytöistä viihtyy jo tietokoneen parissa.“ –nainen, normaalikoulu
“Paljon on vielä perinteistä sukupuolirooleihin liittyvää ajattelua, kuten tyttöjen ammattiin ohjaaminen esim. hoitoaloille ja kasvatusaloille, kun vastaavasti poikia rohkaistaan teknisille aloille.“ -nainen, okl

4) Samalla tavalla kohtelu ei takaa tasa-arvoista kohtelua

“..peruskoulu ei juurikaan huomio tyttöjen ja poikien erilaista kehitystahtia siirryttäessä lapsuudesta nuoruuteen.“ –nainen, normaalikoulu

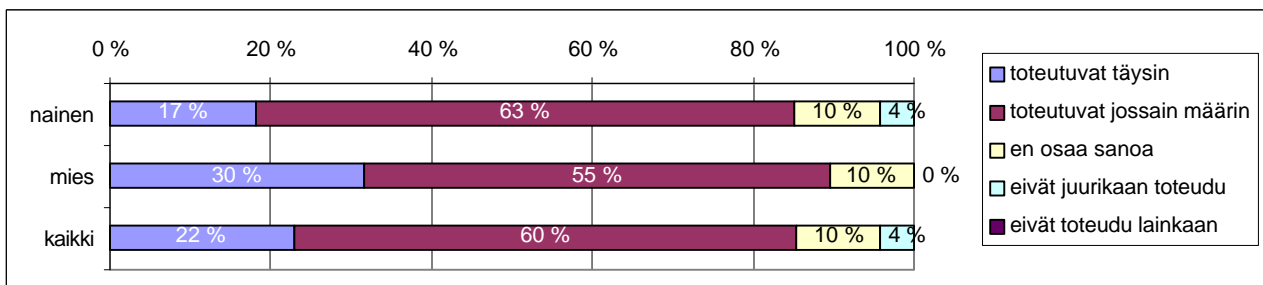
5) Ristiriitoja koululle asetettujen tavoitteiden ja kodin välillä nousee toisinaan esiin

“Kodin merkitys on kuitenkin paljon ratkaisevampaa: joko vahvistaa tai aiheuttaa jopa ristiriitaa.“ – mies, normaalikoulu

Opettajien naisenemmistöisyys sai määrällisesti eniten huomiota, mutta myös muut ongelmat esiintyivät useissa vastauksissa. Kiljusen tasa-arvomääritelmien valossa tarkasteltuna näihin vastauksiin liittyy useita erilaisia näkemyksiä tasa-arvosta. Esimerkiksi kuvaukset perinteisten roolimallien sitovuudesta liittyvät Kiljusen kuvaamaan toiseen tasa-arvonäkemykseen, jonka mukaan miehet ja naiset tulisi vapauttaa käyttämään kaikkia inhimillisiä, sekä maskuliinisia että feminiinisiä voimavaroja.

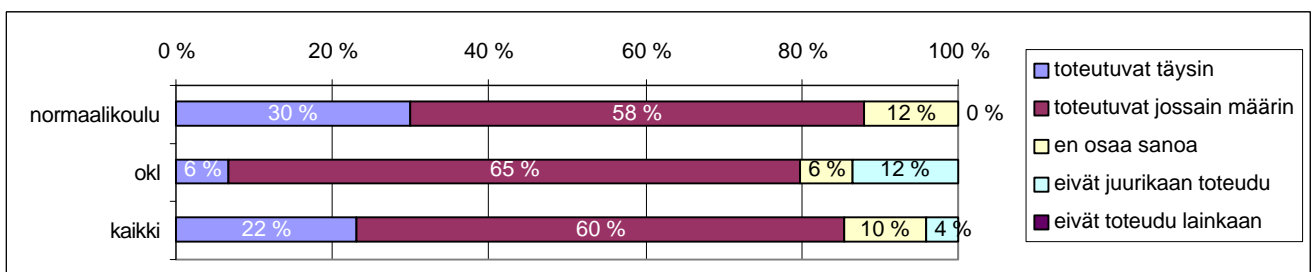
Opettajia koulutettaessa

Opettajia koulutettaessa tasa-arvon nähtiin toteutuvan lähes yhtä hyvin kuin koulussa. Kuvioissa 3 ja 4 näkyvät vastausten jakaumat ensin sukupuolen mukaan ja sitten työyksiköittäin ryhmiteltynä.

KUVIO 3. Tasa-arvotavoitteiden toteutuminen opettajia koulutettaessa (sukupuolen mukaan)

Miespuolisista vastaajista 85 prosenttia koki tasa-arvon toteutuvan täysin tai jossain määrin opettajia koulutettaessa ja naispuolisista näin koki 80 prosenttia. Miespuolisista vastaajista tavoitteiden näki toteutuvan täysin 30 prosenttia, kun taas naispuolisista vastaajista 17 prosenttia. Naiset siis suhtautuvat miehiä hieman varauksellisemmin tasa-arvotavoitteiden toteutumiseen. Sekä mies- että naispuolisista vastaajista 10 prosenttia valitsi “en osaa sanoa” -vaihtoehdon. 4 prosenttia vastaajista arvioi, ettei tasa-arvo juurikaan toteudu, ja he olivat kaikki naisia.

KUVIO 4. Tasa-arvotavoitteiden toteutuminen opettajia koulutettaessa (työyksiköittäin)

Miespuoliset vastaajat arvioivat tasa-arvon toteutuvan opettajia koulutettaessa hieman paremmin kuin naispuoliset vastaajat. Erot ovat kuitenkin varsin pieniä, ja sekä miesten että naisten voidaan sanoa pääosin näkevän tavoitteiden toteutuvan hyvin. Selkeämpiä eroja voidaan nähdä normaalikoulun ja opettajankoulutuslaitoksen välillä. Normaalikoulun opettajista yhteensä 88 prosenttia arvioi tavoitteiden toteutuvan täysin tai jossain määrin kun taas opettajankoulutuslaitoksella työskentelevistä 71 prosenttia arvioi tavoitteiden toteutuvan täysin tai jossain määrin. Tavoitteiden näki toteutuvan täysin normaalikoulun opettajista 30 ja opettajankoulutuslaitoksen opettajista 6 prosenttia. Erot normaalikoulun ja opettajankoulutuslaitoksen opettajien näkemysten välillä olivat vastaavat myös arvioitaessa tasa-arvotavoitteiden toteutumista koulussa.

Perusteluissa selkeimmäksi syyksi tavoitteiden hyvään toteutumiseen nousi se, että valinnanmahdollisuudet ovat kaikille opiskelijoille samat. Sama valinnanmahdollisuuksien tasapuolisuus tuli esiin myös koulun tasa-arvotavoitteiden onnistumisen määritelmässä.

“Opetus tapahtuu tasa-arvoisesti samanlaisena sukupuolesta riippumatta. Jos eriytetään, se johtuu yksilöstä ei sukupuolesta“ – nainen, okl

“Opiskelijoiden valinnanvapaus on suuri. Muodollisia esiteitä tasa-arvon toteutumiseksi ei ole“ –mies, normaalikoulu

Perusteluissa tasa-arvon toteutumattomuutta selostettiin enemmän kuin tavoitteiden toteutumista, kuten oli myös koulun tasa-arvotavoitteita koskevissa perusteluissa. Opettajia koulutettaessa tasa-arvo-ongelmiksi nousivat seuraavat asiat:

1) Mieshakijoiden- ja opiskelijoiden vähäinen määrä

“Liian vähän miehiä koulutuksessa!“ – nainen, normaalikoulu

2) Opiskelijoiden ja hakijoiden naisemmistöisyys

“Naisvaltaisuus ei ole hyväksi!“ –nainen, normaalikoulu

3) Miesopiskelijoiden suosiminen heidän vähäisen määränsä vuoksi

“Miesopiskelijoita on tällä hetkellä niin vähän, että heitä tavallaan kohdellaan kuin ’kukkaa kämmenellä’. Siis heidän läsnäolonsa sinänsä on tavallaan arvokkaampaa kuin naisten.“ – nainen, normaalikoulu

4) Valintakriteerit

“Opettajiksi opiskelevien valintaan pitäisi kiinnittää huomiota. Opettajan ammattikunta on pikkuhiljaa kokemassa sukupuolisen vääristymisen, mikä tulevaisuudessa ei voi olla vaikuttamatta tasa-arvokysymyksiin“ – nainen, normaalikoulu

Kaikki edellä mainitut asiat nousivat esiin useissa vastauksissa. Eniten kommentteja oli miesopiskelijoiden vähäisestä määrästä sekä naisopiskelijoiden enemmistöisyydestä. Vastauksissa oli myös muutama yksittäinen kommentti, jossa kiinnitettiin huomiota kriittisyyden lisäämiseen koulutuksessa:

“Tarvittaisiin tietoja ja taitoja tasa-arvokasvatuksen keinoista ja mahdollisuuksista, didaktisia sovelluksia, soveltuvia materiaaleja ja asennekasvatusta.” – nainen, okl

“Olisi syytä lisätä kriittistä näkökulmaa. Tämä koskee myös tasa-arvoa: miten se olisi kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti sijoitettavissa ja mitä esimerkiksi vallan aspekteja siihen liittyy.” – mies, okl

Vaikka opettajakunnan naisistuminen herättää huolta opettajankouluttajissa, yksittäisistä vastauksista kävi ilmi myös huoli siitä, että vähemmistönä olevat miesopiskelijat saavat huomiota ja arvostusta naisia enemmän.

“Luova nainen tulkitaan nenäkkääksi tai sooloilijaksi, miehelle omaperäiset ratkaisut sallitaan.” – nainen, okl

Muutamissa vastauksissa viitattiin myös työelämän epätasa-arvoisuuteen ja arvioitiin työnsaantiin liittyvien kysymysten heijastuvan erityisesti miesopiskelijoiden opiskelumotivaatioon:

“Koska naisopettajien ja miesopettajien asema työelämässä ei ole lainkaan tasa-arvoinen (esim. työnsaanti) heijastuu se myös koulutukseen. Kouluttajien en oleta vaikuttavan siihen suuntaan, mutta koska miesopiskelijoiden työnsaantikriteeri ei ole opintomenestys vaan sukupuoli, niin oletan sen hieman vähentävän miesopiskelijoiden itselleen asettamia tavoitteita.” –nainen, normaalikoulu

Toisaalta miesopiskelijoiden erityisaseman ei aina myöskään nähty olevan tasa-arvon vastaista:

“[tasa-arvotavoitteet] Toteutuvat hyvin vaikka pojat saavat piilopinnoja.” –nainen, okl

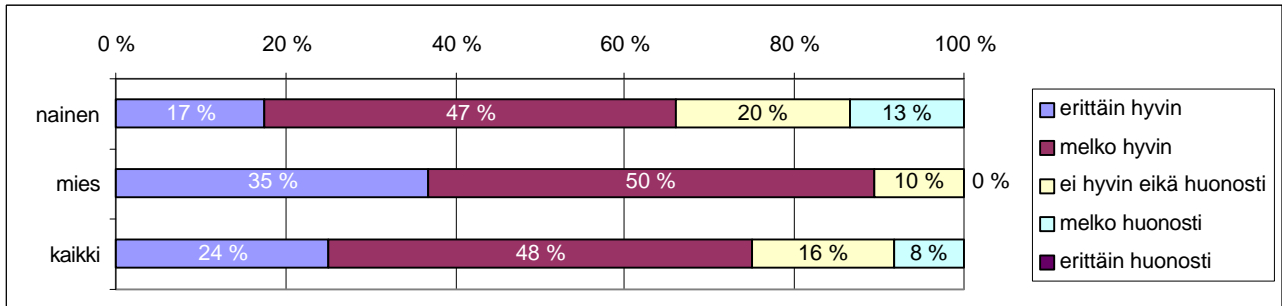
Koulussa tasa-arvon nähtiin olevan pitkälti oppilaiden samalla tavalla kohtelua ja yhtäläisiä valinnanmahdollisuuksia. Opettajankoulutuslaitos taas nähtiin normaalikoulua selkeämmin osana yliopistoa ja esiin nousseet tasa-arvo-ongelmat muistuttivat yleisemmin yliopistolla olevia tasa-arvoepäkohtia. Uraan ja palkkaukseen liittyvät kysymykset nousivat näistä useimmin avoimissa kysymyksissä esiin.

“Miehet ovat hallinnossa paremmin palkattuja, he saavat helpommin koulutustaan vastaavaa töitä”. – nainen, okl

Kokonaisuudessaan opettajankoulutuksessa tasa-arvotavoitteiden arvioitiin toteutuvan hyvin. Sukupuolijakauman epätasaisuus koettiin määrällisesti suurimpana ongelmana.

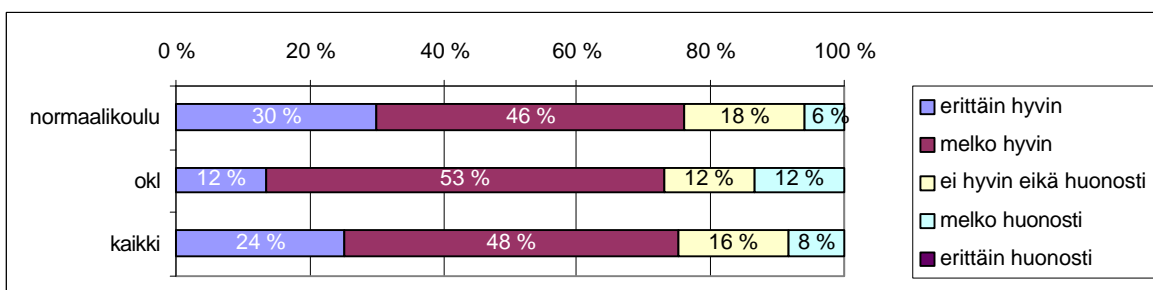
Työyhteisössä ja yhteiskunnassa yleisemmin

Opettajankouluttajat ja ohjaavat opettajat kokivat tasa-arvon toteutuvan myös työpaikallaan hyvin, vaikkakaan ei aivan yhtä hyvin kuin koulussa ja opettajia koulutettaessa.

KUVIO 5. Tasa-arvon toteutuminen omassa koulussa/yksikössä (sukupuolen mukaan)

Kaikista vastaajista 72 prosenttia oli sitä mieltä, että tasa-arvo sukupuolten välillä toteutuu omassa koulussa/yksikössä erittäin hyvin tai melko hyvin. Kahdeksan prosenttia vastaajista arvioi tasa-arvon toteutuvan melko huonosti. Yhteensä 16 prosenttia vastaajista valitsi vaihtoehdon "ei hyvin eikä huonosti". Kuten kuviosta 5. käy ilmi, mies- ja naispuolisten vastaajien näkemyksissä oli eroja, miehet kokevat tasa-arvon toteutuvan naisia jonkin verran paremmin.

KUVIO 6. Tasa-arvon toteutuminen omassa koulussa/yksikössä (työyksiköittäin)

Opettajankouluttajien näkemykset siitä, kuinka tasa-arvo eri sukupuolten välillä omassa koulussa tai yksikössä toteutuu vaihteli jonkin verran sekä vastaajan sukupuolen että työyksikön mukaan (kuviot 5 ja 6). Miespuolisten ja normaalikoulussa työskentelevien opettajankouluttajien mielestä tasa-arvo toteutui paremmin kuin naispuolisten ja opettajankoulutusyksikössä työskentelevien mielestä.

Kokonaisuudessaan opettajankouluttajat kokivat työyhteisönsä tasa-arvoisemmaksi kuin keskimäärin yliopiston laitosten työntekijät. Tampereen yliopistossa keväällä 2002 tehdyn työolokyselyn mukaan 55 prosenttia yliopiston henkilökunnasta kokee tasa-arvon eri sukupuolten välillä toteutu-

neen hyvin tai erittäin hyvin työpaikalla. Vastaava luku työolokyselyyn vastanneista opettajankouluttajista oli 76 prosenttia (Melin, 2002).

Työyksikössä tasa-arvo-ongelmina pidettiin seuraavia asioita:

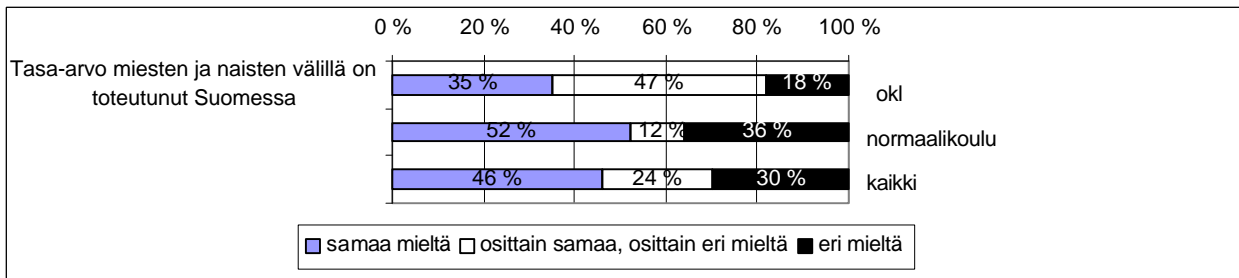
- miehet paremmin palkattuja
- koulun ylimitoitettut tehtävät
- miesten suosiminen johdon taholta
- tehtävänjako perinteisten roolien mukaista
- maskuliiniset alat feminiinisiä arvostetumpia
- naisopettajien työttely
- miesopiskelijoiden vähäinen määrä aiheuttaa suosimista
- miesten suosiminen virkavalinnoissa
- naisille määräaikaisia tehtäviä

Sukupuolten välisen tasa-arvon nähtiin omassa yksikössä toteutuvan hyvin, johtuen mm. seuraavista seikoista:

- työt jaetaan tasan, ei sukupuolen vaan osaamisen perusteella
- kukaan ei valita
- asia ei ole pinnalla
- virkavalinnat eivät suosi kumpaakaan sukupuolta
- miehetkin saavat puhua tasa-arvosta
- normaalikoulussa sukupuolijakauma tasaisempi kuin yleensä kouluissa
- avoin keskustelu
- valintakokeissa ei kiintiöitä
- kaikilla samat mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet
- samapalkkaisuus
- sukupuolella ei ole merkitystä, osaaminen ja mielipiteet ratkaisevat

Perusteluista kävi ilmi, että vastaajasta riippuen samat asiat voidaan kokea joko tasa-arvona tai epätasa-arvona. Joidenkin vastaajien mukaan esimerkiksi virkavalinnat ja palkat kertovat tasa-arvon toteutuvan omassa työyksikössä, kun taas toiset vastaajista kertovat sukupuolen vaikuttavan virkavalinnoissa ja palkan määräytymisessä. Vastakkaisten näkemysten syntyyn voi vaikuttaa se, että osa vastaajista arvioi tasa-arvon toteutumista lainsäädännöllisellä tasolla ja toiset taas enemmänkin käytännön toiminnan kautta.

Yleisesti tasa-arvoasioiden nähdään olevan hyvällä tai melko hyvällä mallilla sekä koulussa että opettajankoulutuksessa. Myös suomalaisessa yhteiskunnassa tasa-arvon nähdään pitkälti jo toteutuneen. Tätä kuvaa jakauma vastauksista väittämään "tasa-arvo miesten ja naisten välillä on toteutunut Suomessa", joka näkyy kuviosta 7.

KUVIO 7. Opettajankouluttajien näkemys sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta Suomessa (työyksiköittäin)

Miesten ja naisten välillä ei ollut eroja siinä, kuinka tasa-arvon koettiin toteutuneen Suomessa. Sen sijaan normaalikoululla ja opettajankoulutuslaitoksella työskentelevien vastaukset poikkesivat jossain määrin toisistaan. Normaalikoululla työskentelevät opettajankouluttajat kokevat tasa-arvon toteutuneen Suomessa paremmin kuin opettajankoulutuslaitoksella työskentelevät, kuten kuvioista 7 näkyy. Toisaalta myös eri mieltä olevien määrä oli normaalikoululla opettajankoulutuslaitosta suurempi. Lähes puolet opettajankoulutuslaitoksessa työskentelevistä valitsi vaihtoehdon osittain samaa, osittain eri mieltä.

Kokonaisuudessaan opettajankouluttajat kokevat tasa-arvon toteutuneen Suomessa paremmin kuin keskimäärin suomalaiset. Kaikista vastanneista opettajankouluttajista sukupuolten välisen tasa-arvon näkee toteutuneen 46 prosenttia. Vuoden 2001 Tasa-arvobarometrin mukaan suomalaisista miehistä 31 ja naisista 14 prosenttia koki sukupuolten olevan keskenään tasa-arvoisia. (Melkas, 2001, 7).

4.2.2. Tasa-arvon määrittäminen

Tasa-arvoa ja tasa-arvotavoitteiden toteutumista koskevia vastauksia lukemalla muotoutuu käsitys siitä, mitä opettajankouluttajat pitävät tasa-arvona ja mitä tasa-arvon ajatellaan olevan.

Tiivistettynä voidaan sanoa opettajankouluttajien mieltävän tasa-arvoksi seuraavia asioita:

Koulussa:

- 1) oppilaiden samalla tavalla kohtelu
- 2) samat oppiaineet kaikilla
- 3) yhtäläiset valinnanmahdollisuudet ja yhteisopetus
- 4) opettajien tasainen sukupuolijakauma

Opettajankoulutuksessa:

- 1) opiskelijoiden sukupuolijakauma
- 2) yliopistouraan liittyvät kysymykset
- 3) opiskelijoiden yhtäläiset valinnanmahdollisuudet
- 4) valintakokeiden tasapuolisuus

Yleisiä sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä tasa-arvotemoja:

- 1) kysymys palkasta
- 2) urakehitys
- 3) opettajan ammatin yhteiskunnallinen arvostus

Kyselylomakkeessa ei oltu määritelty tasa-arvon käsitettä yksityiskohtaisesti, siinä kerrottiin tasa-arvon käsitteen olevan laaja ja pitävän sisällään useita eri osa-alueita ja että tässä selvityksessä keskitytään sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Sukupuolten välinen tasa-arvo mielletään ja määritellään kontekstista riippuen eri tavoin ja vastaajien näkemykset tasa-arvosta ovatkin keskenään hyvin erilaisia. Myös tasa-arvokäsitteen monitulkintaisuus vaikuttanee vastausten, määritelmien ja kokemusten erilaisuuteen. Koulun osalta vastauksia lienee suunnannut lomakkeeseen kirjattu Opetussuunnitelman perusteissa oleva peruskoulun tasa-arvotavoite. "Sukupuolten tasa-arvo on tärkeä osa koulun arvoperustaa. Sukupuolten tasa-arvo kasvatustavoitteena merkitsee sitä, että tytöt ja pojat saavat valmiudet toimimiseen yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin perhe-elämässä, työelämässä ja yhteiskunnassa."

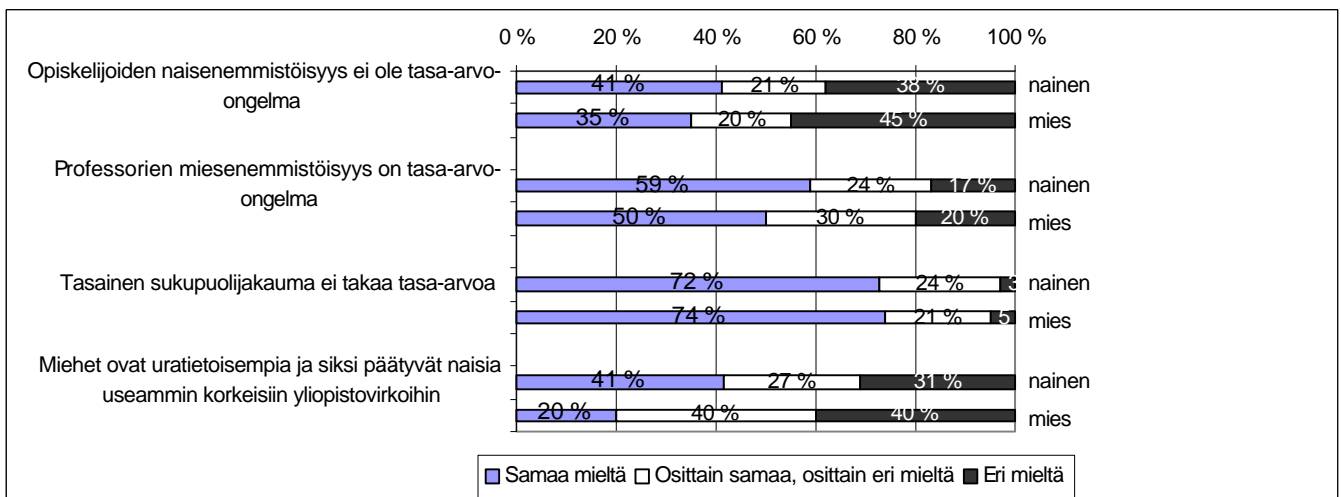
Tulokset osoittavat tasa-arvoa pidettävän yleisesti ja periaatteellisella tasolla kaikkien yhteisesti hyväksymänä arvona. Toisaalta tasa-arvoon liitetään kuuluvaksi eri asioita tilanteesta ja vastaajasta riippuen. Myös Lampela ja Lahelma tuovat tutkimuksessaan esiin sen, että tasa-arvon ja tasa-arvotavoitteiden ymmärtäminen on usein moninaista (Lampela & Lahelma 1996, 231). Kouluhenkilöstön tasa-arvonäkemyksiä käsittelevässä tutkimuksessaan Lampela tuo esiin, kuinka tasa-arvo näyttäytyy kouluhenkilöstölle itsestään selvänä yleistavoitteena sekä automaattisena osana hyvä opettaja -kuvaa. Tasa-arvotavoitteet ymmärrettiin Lampelan tutkimuksen mukaan useimmiten tyttöjen ja poikien tasavertaisena ja tasapuolisena kohteluna tai molempien sukupuolien yhtäläisinä mahdollisuuksina. Usein tasapuolisella kohtelulla tarkoitettiin samanlaista kohtelua sukupuolesta riippumatta. (Lampela 1995, 36.)

Tasa-arvon käsite ei ole yksiselitteinen ja kontekstista riippuen se määriteltiin eri tavoin. Tämän aineiston perusteella yleisimmät määritelmät tasa-arvosta liittyvät koulussa oppilaiden samalla tavalla kohteluun sekä sukupuolijakaumaan, jota käsitellään lähemmin seuraavassa luvussa.

4.2.3. Näkemyksiä sukupuolijakaumasta

Sekä koulusta että opettajankoulutuksesta puhuttaessa tasaisen sukupuolijakauman tärkeyteen tasa-arvon mittarina kiinnitettiin huomiota. Sekä opettajaopiskelijoiksi että opettajiksi toivottiin lisää miehiä ja opettajakunnan naisistumista pidettiin tasa-arvo-ongelmana. Myös koulun ja yliopiston johdon sekä professorikunnan miesenemmistöisyyttä kritikoitiin.

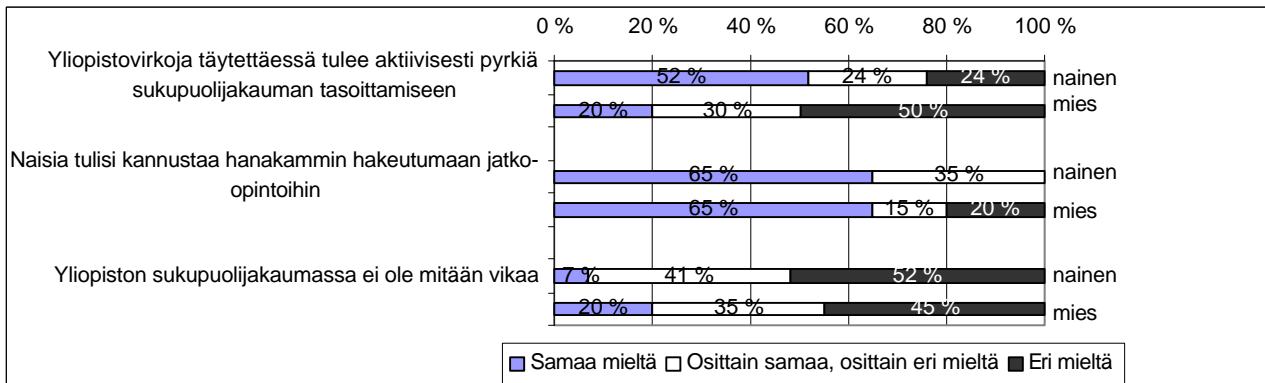
Kyselylomakkeessa oli useita väittämiä, jotka liittyvät näkemyksiin sukupuolijakaumasta yliopistolla. Kuviossa 8 ja 9 on kuvattuna väittämien jakaumat sukupuolen mukaan.

KUVIO 8. Opettajankouluttajien näkemyksiä yliopiston ja sukupuolijakaumasta

Kuviosta 8 käy ilmi, ettei mies- ja naispuolisten vastaajien näkemyksissä sukupuolijakaumasta useimmissa väittämässä ollut kovin suuria eroja. Näkemykset poikkesivat toisistaan eniten väittämässä miesten uratietoisuudesta. Naispuolisista vastaajista 41 ja miespuolisista vastaajista 20 prosenttia oli sitä mieltä, että miehet ovat uratietoisempia ja siksi päätyvät naisia useammin korkeisiin yliopistovirkoihin. Professorien miesenenemmistöisyyttä piti ongelmana naispuolisista vastaajista 59 ja miespuolisista vastaajista 50 prosenttia. Opiskelijoiden naisenenemmistöisyyttä piti ongelmana naispuolisista vastaajista 38 prosenttia ja miespuolisista vastaajista 45 prosenttia. Kaikista vastaajista 73 prosenttia oli sitä mieltä, ettei tasainen sukupuolijakauma takaa tasa-arvoa. Erot sukupuol-

ten välillä eivät olleet suuria, naiset olivat hieman miehiä tyytymättömämpiä yliopiston sukupuolijakauman epätasaisuuteen.

KUVIO 9. Näkemyksiä siitä, mitä sukupuolijakaumalle tulisi tehdä

Kuvion 9 mukaan naisten jatko-opintoihin kannustamisesta nais- ja miespuoliset vastaajat olivat melko lailla yhtä mieltä. Yliopistovirkoja täytettäessä miespuoliset vastaajat eivät nähneet samantaista tarvetta sukupuolijakauman tasoittamiseen kuin naispuoliset vastaajat. Naispuolisista vastaajista hieman yli puolet oli sitä mieltä, että yliopistovirkoja täytettäessä sukupuolijakauman tasoittamiseen tulisi pyrkiä aktiivisesti. Mies- ja naispuolisten vastaajien näkemyksissä oli eroja myös siitä, onko yliopiston sukupuolijakaumassa vikaa vai ei. Miespuolisista vastaajista 20 ja naispuolisista vastaajista seitsemän prosenttia on sitä mieltä, ettei yliopiston sukupuolijakaumassa ole mitään vikaa. Reilu puolet naispuolisista ja vähän alle puolet miespuolisista vastaajista on sitä mieltä, että yliopiston sukupuolijakaumassa on jotain vikaa.

Vastaajia pyydettiin avoimessa vastauksessa perustelemaan omin sanoin opettajaksi opiskelevien naisenemmistöisyyttä. Vastauksista nousi esiin useita yhteiskunnallisia ja rakenteellisia tekijöitä, joilla perustellaan kasvatusalan naisenemmistöisyyttä.

36 prosenttia vastaajista kirjoitti opettajan huonon palkkauksen olevan syynä alan naisistumiseen. Seuraavaksi yleisimpänä syynä alan sukupuolijakauman epätasaisuuteen pidettiin tyttöjen parempaa koulumenestystä ja omien vanhojen koulukokemusten merkitystä opettajaksi hakeutumisessa. Erietyisesti luokanopettajankoulutuksen valintakriteerit saivat kritiikkiä osakseen, sillä koulutodistukselle annetaan liikaa painoarvoa hakuvaiheessa monen opettajankouluttajan mielestä. Opettajan työn vaatavuutta, raskautta ja houkuttelemattomuutta pidettiin myös merkittävänä syynä siihen, etteivät miehet hakeudu alalle. Jos opettajan työ olisi yhteiskunnallisesti arvostetumpaa, se toisi alalle

lisää miehiä, arvioitiin useissa vastauksissa. Opettajankouluttajien mukaan yksi syy opettajaopiskelijoiden naisenemmistöisyyteen oli olematon urakehitys sekä opiskelemaan hakeutuvien perinteiset käsitykset miesten ja naisten aloista.

Sukupuolijakauman syitä yliopistossa yleisemmin perusteltiin kysymyksen “Mistä mielestäsi johtuu se, että opiskelijoista enemmistö on naisia ja professoreista miehiä?” vastauksissa. Suurin osa vastaajista perusteli vastauksissaan professorien miesenemmistöisyyttä, ei niinkään opiskelijoiden naisenemmistöisyyttä. Professorikunnan miesenemmistöisyyden sanottiin johtuvan vanhanaikaisista asenteista, miehisestä yliopistokulttuurista sekä siitä, että naiset tasapainoilevat uran ja perheen yhdistämisen kanssa. Opiskelijoiden naisenemmistöisyyttä taas perusteltiin tyttöjen hyvällä koulumenestyksellä.

Professorikunnan miesenemmistöisyyttä selitettiin seuraavin tekijöin:

- tasapainoilu perheen ja uran välillä

“Miehet nimittävät miehiä, naiset hoitavat perhettä” –nainen, normaalikoulu

“Lisääntymisestä” –mies, normaalikoulu

“Miehet ei synnytä ja vastuu lapsista enemmän äideillä” –mies, normaalikoulu

“Miehet etenevät niin kriittisinä vuosina urallaan kun naiset synnyttävät ja hoitavat pieniä lapsia” –mies, okl

“Miehillä on niin sanottu munalisä ja naisilla raskausriskirasite” –nainen, normaalikoulu

“Perhe- ja yksityiselämä ohjaavat naisia luonnostaan enemmän kotiin tietyissä elämänvaiheissa, on usein perheongelma jos näin ei tapahdu.” –mies, normaalikoulu

- miehinen yliopistokulttuuri

“Lasikatto (näkyvätön este naisille) on varmasti yksi syy...” - nainen, normaalikoulu

“..patriarkaalinen järjestelmä, jossa pidetään luontevampana miehen kuin naisen nousua johtavaan asemaan” –mies, okl

“Hyvä veli –periaate urakierrossa ja virkojen täytössä” –nainen, okl

“...miesten kollegiaalisesta tuesta ja kannustuksesta toisilleen ja verkostoitumisesta (puuttuu naisilta)” –nainen, normaalikoulu

- vanhanaikaiset asenteet ja pitkät perinteet

“...Sosialisaatioympäristömme suosii edelleenkin miesten ’uratietoisuutta’” – mies, okl

“Vanhoista perinteistä, jotka onneksi ovat murtumassa” –mies, okl

“Perinteinen roolinotto, naiset rakentaa pesää, miehet uraa” – nainen, okl

Opiskelijoiden naisenemmistöisyyden taas nähtiin liittyvän tyttöjen koulumenestykseen:

“Koulumenestys ja ahkeruus palkitaan. Naisopiskelijat valtaavat opinahjot.” –mies, okl

“Koulu tyttöistyy, koska nykyinen kielipainotteinen koulu suosii selvästi tyttöjä..” – nainen, normaalikoulu

Professorien miesenemmistöisyyden perusteluissa miehinen yliopistokulttuuri sekä tasapainoilu perheen ja uran välillä olivat määrällisesti yhtä suosittuja vastauksia. Vanhanaikaisista perinteistä kirjoitti pienempi joukko. Tyttöjen koulumenestys nousi opiskelijoiden naisenemmistöisyyden se-

littäjäksi lähes yhtä usein kuin perhesyyt ja miehinen yliopistokulttuuri professorikunnan mies-enemmistöisyyden.

Kysymykseen sukupuolijakauman epätasaisuudesta haettiin useimmiten selityksiä naisten ja miesten biologisista eroista. Miehitys ja naiseus näyttäytyivät aineiston perusteella melko muuttumattomina kategorioina. Yksittäisissä vastauksissa perinteistä ajattelua miesten ja naisten rooleista myös kritikoitiin, etenkin opettajakunnan sukupuolijakauman tasoittumista toivottaessa. Vastauksista löytyy myös yksittäisiä näkemyksiä, joiden mukaan sukupuolijakauman epätasaisuus selittyy ennen kaikkea yhteiskunnallisilla ja rakenteellisilla seikoilla.

Yliopiston sukupuolijakauman uskottiin tasoittuvan ajan myötä, lukioiden tyttöistymisen nähtiin pitkällä aikavälillä muuttavan myös professorikunnan sukupuolijakauman. Opettajakunnan sukupuolijakauman ei sen sijaan kerrottu muuttuvan yhtä itsestään selvästi, vaan sen sanottiin edellyttävän muutoksia yhteiskunnallisissa arvostuksissa.

Tässä luvussa on esitelty sukupuolijakaumaa yhtenä osana tasa-arvoa. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, etteivät kaikki vastaajat pitäneet tasaista sukupuolijakaumaa tasa-arvon mittarina. Etenkin koulua koskevissa määritelmässä tuotiin esiin se, ettei opettajan sukupuoli ole ratkaisevaa, vaan tärkeitä ovat muut ominaisuudet.

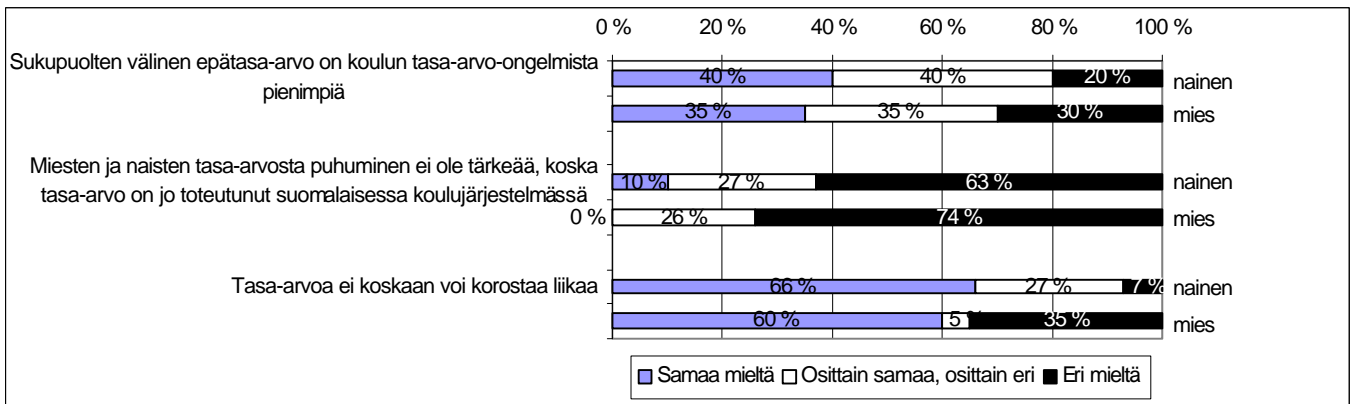
“Koulussa tarvitaan asiansa osaavia opettajia, sukupuoli on vasta ehkä viides seikka tärkeysjärjestyksessä.” – nainen, okl

Kuitenkin sukupuolijakauma on osa koulun todellisuutta ja se kuuluu osaksi piilo-opetussuunnitelmaa. Johtotehtävät ovat koulussa useimmiten miespuolisella rehtorilla kun taas naiset ovat enemmistönä varsinaisessa opetustyössä. (Metso 1992, 272-273.) Koulun sukupuolijakauma lieneekin yksi niistä tekijöistä, jotka pitävät yllä käsityksiä siitä, millaisissa tehtävissä miehet ja naiset toimivat tai voivat toimia. Kysymys sukupuolijakaumasta tulee kuitenkin nähdä vain yhtenä osana tasa-arvoa, ei tasa-arvon toteutumisen mittarina.

4.2.4. Tasa-arvo on tärkeä arvo

Tässä kappaleessa tarkastellaan tasa-arvon tärkeyteen liittyviä kysymyksiä. Tasa-arvon tärkeyttä selvitettiin lomakkeessa erityisesti väittämässä. Vastaajia pyydettiin myös antamaan kouluarvosana siitä, miten tärkeänä sukupuolten välisen tasa-arvon esillä pitämistä opettajankoulutuksessa pidetään. Lisäksi kartoitettiin missä tilanteissa tasa-arvokysymyksistä keskustellaan koulussa ja työky-

sikössä. Myös useissa avoimissa vastauksissa tulee esiin, kuinka tärkeäksi asiaksi sukupuolten välinen tasa-arvo koetaan. Kuviossa 10 olevilla väittämillä on pyritty kartoittamaan tasa-arvon tärkeyttä.

KUVIO 10. Tasa-arvon tärkeyteen liittyviä väittämiä

Kaikista vastaajista 38 prosenttia arvioi sukupuolten epätasa-arvon olevan koulun tasa-arvo-ongelmista pienimpiä, naispuoliset vastaajat miespuolisia hieman useammin. Yhtä suuri joukko oli osittain samaa, osittain eri mieltä. Miespuoliset vastaajat olivat naispuolisia hieman useammin sitä mieltä, että sukupuolten välinen epätasa-arvo ei ole koulun tasa-arvo-ongelmista pienimpiä. Vastauksista voidaan päätellä koulussa nähtävän muita kuin sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä ongelmia. Kiinnostava jatkokysymys onkin, minkälaiset tasa-arvo-ongelmat koulua vaivaavat. Liittyvätkö ne sosiaaliseen taustaan, etnisyyteen, vammaisuuteen tai kenties uskontoon?

Kymmenen prosenttia naispuolisista vastaajista oli sitä mieltä, että miesten ja naisten tasa-arvosta puhuminen ei ole tärkeää, koska tasa-arvo on jo toteutunut. Miespuolisista vastaajista 74 ja naispuolisista vastaajista 63 prosenttia oli tästä toista mieltä. Kysymys on jossain määrin ongelmallinen, koska se on kaksiosainen. Ovatko vastaajat vastanneet “miesten ja naisten tasa-arvosta puhuminen ei ole tärkeää” –kysymykseen vai “tasa-arvo on jo toteutunut” kysymykseen. Toisaalla lomakkeessa vastaajista 46 prosenttia on todennut tasa-arvon toteutuneen Suomessa, joten tässä kysymyksessä vastaajat tuntuvat reagoineen nimenomaan tasa-arvon puhumisen tärkeyteen. Valtaosa opettajan-kouluttajista siis katsoi, että tasa-arvosta on tärkeää puhua, vaikka sen Suomessa katsottiinkin jo toteutuneen.

63 prosenttia kaikista vastaajista, naispuoliset vastaajat miespuolisia hieman useammin, on sitä mieltä, että tasa-arvoa ei koskaan voi korostaa liikaa. Miespuolisista vastaajista kuitenkin 35 prosenttia on sitä mieltä, että tasa-arvoa voi korostaa liikaa.

Valtaosa opettajankouluttajista siis piti tasa-arvosta puhumista tärkeänä monivalintakysymyksen mukaan. Kuitenkin reilu kolmannes miespuolisista vastaajista oli sitä mieltä, että tasa-arvoa voi myös korostaa liikaa. Annetut kouluarvosanat tukevat näkemystä tasa-arvon tärkeydestä. Yleisimmät annetut arvosanat olivat kahdeksan ja yhdeksän.

TAULUKKO 2. Tasa-arvon tärkeydelle opettajia koulutettaessa annettu kouluarvosana

Kouluarvosana	Vastaajat
4	2 %
5	4 %
6	0 %
7	18 %
8	32 %
9	32 %
10	10 %
	Yht. 98 %

Arvosanat vaihtelivat jonkin verran eri taustamuuttujien kanssa. Naispuolisten vastaajien yleisimmin antama arvosana oli 8 ja miespuolisten vastaajien 9. Toisaalta miehistä 45 prosenttia antoi arvosanaksi kahdeksikkoa huonomman kun taas naisista vain kymmenen prosenttia. Kukaan miespuolisista vastaajista ei myöskään antanut arvosanaksi kymmentä. Opettajankouluttajista vanhimpaan ryhmään kuuluvat antoivat yleisimmin yhdeksikköjä kun taas nuoret kahdeksikkoja. Normaalikoululla työskentelevien yleisin arvosana oli yhdeksän ja opettajankoulutuslaitoksella taas kahdeksan.

Ne, jotka olivat antaneet pienen kouluarvosanan tasa-arvon tärkeydelle opettajankoulutuksessa, kertoivat avovastauksissa sukupuolten välisen tasa-arvon toteutuvan koulussa ja opettajankoulutuksessa hyvin, koska oppilaita kohdellaan sukupuolesta riippumatta samalla tavoin. Arvosanan 10 antaneet taas näkivät tasa-arvon toteutumiseen olevan vielä matkaa ja he esittivät kritiikkiä olemassa olevaa tilannetta kohtaan. Avoimista vastauksista löytyi mainintoja sekä tasa-arvon tärkeydestä että siitä, ettei tasa-arvokysymys ole enää ajankohtainen. Väittämien perusteella valtaosan mielestä tasa-arvo on tärkeä aihe, mutta sen nähdään olevan jo pitkälti toteutunut, sen vuoksi sitä ei enää

pidetä ajankohtaisena tai erillisiä toimia vaativana teemana. Tasa-arvokysymys ei kaikille vastajille näyttäytynyt merkityksellisinä asiana:

“Sukupuolten tasa-arvo ei ole relevantti kysymys“ – mies, normaalikoulu

Edellä kuvattujen väittämien sekä annettujen kouluarvosanojen mukaan tasa-arvoa ja siitä puhumista pidettiin tärkeänä asiana opettajia koulutettaessa. Seuraavassa kuvataan yhteyksiä, joissa tasa-arvosta käydään keskustelua omassa yksikössä tai koulussa. Kyselylomakkeessa oli seuraava kysymys:

Eniten tasa-arvokysymyksistä keskustellaan yksikössämme/koulussamme

(voit valita myös useampia vaihtoehtoja)

- 1) henkilökuntakokouksissa (esim. laitospalaverit, opettajankokoukset)
- 2) kahvipöytäkeskusteluissa
- 3) kehittämispäivillä tai –seminaareissa
- 4) kahden kesken läheisen työtoverin kanssa
- 5) opetussuunnitelmatyössä
- 6) opetuksen yhteydessä opiskelijoiden/oppilaiden kanssa
- 7) omasta aloitteestani
- 8) muualla, missä?
- 9) ei missään

Yhdeksästä vaihtoehdosta kolme liittyi koulujärjestelmän formaaleihin puitteisiin (henkilökuntakokoukset, kehittämispäivät tai –seminaarit sekä opetussuunnitelmatyö) ja kolme epäviralliseen vuorovaikutukseen (kahvipöytäkeskustelut, kahdenkesken työtoverin kanssa sekä omasta aloitteestani). Muut vaihtoehdot ovat opetuksen yhteydessä, muualla tai ei missään. Taulukosta 3. näkyy yksityiskohtaiset tulokset.

Kysymyksessä sai valita useampia vaihtoehtoja, ja siitä johtuen taulukon prosenttiosuudet ylittävät sadan. Vastaajista kuitenkin vain 2 prosenttia oli vastannut useampaan kuin yhteen kohtaan. Vastaajista kolme henkilöä oli sitä mieltä, ettei missään.

TAULUKKO 3. Tilanteet, joissa tasa-arvosta puhutaan opettajia koulutettaessa

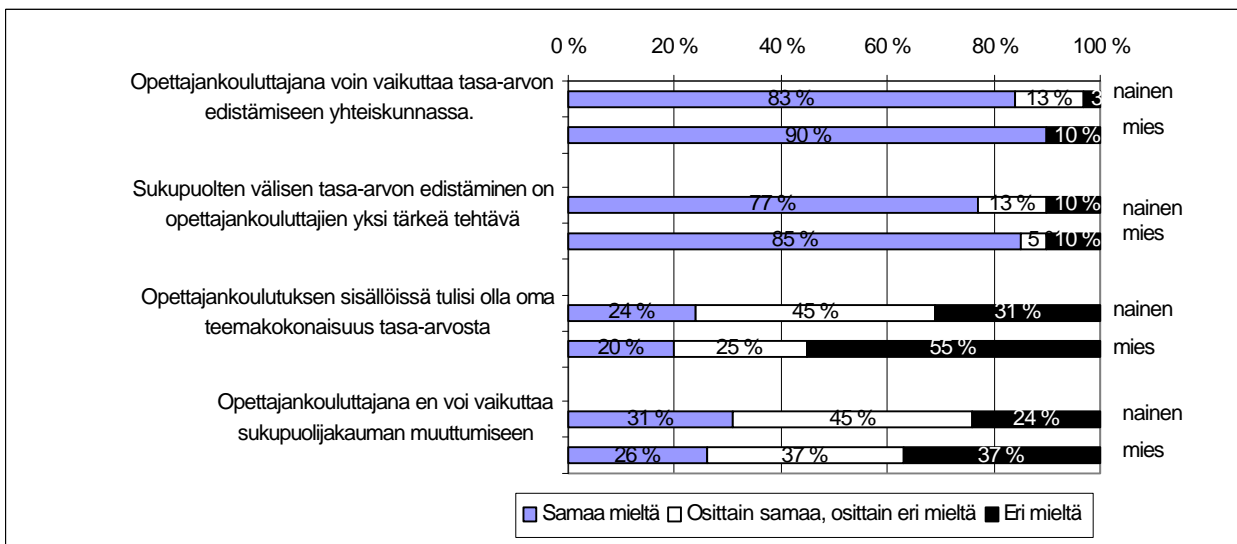
Formaalin puitteissa (yht. 14 %)	Kokoukset	2 %
	Seminaarit, kehittämispäivät	6 %
	Opetussuunnitelmatyö	6 %
Informaalin puitteissa (yht. 48 %)	Kahvipöytäkeskustelut	28 %
	Työkaverin kanssa kaksin	12 %
	Omasta aloitteesta	8 %
Opetuksen yhteydessä (yht. 42 %)		42 %
Muu (yht. 12 %)		12 %
Ei missään (yht. 6 %)		6 %

Keskustelua tasa-arvosta käydään siis opetustilanteiden lisäksi lähinnä koulun epävirallisessa vuorovaikutuksessa, pääosin kahvipöytäkeskusteluissa. Suurin yksittäinen joukko valitsi vaihtoehdon “opetuksen yhteydessä“, peräti 42 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä. Kahden kesken työtoverin kanssa mainittiin kuusi kertaa, samoin vaihtoehto “muualla“. Muiksi tilanteiksi kirjattiin kuraattorin kanssa, ohjauksen yhteydessä, silloin tällöin viestimien takia sekä valintakoejärjestelyissä. Vastaajien mukaan tasa-arvokysymyksistä ei juuri keskustella formaalin järjestelmän puitteissa. Henkilökuntakokoukset mainittiin vain kerran, kehittämispäivät - ja seminaarit sekä opetussuunnitelmatyö kolmesti.

Kaiken kaikkiaan opettajankouluttajat pitivät tasa-arvoa tärkeänä aiheena ja valtaosa koki siitä puhumisen oleelliseksi. Koulussa sukupuolten välistä tasa-arvoa ei kuitenkaan pidetty tasa-arvo-ongelmista suurimpana. Tasa-arvoa pidettiin ihanteena, mutta toisaalta kävi ilmi, että etenkin miespuolisten vastaajien mielestä tasa-arvoa voidaan korostaa myös liikaa. Varsinaista keskustelua tasa-arvoasioista käydään eniten opetuksen yhteydessä. Virallisissa kokouksissa, kehittämispäivillä tai opetussuunnitelmatyössä aiheesta ei tulosten mukaan keskustella.

4.2.5. Opettajankouluttajien rooli tasa-arvoasioissa

Lomakkeessa kartoitettiin myös opettajankouluttajien kokemusta omista vaikutusmahdollisuuksistaan ja roolistaan tasa-arvokysymyksissä. Kuviossa 11 on esitelty jakaumat teemaan liittyvistä väittämistä.

KUVIO 11. Opettajankouluttajien rooli tasa-arvon edistäjänä

Kaikista vastaajista 86 prosenttia koki voivansa vaikuttaa tasa-arvon edistämiseen yhteiskunnassa. Vain kuusi prosenttia oli eri mieltä väitteestä eikä myöskään osittain samaa, osittain eri mieltä olleita ollut vastaajista kuin kahdeksan prosenttia. Opettajankouluttajat olivat myös melko yksimielisiä siitä, että sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen on opettajankouluttajien yksi tärkeä tehtävä, 80 prosenttia oli sitä mieltä. Nais- ja miespuolisten vastaajien välillä ei tässä ollut suuria eroja. Näistä väittämästä vallitsi siis melko suuri yksimielisyys, toisin kuin useimmista väittämistä. Opettajankouluttajat kokivat siis voivansa vaikuttaa tasa-arvon edistämiseen yhteiskunnassa ja pitivät sitä yhtenä tärkeänä tehtävänä. Tässä voidaan myös huomioida se, että kyselylomakkeen saatekirjeessä todetaan opettajankouluttajien roolin olevan merkittävä tasa-arvoasioiden eteenpäin viemisessä.

Tasa-arvon edistämistä pidettiin tärkeänä, mutta 22 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että opettajankoulutuksen sisällöissä tulisi olla oma teemakokonaisuus tasa-arvosta. 41 prosenttia vastaajista ei pitänyt tärkeänä tasa-arvotemakokonaisuuden tarjoamista opettajankoulutuksessa. Oman teemakokonaisuuden tarjoamisesta vastaajista melko suuri joukko, 37 prosenttia, valitsi vaihtoehdon ei samaa, eikä eri mieltä. Omaan teemakokonaisuutta puolustaneet vastaajat toivat esiin avoimissa vastauksissaan koulun tasa-arvo-ongelmia ja arvioivat tasa-arvon olevan yksi opettajankouluttajien tärkeistä tehtävistä.

Yliopiston sukupuolijakaumaan vaikuttamisesta vastaajien mielipiteet jakautuivat. Suurin yksittäinen joukko, 42 prosenttia valitsi ei samaa eikä eri mieltä –vaihtoehdon väitteeseen “Opettajankou-

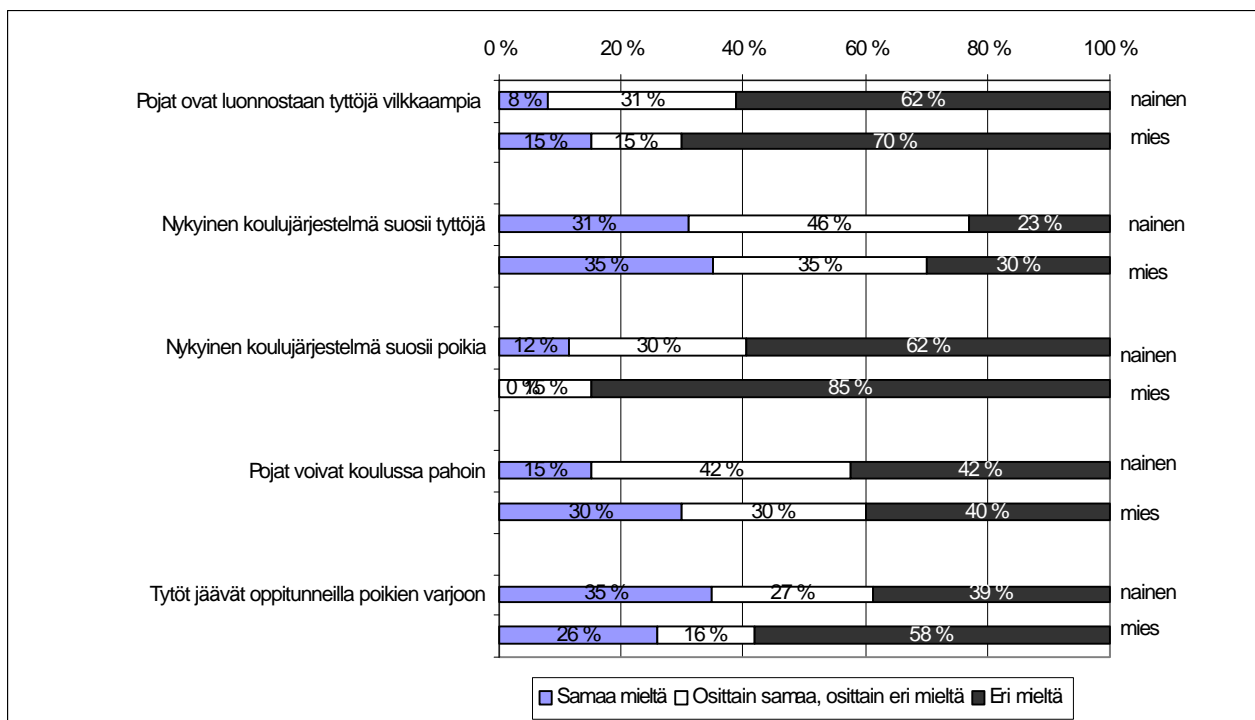
luttajana en voi vaikuttaa sukupuolijakaumaan muuttumiseen“. Samaa ja eri mieltä oli yhtä suuri joukko, 29 prosenttia.

Opettajankouluttajat siis kokivat voivansa vaikuttaa sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen ja pitivät sitä yhtenä tärkeänä tehtävänä. Sukupuolijakaumaan vaikuttamisesta suuri joukko ei ilmaissut olevansa samaa eikä eri mieltä. Valtaosa vastaajista ei kokenut tasa-arvosta tarvittavan omaa sisältöaluetta opettajankoulutuksessa. Tämä on ymmärrettävää kun otetaan huomioon tulos, jonka mukaan tasa-arvo on opettajankouluttajien mukaan toteutunut hyvin tai melko hyvin koulussa ja opettajia koulutettaessa.

4.3. Sukupuolelle annettuja merkityksiä

4.3.1. Oppilaan sukupuoli

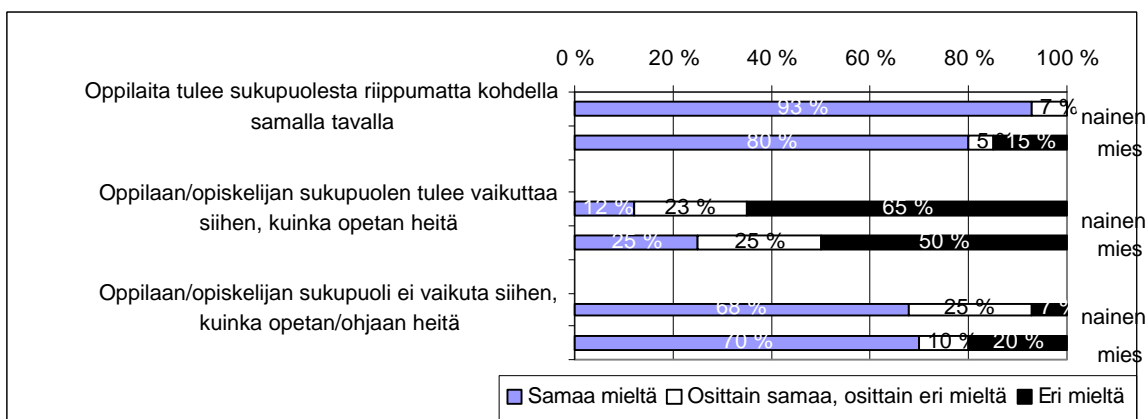
Yksi selvityksen tutkimuskysymyksistä oli, minkälaisia merkityksiä opettajankouluttajat antavat oppilaan sukupuolelle ja koetaanko oppilaan sukupuolella olevan väliä. Tässä luvussa esitellään ensin stereotyyppiset väittämät tytöistä ja pojista. Sen jälkeen kuvataan muut oppilaan sukupuolen merkitykseen liittyvät väittämät. Lisäksi selvitetään, miten opettajankouluttajat näkevät hyvin ja huonosti koulussa menestyvien tyttöjen ja poikien eroavan toisistaan.

KUVIO 12. Näkemyksiä tytöistä ja pojista koulussa

Mies- ja naispuolisten vastaajien näkemykset poikkeavat osassa kuvion 12 väittämiä toisistaan, mutteivät dramaattisesti. Valtaosa vastaajista on sitä mieltä, etteivät pojat ole luonnostaan tyttöjä vilkkaampia. Kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että nykyinen koulujärjestelmä suosii tyttöjä. Nykyisen koulujärjestelmän katsoi suosivan poikia 12 prosenttia naispuolisista vastaajista kun taas miespuolisista vastaajista ei kukaan. Miespuolisista vastaajista 30 prosentin mukaan pojat voivat koulussa pahoin, naispuolisista 15 prosentin mukaan. Kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että tytöt jäävät oppitunneilla poikien varjoon. Miespuolisista vastaajista lähes 60 prosenttia oli sitä mieltä, etteivät tytöt jää varjoon. Kaikkiin kuvion 12 väittämiin vastattiin usein osittain samaa, osittain eri mieltä. Tämä kuvanee sitä, kuinka tämänkaltaisiin stereotyyppisiin väittämiin ei ole helppo vastata yksiselitteisesti eikä näiden väittämien perusteella voida vetää juurikaan johtopäätöksiä.

Kuviossa 13 esitellään oppilaan sukupuolen merkitykseen liittyvät väittämät. Näistä väittämistä “Oppilaita tulee sukupuolesta riippumatta kohdella samalla tavalla” on periaatteellinen väite, eikä se pidä sisällään käytännön toimia. Samoin on väitteen “Oppilaan/opiskelijan sukupuolen tulee vaikuttaa siihen, kuinka opetan heitä” kohdalla. Sen sijaan väite “Oppilaan/opiskelijan sukupuoli ei vaikuta siihen, kuinka opetan/ohjaan heitä” liittyy koulun käytänteisiin ja vastaajat arvioivat siinä omaa tapaansa toimia suhteessa tyttöihin ja poikiin koulussa. Kuviossa 13 esitetään vastaajien näkemykset sukupuolen mukaan jaoteltuna.

KUVIO 13. Näkemyksiä oppilaan sukupuolen merkityksestä

Väitteestä “Oppilaita tulee sukupuolesta riippumatta kohdella samalla tavalla” oltiin kaikista kyselylomakkeen väitteistä eniten yksimielisiä. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli yhteensä peräti 88 prosenttia (näistä 70 prosenttia täysin samaan mieltä ja 18 prosenttia jokseenkin samaa mieltä) vastaajista. Naispuolisista vastaajista yli 90 prosenttia oli sitä mieltä, että oppilaita tulee sukupuolen

lesta riippumatta kohdella samalla tavalla. Miespuolisista vastaajista 15 prosentin mukaan oppilaita ei tule kohdella sukupuolesta riippumatta samalla tavoin.

Väitteestä “Oppilaan/opiskelijan sukupuolen tulee vaikuttaa siihen, kuinka opetan heitä” ei vallinnut samanlaista yksimielisyyttä. Oppilaiden sukupuolesta riippumatonta kohtelua kannatti lähes 90 prosenttia vastaajista. Puolet miespuolisista vastaajista ja 65 prosenttia naispuolisista vastaajista taas oli sitä mieltä, ettei oppilaan/opiskelijan sukupuolen tule vaikuttaa siihen, kuinka heitä opetetaan. Miespuolisista vastaajista neljännes ja naispuolisista vastaajista 12 prosenttia oli sitä mieltä, että oppilaan/opiskelijan sukupuolen tulee vaikuttaa siihen, kuinka heitä opetetaan.

Kaikista vastaajista kuitenkin noin 70 prosenttia oli sitä mieltä, ettei oppilaan tai opiskelijan sukupuoli vaikuta siihen, kuinka heitä ohjataan tai opetetaan. Miespuolisista vastaajista 20 ja naispuolisista vastaajista seitsemän prosenttia puolestaan sanoi, että sukupuoli vaikuttaa.

Oppilaiden samalla tavalla kohtelusta siis oltiin hyvin yksimielisiä. Lisäksi valtaosan mielestä oppilaan tai opiskelijan sukupuoli ei vaikuta siihen, kuinka heitä opetetaan tai ohjataan. Siitä, tuleeko oppilaan tai opiskelijan sukupuolen vaikuttaa opetuksessa, ei kuitenkaan vallinnut samanlaista yksimielisyyttä. Vaikuttaakin siltä, että sukupuolesta riippumaton kohtelu on ideaalitila, joka ei kuitenkaan käytännössä aina toteudu. Oppilaan sukupuolen merkitykseen liittyvissä väittämässä miespuoliset vastaajat totesivat jonkin verran naispuolisia useammin oppilaan tai opiskelijan sukupuolella olevan merkitystä tai vaikutusta heidän kohteluunsa tai opetustilanteisiin.

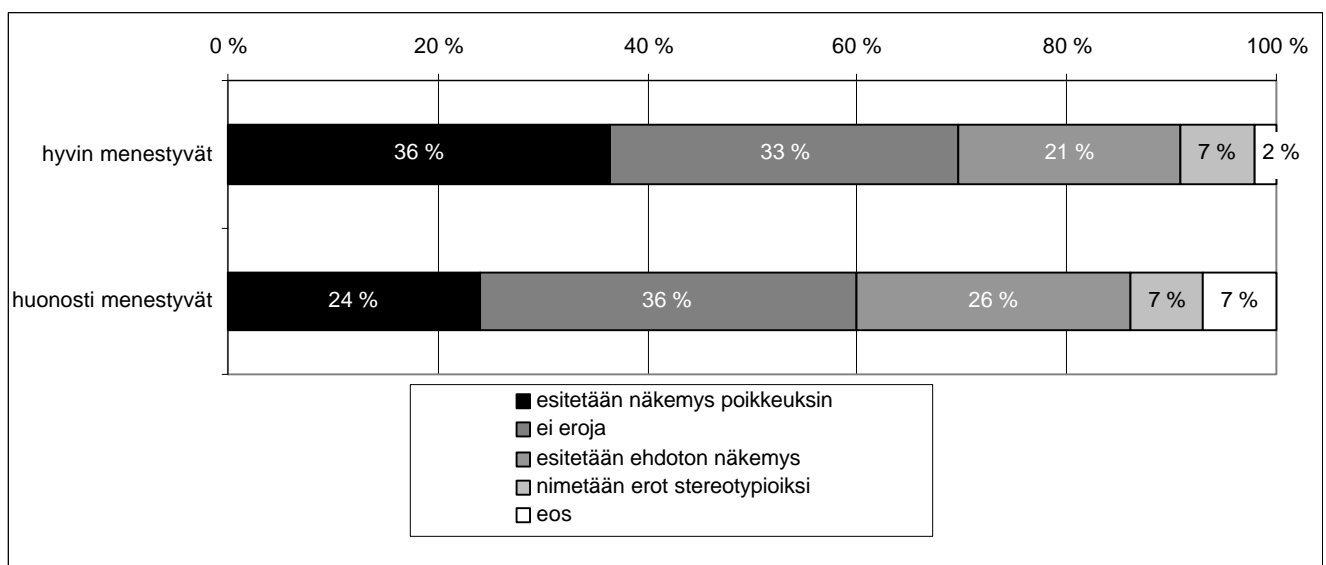
Monivalintaväittämien vastauksien kohdalla on vaikea arvioida onko kyseessä sukupuolisensitiivinen vai sukupuolistereotyyppinen näkemys. Sukupuolisensitiivisyyden sanotaan opetuksessa ja kasvatuksessa ilmenevän siten, että sukupuolierot pyritään tekemään näkyviksi, jotta eriarvoisuuden voitaisiin puuttua (Korhonen 1998, 15). Toisaaalta sukupuolistereotyyppisessä näkemyksessä sukupuolten erilaisuus hyväksytään jopa liiotellusti, mutta tasa-arvoa ei silti pyritä aktiivisesti edistämään (Huida ym. 1993, 7).

Tyttöjen ja poikien eroja koulumenestyksessä

Seuraavassa tarkastellaan opettajankouluttajien itse kirjoittamia näkemyksiä koulussa hyvin ja huonosti menestyvien tyttöjen ja poikien välisistä eroista. Kyselylomakkeessa tätä kysyttiin kahdella avoimella kysymyksellä: “Miten mielestäsi koulussa hyvin menestyvä poika ja tyttö eroavat toisis-

taan?” sekä “Miten mielestäsi koulussa huonosti menestyvä poika ja tyttö eroavat toisistaan?” Opettajankouluttajien vastauksista tyttöjen ja poikien eroista oli erotettavissa seuraavat kategoriat:

- 1) esitetään näkemys siitä mitä tytöt ja pojat ovat, mutta todetaan myös poikkeuksia olevan (hyvin menestyvissä 36 %) (huonosti menestyvissä 24 %)
- 2) todetaan, ettei sukupuolten välillä ole eroja koulussa menestymisessä (hyvin menestyvissä 33 %) (huonosti menestyvissä 36 %)
- 3) esitetään selkeä näkemys “tytöt ovat tällaisia“, pojat ovat tällaisia“ (hyvin menestyvissä 21 %) (huonosti menestyvissä 26 %)
- 4) nimetään mahdolliset sukupuolten väliset erot stereotyyppioiksi (hyvin menestyvissä 7 %) (huonosti menestyvissä 7 %)
- 5) ei osaa sanoa (hyvin menestyvissä 2 %) (huonosti menestyvissä 7 %)

KUVIO 14. Eroja koulussa hyvin ja huonosti menestyvien tyttöjen ja poikin kesken

Ensimmäisen ryhmän muodostavat ne vastaukset, joissa kerrottiin, millaisia ominaisuuksia koulussa hyvin tai huonosti menestyvillä tytöillä ja pojilla on, mutta todettiin näiden olevan yleistyksiä, jotka eivät päde aina. Näissä vastauksissa käytettiin termejä 'usein', 'yleensä', 'monesti', 'harvemmin', 'keskimäärin', 'ei välttämättä', 'ehkä', 'ainakin', 'ei aina', 'toisinaan', tai 'on poikkeuksia-kin'. Hyvin menestyviä määriteltäessä tämä ryhmä oli suurin.

“Nykyisellä luokallani kovimmat pänttääjät ovat tyttöjä, pojat eivät ota sillä tavalla pulttia.” – mies, normaalikoulu

“Voivat olla samanlaisiakin, mutta yleinen kuva on se, että tyttö on hiljainen puurtaja ja poika lahjakas ja etevä.” – nainen, okl

“Monesti tyttö pärjää ahkeruudellaan paremmin kuin mitä hänen todelliset taitonsa ovat. Hyvin menestyvän pojankin on tehtävä töitä, mutta hän ei syyllisty pingottamiseen.” – nainen, okl

“Tyttö on tunnollisempi. Pojalla omaa ajattelua usein enemmän tai ainakin rohkeutta tuoda se esille.” – nainen, normaalikoulu

“Tyttöjä leimaa selvästi enemmän tunnollisuus ja tehtävien säännöllinen tekeminen. Pojilla on enemmän luovaa päättelykykyä ja oivallusta; laaja-alaisuutta. Poikkeuksia on puolin ja toisin.” – nainen, normaalikoulu

Vakiintunut stereotypia koulussa menestyvistä oppilaista on useiden tutkimusten mukaan (esim. Sunnari 1997, Kenway 1998) se, että koulussa hyvin menestyvät tytöt ovat tunnollisia ja pojat lahjakkaita. Tämä tuli esiin myös tässä aineistossa. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvissa vastauksissa oli vain muutama yksittäinen vastaus, joissa ei viitattu tyttöjen tunnollisuuteen tai ahkeruuteen ja poikien lahjakkuuteen tai oman ajattelun laaja-alaisuuteen:

“Pojat voivat joutua helposti kiusatuiksi” –mies, normaalikoulu

“Poika löytää paikkansa ehkä toiminnallisesta ammatista, tyttö saattaa syrjäytyä.”

– nainen, normaalikoulu

Toisesta kategoriasta löytyvät ne vastaukset, joissa todettiin, etteivät koulussa hyvin tai huonosti menestyvät pojat ja tytöt eroa juurikaan toisistaan. Huonosti menestyvien kohdalla suurin ryhmä vastaajista oli sitä mieltä, ettei sukupuoli ole merkityksellinen erottava tekijä.

“Ei eroja.” – mies, normaalikoulu

“Muut asiat/ominaisuudet vaikuttavat sukupuolta enemmän.” - mies, okl

Vastaajista miespuoliset olivat naispuolisia hieman useammin sitä mieltä, ettei eroja ole tai erot johtuvat muista tekijöistä kuin sukupuolesta. Tässä näkemyksessä korostuu sukupuolineutraalisuus, johon suomalaisessa koululaitoksessa on pitkälti pyritty tasa-arvotavoitteiden saavuttamiseksi.

Kolmannen ryhmän muodostavat ne vastaajat, jotka esittivät selkeän ja perustelemattoman näkemyksen tyttöjen ja poikien ominaisuuksista. Huonosti menestyvien analyseissa tähän ryhmään

kuuluu toiseksi eniten vastaajia. Hyvin menestyvien osalta näissäkin nousi esiin tyttöjen ahkeruus ja poikien lahjakkuus.

“Tyttö tekee työtä, poika on luonnonlahjakkuus“ – nainen, normaalikoulu

“Poika osaa pitää kovempaa meteliä.“ – mies, normaalikoulu

“Tyttö on ujo/hiljainen, poika itseään esiin tuova – nainen, normaalikoulu

“Poika – asiakeskeinen,. Tyttö – sosiaaliset suhteet, verkostoituminen tärkeää.“ – mies, normaalikoulu

“Tyttö yrittää, poika ei edes yritä.“ – nainen, normaalikoulu

Tämänkaltaisesta näkemyksestä tukijat ovat puhuneet sukupuolistereotyyppisenä näkemyksenä. (Esim. Huida ym.1993, 7.) Tällöin vaarana on, että vaikka erilaisuus sukupuolten välillä hyväksytään, se tehdään usein liioitellusti eikä se välttämättä johda tasa-arvon aktiiviseen edistämiseen.

Viimeisen kategorian muodostavat ne muutamat yksittäiset vastaukset, joissa todettiin sukupuolten välisten erojen koulussa menestymisestä olevan stereotyyppioita, joita tulisi purkaa tai joita ei sellaisenaan ole todellisuudessa olemassa.

“Stereotyyppisesti pojat menestyvät aktiivisuudellaan ja harrastaneisuudellaan, tytöt tunnollisuudellaan ja hyvällä kirjallisella ilmaisullaan. Stereotyyppia ei pidä paikkaansa paitsi siinä mielessä, että osa opettajista pitää sitä itsekin yllä tai uskoo siihen.“ – mies, okl

Erojen nimeämisen stereotyyppioiksi voisi tulkita viittaavan sukupuolisensitiiviseen tapaan merkityksellistää sukupuolta. Sukupuolisensitiivisessä näkemyksessä tavoitteena ei sinällään ole sukupuolierojen korostaminen vaan eroihin liittyvien stereotyyppioiden ja niiden hierarkkisuuden tunnistaminen (Korhonen 1998,15).

Näissä koulussa hyvin ja huonosti menestyvien tyttöjen ja poikien erojen määrittelyissä havainnollistuu sukupuolen käsitteen problemaattisuus. Toisaalta oppilaan sukupuolen sanottiin olevan tasa-arvon kannalta yhdentekevä, kaikkia kohdellaan samoin tai jos ei kohdella, se ei johdu oppilaan sukupuolesta. Toisaalta tyttöjen ja poikien eroja esiin tuotaessa samat ominaisuudet määrittyivät ja arvottuivat erilaisiksi riippuen oppilaan sukupuolesta.

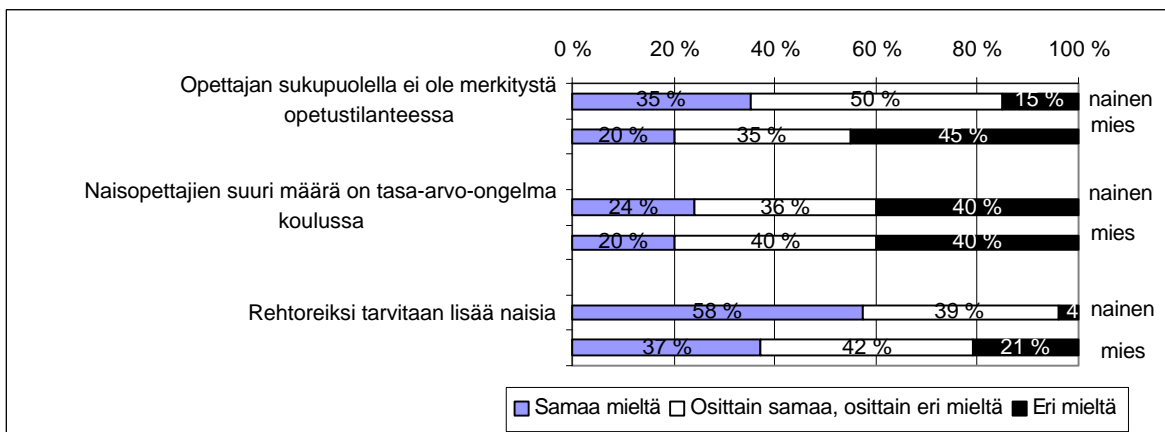
Oppilaista puhuttaessa valtaosa vastaajista oli sitä mieltä, ettei sukupuolella ole väliä. Tyypillinen kommentti oli:

“Koulussa en katso ajattelevani oppilaita sukupuolen mukaan, enkä ole huomannut sen merkitsevän kanssakäymisessä muutenkaan.“ – nainen, normaalikoulu

Opettajista puhuttaessa sukupuoli sai kuitenkin näkyvämmiin merkityksiä. Edellisen lainauksen kirjoittaja kuvaa oman sukupuolensa haittapuoleksi opiskelijoita ohjatessa sekä työyhteisön jäsenenä: “vakuuttavuus saattaa olla vähemmässä.” Seuraavassa kappaleessa keskitytäänkin opettajankouluttajien opettajan sukupuolelle antamiin merkityksiin.

4.3.2. Opettajan sukupuoli

Opettajan sukupuolen merkityksestä tai merkityksettömyydestä ei vallinnut samanlaista yksimielisyyttä kuin oppilaan sukupuolen merkityksestä. Tässä luvussa esitellään ensin tähän liittyvien väittämien jakaumat, sen jälkeen opettajankouluttajien itse kirjoittamia vastauksia kysymyksen sukupuolen vahvuuksista ja haitoista. Lopuksi esitellään tulokset, jotka liittyvät keskusteluun miesopettajien vähäisestä määrästä.

KUVIO 15. Näkemyksiä opettajan sukupuolen merkityksestä

Kysyttäessä opettajan sukupuolen merkitystä opetustilanteissa lähes puolet kaikista vastaajista sanoi olevansa osittain samaa, osittain eri mieltä. Miespuolisista vastaajista 45 prosentin mukaan opettajan sukupuolella on opetustilanteessa merkitystä. Naispuolisista vastaajista 15 prosenttia oli sitä mieltä, että opettajan sukupuolella on merkitystä opetustilanteessa.

Miespuolisista vastaajista 20 ja naispuolisista vastaajista 24 prosenttia pitivät yhtenä koulun tasa-arvo-ongelmana naisopettajien suurta määrää. Näitä suuremmat ovat kuitenkin ryhmät, jotka eivät pitäneet naisten suurta määrää ongelmana tai ovat osittain samaa ja osittain eri mieltä. Vaikuttaakin siltä, ettei naisten suurta määrää sinällään pidetä ongelmana, vaikka miehiä toivotaankin lisää opettajaksi. Myös avoimista vastauksista saadaan tukea tälle tulkinnalle:

“Suurin ongelma lienee se, että alalle hakeutuu hyvin vähän miesopiskelijoita. Opettajakunnan naisvaltaisuus ei sinänsä ole ongelma, vaan koulun ylimitoitettut tehtävät kilpailutalouden ja lisääntyneiden sosiaalisten ongelmien paineissa.”

Naispuoliset vastaajat olivat miespuolisia useammin samaa mieltä väitteestä “Rehtoreiksi tarvitaan lisää naisia”. Miehistä 21 ja naisista 4 prosenttia on sitä mieltä, että rehtoreiksi ei tarvita lisää naisia. Tämänkin väittämän osalta oli vastanneista suuri osa valinnut vaihtoehdon osittain samaa, osittain eri mieltä.

Kysymyksistä opettajan sukupuolen merkitys tai miesten ja naisten määrä opettajina ei vallitse yhteistä näkemystä. Kysymys on monimutkaisempi ja se lienee yhtenä syynä osittain samaa, osittain eri mieltä –vastausten suureen määrään.

Opettajankouluttajien sukupuolelle antamia merkityksiä kartoitettiin myös avoimissa kysymyksissä, joissa vastaajia pyydettiin kuvailemaan konkreettisia tilanteita, joissa sukupuolen koetaan olevan vahvuus opiskelijoita ohjattaessa sekä työyhteisön jäsenenä. Vastaavasti pyydettiin kuvailemaan konkreettisia tilanteita, joissa koetaan sukupuolesta olevan haittaa opiskelijoita ohjattaessa tai työyhteisön jäsenenä.

Oman sukupuolen merkitystä koskeviin avoimiin kysymyksiin miespuoliset vastaajat vastasivat naispuolisia vastaajia harvemmin. Valtaosa miespuolisista vastanneista perusteli tätä sillä, että muut ominaisuudet vaikuttavat sukupuolta enemmän. Vaikka kysymyksissä pyydettiin kuvaamaan konkreettisia tilanteita, joissa sukupuoli on vahvuus tai haitta, vastattiin hyvin usein, ettei sukupuolella ole merkitystä, ei vahvuutena tai haittana. Kysyttäessä sukupuolen vahvuutta opiskelijoita ohjattaessa ja työyhteisön jäsenenä miehistä yli puolet (57 %) vastasi, ettei sukupuolelle ole merkitystä. Myös naisista 40 prosenttia totesi, ettei sukupuolella ole väliä. Kysyttäessä sukupuolen haittapuolia opiskelijoita ohjattaessa ja työyhteisön jäsenenä miespuolisista vastaajista lähes 70 prosenttia vastasi, ettei sukupuolella ole merkitystä. Naispuolisista vastaajista noin 30 prosenttia sanoi näin sukupuolen haittapuolia kysyttäessä. Suurin ero mies- ja naispuolisten vastaajien välillä oli siinä, mitä haittaa sukupuolesta koettiin olevan työyhteisön jäsenenä. Taulukkoon 4 on koottuna teemoiksi asiat, jotka nousevat vastauksista esiin.

TAULUKKO 4. Naisten ja miesten kokemukset sukupuolen vahvuuksista ja haitoista opiskelijoita ohjatessa ja työyhteisön jäsenenä

	Naisten kokemukset	Miesten kokemukset
Sukupuoli vahvuus opiskelijoita ohjatessa	<ul style="list-style-type: none"> - luottamuksellinen suhde opiskelijoiden kanssa - sosiaaliset taidot - esimerkkinä toiminnallisesta naisesta 	<ul style="list-style-type: none"> - tekniikkaan liittyvissä asioissa - työrauhan ylläpitäjänä - oikeudenmukaisuus, asiantuntijuus
Sukupuolesta haittaa opiskelijoita ohjatessa	<ul style="list-style-type: none"> - ongelmia vakuuttavuuden ja uskottavuuden kanssa - miesopiskelijoiden epäasiallinen suhtautuminen - vähemmän auktoriteettia - ulkopuolisuus miesvaltaisissa tilanteissa 	<ul style="list-style-type: none"> - voisi olla enemmän sensitiivisyyttä - opiskelijoiden stereotyyppiset asenteet miesten ja naisten aloista häiritseviä
Sukupuoli vahvuus työyhteisön jäsenenä	<ul style="list-style-type: none"> - sosiaalinen älykkyys - kyky asettua toisten asemaan, tuoda erilaisia näkökulmia keskusteluihin - asioiden laaja-alainen hahmottaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - auktoriteetti ja turvallisuus - fyysistä voimaa vaativat tehtävät - vakuuttavuus
Sukupuolesta haittaa työyhteisön jäsenenä	<ul style="list-style-type: none"> - naisten opettamia aineita ei arvosteta - ääni ei kuulu yhtä hyvin kuin miesten - uskottavuutta vähemmän - ei oteta vakavasti, työtöelään - ulkopuolisuus - jotkut työt fyysisesti raskaita 	<ul style="list-style-type: none"> - joutuu esittämään 'miehen mallia' - ulkopuolisuus naisyyhteisön viestinnästä

Kokonaisuudessa naisten vastauksissa analysoitiin perusteellisemmin sukupuolen merkitystä ja tuotiin näkyvämmiin esiin sekä vahvuuksia että haittoja. Etenkin työyhteisössä naiset kokivat sukupuolestaan olevan haittaa.

“On tilanteita, joissa kävellään yli. Ääni 'ei kuulu' yhtä hyvin kuin miesten.

Toisaalta vastauksiin sukupuolen haitoista ja vahvuuksista liittyy myös epäröintiä, päällekkäisyyttä ja ristiriitaisuuksia. Esimerkkinä tästä on seuraava lainaus, jossa todetaan selkeä sukupuoleen liittyvä haitta ja sen jälkeen todetaan, ettei haittaa ole:

“Nuori nainen joutuu tekemään kaksinkerroin töitä ollakseen uskottava. Muuten sukupuolesta ei mielestäni ole koskaan ollut haittaa.“ – nainen, normaalikoulu

Voidaankin siis kysyä, kokevatko naiset esimerkiksi tämän kaksinkertaisen työmäärän kuuluvan osaksi työkuulttuuria, ettei sitä pidetä sukupuolesta johtuvana haittana. On pidettävä mielessä myös se, että yli 60 prosenttia vastanneista naisista arvioi tasa-arvon toteutuvan omassa työyksikössä hyvin tai jossain määrin. Sukupuolen haitoista kerrotaan ja niitä eritellään yksityiskohtaisesti kysyttäessä, mutta näitä haittoja ei välttämättä mielletä tasa-arvo-ongelmiksi.

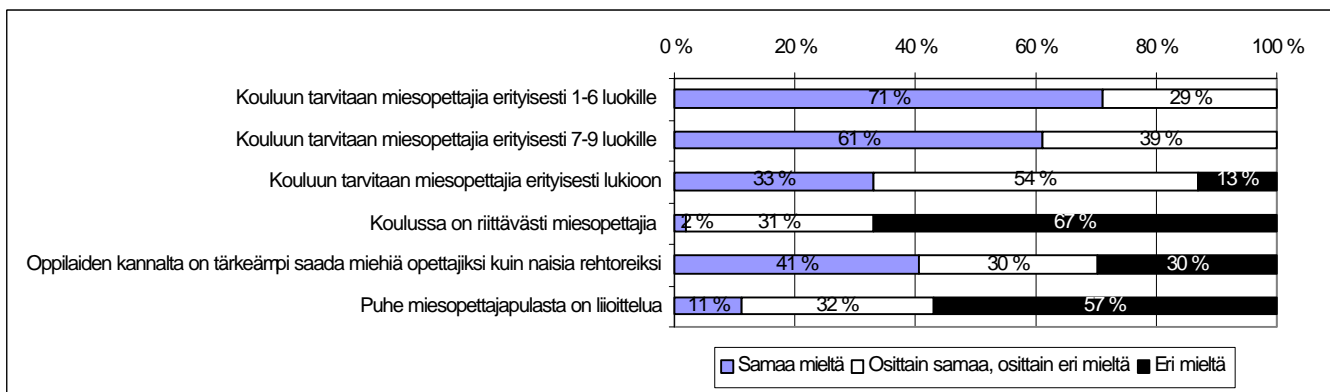
Usein sukupuolineutraalisuus tai sukupuolen merkityksen kieltäminen tulkitaan tasa-arvoksi ja monissa tapauksissa se onkin sitä. Esimerkiksi se, että nykyään suomalaisessa peruskoulussa opetetaan kotitaloutta molemmille sukupuolille voi luoda edellytyksiä tasaisempaan työnjakoon perheessä (Gordon & Lahelma, 1999, 93). Toisinaan sukupuolineutraali lähestymistapa voi myös johtaa sukupuolisokeuteen, jolloin sukupuolierojen eriarvoistavat vaikutukset jäävät helposti huomaamatta.

Vertailtaessa kuvion 15 väittämiä ja sukupuolen merkitykseen liittyviä avoimia vastauksia, voidaan näiden välillä havaita jonkinlaista ristiriitaa. Väittämissä miespuolisista vastaajista vain 20 prosenttia oli sitä mieltä, että sukupuolella ei ole merkitystä opetustilanteissa. Sukupuolen merkitystä kysyttäessä avoimista kysymyksissä käy kuitenkin ilmi, etteivät miehet pitäneet sukupuoltaan vahvuutena tai haittana opiskelijoita ohjatessa tai työyhteisön jäsenenä.

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu muissakin tutkimuksissa. Hakalan mukaan oman sukupuolisuuden vaikutusten käsitteellistäminen ei ole helppoa opettajille. Myös hänen tutkimusaineistossaan tulee ilmi tietynlainen ambivalenttius, joka liittyy sukupuolen käsitteellistämiseen. Hakalan tutkimusaineiston vastauksissa sukupuolen merkitys kielletään alkuvastauksessa kategorisesti ja loppulisäyksessä kuitenkin kuvataan varsinainen sukupuolen merkitys. (Hakala 2002, 297.) Hakalan tutkimuksen tulokset ovat tältä osin lähes identtisiä tämän selvityksen tulosten kanssa. Näkyvimmin sukupuolen merkitys tulee esiin, silloin kun jompaa kumpaa sukupuolta on huomattavasti vähemmän kuin toista. Seuraavassa tarkastellaankin lähemmin opettajankouluttajien näkemyksiä miesopettajien määrästä käytyyn keskusteluun.

Näkemyksiä miesopettajakeskusteluun

Miesopettajien vähäinen määrä opettajakunnassa on nostanut tasa-arvoteman osaksi opettajankoulutuskeskustelua. Kuviossa 16 on kuvattu jakaumat opettajankouluttajien näkemyksistä miesopettajakeskusteluun. Nais- ja miespuolisten vastaajien näkemyksissä ei ollut suuria eroja näiden väittämien osalta ja kuviossa 16 onkin kuvattu kaikki vastaajat samoissa palkeissa.

KUVIO 16. Näkemyksiä miesopettajakeskusteluun

Eniten yksimielisiä oltiin siitä, että kouluun tarvitaan miesopettajia erityisesti 1-6 luokille. Myös 7-9 luokille koettiin tarvittavan lisää miesopettajia. Lukion kohdalla reilu puolet vastaajista oli valinnut osittain samaa, osittain eri mieltä -vaihtoehdon. Lähes 70 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, ettei koulussa ole riittävästi miesopettajia. Pieni vähemmistö vastaajista, 11 prosenttia taas oli sitä mieltä, että puhe miesopettajapulasta on liioittelua. 41 prosenttia vastaajista ajattelee oppilaiden kannalta olevan tärkeämpää saada miehiä opettajiksi kuin naisia rehtoreiksi.

Tämän aineiston perusteella voidaan sanoa opettajankouluttajien pitävän miesopettajien määrän kasvattamista tarpeellisenä. Seuraavaan luetteloon on tiivistetty ne avoimissa vastauksissa esiin nousseet argumentit, joilla miesopettajien määrän lisäämisistä perusteltiin:

- lapset tarvitsevat miehen mallia etenkin ala-asteella
- miehillä on erilainen lähestymistapa opetukseen
- työyhteisön kannalta olisi hyvä, jos miehiä olisi enemmän
- miehiä tarvitaan auktoriteeteiksi etenkin yläasteella
- opettajan ammatin arvostuksen lisäämiseksi tarvitaan lisää miehiä opettajiksi

Hakalan mukaan sukupuolijakauman tasaisuutta voidaan pitää tasa-arvodiskurssissa itsestään selvänä ihanteena (Hakala 2002, 292). Tämän valossa selvityksen tulokset ovat odotettuja. Argumentit miesopettajien lisäämiseksi ovat tuttuja myös muista tutkimuksista, joissa on käsitelty miesopettajia. Esimerkiksi Lahelma, Hakala, Hynninen ja Lappalainen (2000) ovat eritelleet analyysissään puheenvuoroja opettajan ammatin naisistumisesta ja tarpeesta saada lisää miehiä opettajiksi. Heidän tutkimuksensa mukaan miesopettajien tarvetta perusteltiin neljällä keskeisellä argumentilla. Nämä argumentit olivat miehen mallin tarve, nais- ja miesopettajien olemukselliset erot, vaikutus opettajahuoneen ilmapiiriin sekä opettajan ammatin arvostukseen.

Kysymys miesopettajien määrän kasvattamisesta on kuitenkin monimutkaisempi kuin vain sukupuolijakaumaan liittyvä. Vaikka opettajankouluttajat pitivät oppilaiden ja työyhteisön kannalta tärkeänä, että miehiä olisi enemmän opettajina, nousee aineistosta vahvana myös näkemys siitä, ettei hyvä opettajuus ole sukupuoleen sidottua. Millä tahansa ehdoin opettajankouluttajat eivät halua lisää miehiä opettajiksi, tärkeintä on motivoituneisuus ja työhön sitoutuminen. Käytettyjä argumentteja olivat mm. seuraavat:

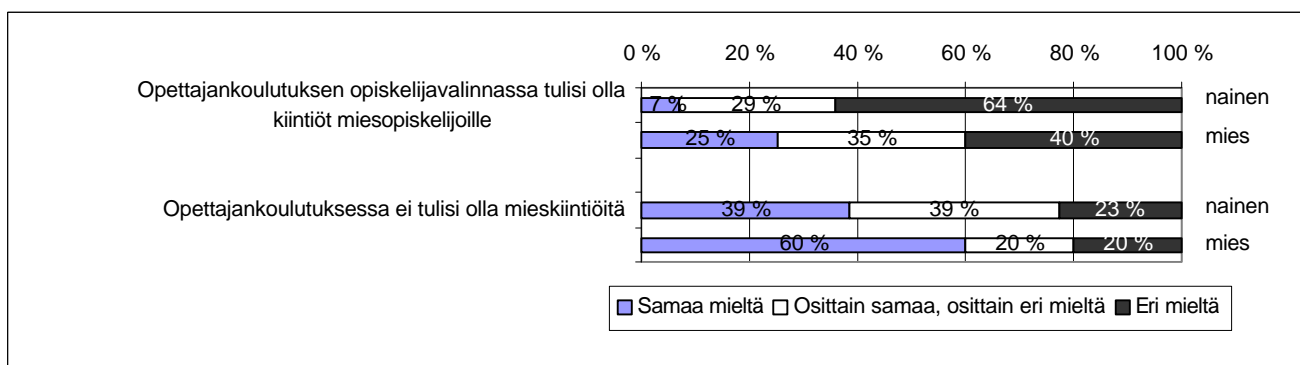
- opettajan persoona ja kiinnostus työtä kohtaan merkitsevät sukupuolta enemmän
- koulu tarvitsee ennen kaikkea motivoituneita opettajia
- koulu ei tarvitse huonoja miesopettajia

Kysymys miesopettajien määrästä herätti vastaajissa monenlaisia ajatuksia. Seuraavaan lainaukseen tiivistyy hyvin tunnelma, joka asiaan liittyy.

“Osittain olen sitä mieltä, että miesopettajia tarvitaan lisää, mutta toisaalta mielestäni sukupuolella ei ole opettamisessa merkitystä, opettajan persoona ja pätevyys merkitsevät enemmän“ – nainen, normaalikoulu

Osa vastaajista oli sitä mieltä, että myös opetustilanteissa sukupuolella on merkitystä (lähes puolet miespuolisista vastaajista). Toisaalta vastaajissa oli suuri osuus myös niitä, joiden mukaan sukupuolella ei katsottu olevan merkitystä ainakaan opetustilanteissa. Toisaalta työyhteisön tai opettajan ammatin arvotuksen vuoksi miehiä toivottiin olevan enemmän. Kysymys miesten määrän lisäämisestä opettajakunnassa nostaa esiin ristiriitaisia näkemyksiä.

Opettajankoulutuksen mieskiintiöitä ei kuitenkaan pidetty ensisijaisena ratkaisuna miesopettajapulaan. Kuviossa 17 näkyy vastaajien osuudet opettajankoulutuksen valintakoekiintiöiden kannattajista ja vastustajista.

KUVIO 17. Näkemyksiä valintakoekiintiöihin

Noin puolet kaikista vastaajista ei kannattanut kiintiöiden käyttöönottoa opettajankoulutuksen valinnoissa. Noin 20 prosenttia kannatti kiintiöitä ja yhtä suuri oli niiden osuus, jotka eivät ilmaisseet kantaansa asiaan.

Avoimella kysymyksellä pyydettiin vastaajien näkemystä siitä, suosiiko nykyinen valintamenettely jompaakumpaa sukupuolta. Perusteluista kävi ilmi, että noin puolet vastaajista ei kokenut nykyisen valintamenettelyn suosivan kumpaakaan sukupuolta. 23 prosenttia vastaajista katsoi valintamenettelyn suosivan naisia. Syynä pidettiin ennen kaikkea koulutodistusten suurta painoarvoa. Tästä valintakokeita kritikoitiinkin eniten.

“Pääsykokeisiin tulisi päästä huonommillakin todistuksilla. Moni poika olisi hyvä ope, mutta ei koskaan pääse pääsykokeisiin.” – nainen, normaalikoulu

Muutamissa yksittäisissä vastauksissa kerrottiin kirjaamattomien menettelytapojen suosivan valinnoissa miehiä, koska heitä halutaan lisää koulutukseen.

“Miehiä tietysti halutaan koulutukseen mielellään, joten he pääsevät sisään hieman heikommillakin eväillä.” – nainen, normaalikoulu

Monet vastaajat olivat sitä mieltä, ettei valintakokeilla tai pääsykriteereillä ratkaista ongelmaa miesten vähäisestä määrästä opettajakunnassa. Kyseessä sanottiin olevan opettajan ammattiin ja arvostukseen liittyvä suurempi yhteiskunnallinen ongelma.

4.4. Tulosten yhteenveto

Selvityksessä on pyritty kartoittamaan opettajankouluttajien näkemyksiä sukupuolten tasa-arvosta sekä kuvaamaan mitä merkityksiä opettajankouluttajat sukupuolelle antavat. Seuraavassa tiivis yhteenveto luvussa kolme esitetyistä tuloksista:

- 1) Monivalintakysymysten vastauksia tarkastelemalla saadaan kuva, jonka mukaan tasa-arvotavoitteiden koettiin olevan pitkälti toteutuneita koulussa ja opettajia koulutettaessa. Miehet olivat naisia hieman tyytyväisempiä tasa-arvon tilaan. Avoimissa vastauksissa kuvailtiin kuitenkin tasa-arvo-ongelmia, joista määrällisesti suurimmaksi nousi huoli opettajakunnan naisennemistöisyydestä.
- 2) Opettajankouluttajat pitivät tasa-arvona eri asioita riippuen missä yhteydessä tasa-arvosta puhutaan. Koulussa tasa-arvona pidettiin oppilaiden samalla tavalla kohtelua ja kaikille yhtäläisiä

mahdollisuuksia. Opettajankoulutuksessa tasa-arvokysymys tiivistyi ennen kaikkea kysymykseksi sukupuolijakaumasta. Miesopiskelijoiden vähäinen määrä huolestutti opettajankouluttajia. Toisaalta millä tahansa ehdoin miehiä ei haluttu koulutukseen, sukupuolta tärkeämpänä pidettiin esimerkiksi motivoituneisuutta. Omassa työyksikössä tasa-arvona pidettiin samapalkkaisuutta sekä miesten ja naisten alojen yhtäläistä arvostamista. Sekä opettajankoulutuslaitoksella että normaalikouluilla koettiin näissä asioissa olevan tasa-arvon osalta parantamisen varaa, vaikkakin kokonaisuudessa tasa-arvon nähtiin toteutuneen paremmin kuin yleensä suomalaisilla työpaikoilla.

- 3) Tasa-arvoa pidettiin tärkeänä yhteisesti hyväksyttynä arvona ja tasa-arvon edistämistä opettajankouluttajien yhtenä tärkeänä tehtävänä. Käytännössä tasa-arvosta sanottiin käytävän keskustelua vain epävirallisilla foorumeilla. Tasa-arvosta ei myöskään koettu tarvittavan erillistä teemakokonaisuutta opettajankoulutuksen sisältöihin.
- 4) Oppilaiden sukupuolella ei sanottu olevan merkitystä. Kuitenkin koulussa menestymistä selitettiin tyttöjen kohdalla ahkeruudella, poikien kohdalla lahjakkuudella.
- 5) Tasa-arvon sanottiin toteutuvan hyvin opettajankoulutuksessa. Kuitenkin erityisesti naiset kokevat sukupuolestaan olevan haittaa etenkin työyhteisön jäsenenä. He eivät koe saavansa yhtäläistä arvostusta miesten kanssa. Toisaalta naiset tuovat miehiä enemmän esiin myös sukupuolensa vahvuuksia.
- 6) Opettajiksi ja opettajaopiskelijoiksi toivottiin lisää miehiä, mutta toisaalta tuotiin esiin, ettei sukupuoli ole merkityksellistä opettajienkaan kohdalla. Nykyisen valintajärjestelmän ei katsottu syrjivän kumpaakaan sukupuolta eikä kiintiöitä nähty ratkaisuksi miesopettajien määrän lisäämiseksi.

Aiheena sukupuolten tasa-arvo on monikerroksinen ja tämän selvityksen tulosten perusteella tasa-arvokysymys määrittyy varsin monitulkintaiseksi ilmiöksi. Se on yhteisenä arvona tunnustettu, mutta mitä konkreettisempiin osa-alueisiin mennään, sen ristiriitaisemmaksi kuva tasa-arvosta ja sen toteutumisesta käy. Näkemyksiä tasa-arvosta on myös lähes yhtä paljon kuin vastaajia. Kyselylomakkeeseen vastaaminen edellyttikin aiheeseen paneutumista ja pohtimista. Perusteelliset vastaukset erityisesti avoimiin kysymyksiin ovat vaatineet vastaajilta aikaa ja vaivaa. Lisäksi voidaan

pohtia, saadaanko kyselylomakkeella kerättyä parhaita mahdollista aineistoa tasa-arvonäkemyksen ja sukupuolen merkitykseen liittyvistä arvokysymyksistä.

5. Pohdinta

Opettajankouluttajien tasa-arvonäkemyksiä lienee yhtä useita kuin on opettajankouluttajiakin. Kaikkia tämän työn alussa esiteltyjä määritelmiä ja näkemyksiä tasa-arvosta voidaan löytää tämän selvityksen aineistosta. Selvityksen perusteella voidaan kuitenkin nähdä tiettyjen tasa-arvonäkemyksen olevan toisia yleisempiä opettajankouluttajien keskuudessa.

Seuraavassa tarkastellaan Huidan, Smedsin, Haavio-Mannilan ja Kauppinen-Toropaisen tasa-arvonäkemyksen kautta tämän selvityksen tuloksia. Tutkijat erittelevät neljä erilaista tasa-arvonäkemyksiä, joista ensimmäinen on sukupuolen merkityksen kieltävä, yksilökeskeinen tasa-arvonäkemys. Tässä näkemyksessä lähtökohtana on, että ihmisten ominaisuuksista muut asiat merkitsevät sukupuolta enemmän. Miesten ja naisten mahdollisen eriarvoisuuden selittäjänä toimii tällöin nämä muut tekijät kuten raha, valta, älykkyys tai koulutus eikä sukupuolen merkitystä näihin resursseihin oteta huomioon. Näkemyksen mukaan tasa-arvoa ei myöskään pyritä edistämään aktiivisesti, koska tasa-arvon koetaan pitkälti jo toteutuneen (Huida ym. 1993, 7-8).

Vastaajista valtaosan mukaan tasa-arvo on toteutunut hyvin tai erittäin hyvin koulussa ja opettajia koulutettaessa. Tässä valossa tarkasteltuna on ilmeistä, ettei tasa-arvon aktiivista edistämistä koeta tarpeellisina. Selvityksen tuloksista kävi ilmi, että erityisesti oppilaiden kohdalla sukupuolen ei sanota merkitsevän eikä tyttöjen ja poikien sanota olevan oppilaina erilaisia. Jos eroja on, niiden arviointiin olevan enemmänkin yksilöllisiä kuin sukupuoleen liittyviä. Toisaalla koulumenestyksen perusteltiin johtuvan tytöillä ahkeruudesta ja pojilla lahjakkuudesta. Vastaavia tuloksia Suomesta ovat saaneet mm. Tarmo (1991, 200-201) ja Lampela (1995, 46-47). Myös osassa näkemyksistä miesopettajakeskusteluun tuli esiin se, että sukupuolta merkityksellisempänä pidettiin yksittäisen opettajan motivaatiota tehdä työtään. Toisaalta samanaikaisesti toivottiin lisää miehiä opettajaopiskelijoiksi ja opettajiksi, jotta lapsilla olisi miehen malli tai yläasteikäisillä auktoriteettia.

Onkin kiinnostavaa, kuinka samanaikaisesti toisilleen päällekkäiset diskurssit elävät vahvoina keskusteluissa. Yhtäältä erojen perustellaan johtuvan yksilöllisistä ominaisuuksista eikä sukupuolella sanota olevan merkitystä oppilaiden kohdalla ja opettajienkin kohdalla vain toisinaan. Toisaalta miesten vähäinen määrä opettajankoulutettavista tai opettajista koetaan ongelmaksi ja tasa-arvon

nähtäisiin toteutuvan paremmin, jos miehiä olisi enemmän. Vaikka selvityksen aineisto on melko pieni, tuo se elävästi esiin tasa-arvokeskustelun monipolvisuuden.

Huida ym. (1993, 7-8) kuvaavat myös sukupuolineutraalia tasa-arvonäkemyksiä. Tämän näkemyksen mukaan tasa-arvoa pidetään aktiivisesti esillä ja edistettynä, mutta miesten ja naisten erilaisuutta ei oteta huomioon. Sukupuolineutraali lähestymistapa nousee yhdeksi keskeiseksi tavaksi määrittellä ja ymmärtää tasa-arvoa tämän aineiston pohjalta. Tämä ilmeni erityisesti näkemyksissä, joiden mukaan tasa-arvo on tärkeä asia ja yhteisesti hyväksytty arvo, mutta jo toteutunut. Tämän vuoksi tasa-arvoasioista ei koettu tarvittavan erillistä sisältöaluetta opettajankoulutukseen. Sukupuolten tasa-arvosta käytävää keskustelua pidettiin tärkeänä ja tasa-arvon edistämistä yhtenä opettajankouluttajien keskeisistä tehtävistä. Kysyttäessä missä tilanteissa tasa-arvosta keskustellaan opettajia koulutettaessa, kävi ilmi, että keskustelua käydään joko epävirallisilla foorumeilla tai opetuksen yhteydessä. Tarmon mukaan juuri sukupuolineutraalisuus on opettajien etiikkaan syvään juurtunut käsitys tasa-arvosta. Tarmon tutkimuksessa opettajat vilpittömästi uskovat kohtelevansa sukupuolia samalla tavalla jättäessään sukupuolen huomiotta (Tarmo 1992, 195). Vaikka sukupuolineutraalisuus olisi lähtökohtana tasa-arvoajattelulle, koulun käytännöissä eri sukupuolet saavat kuitenkin erilaisia ja usein myös eriarvoisia merkityksiä.

Edellä mainittujen tasa-arvonäkemyksien lisäksi Huida ym. (1993, 7-8) puhuvat sukupuolistereotyyppisestä näkemyksestä. Tämän näkemyksen mukaan erilaisuus hyväksytään jopa liioitellusti, mutta tasa-arvoa ei aktiivisesti pyritä edistämään. Selvityksen aineistossa sukupuolistereotyyppinen tasa-arvonäkemys tulee esiin jossain määrin esimerkiksi tyttöjen ja poikien välisiä eroja koulumenestyksessä kysyttäessä.

Viimeinen Huidan ym. (1993, 7-8) kuvaamista tasa-arvonäkemyksistä on nk. sukupuoliherkkä näkemys. Selvityksen aineistosta nousee muutamia yksittäisiä vastaajia, joiden tasa-arvonäkemys on lähellä tätä näkemystä. Tässä näkemyksessä lähdetään siitä, että miehet ja naiset ovat sosiaalistuneet erilaisiksi mutta ovat silti samanarvoisia. Näkemyksen mukaan miesten ja naisten välistä tasa-arvoa ei ole saavutettu yhteiskunnassa, ja maskuliininen määrittäytyy yhteiskunnallisena normina. Sen vuoksi tasa-arvoa pyritään aktiivisesti edistämään. Sukupuoliherkkä eli sukupuolisensitiivinen lähestymistapa tasa-arvoon tuli esiin esimerkiksi niissä vastauksissa, joissa tasa-arvotavoitteiden toteutumisessa todettiin olevan ongelmia tai joissa korostettiin sukupuolten erilaisuudella olevan merkitystä opettajia koulutettaessa.

Selvitykselle asetetut tutkimuskysymykset tasa-arvonäkemyksistä ja sukupuolen merkityksestä nivoutuvat toisiinsa tiiviisti saatujen tulosten valossa. Sukupuolelle annetut merkitykset näyttäytyvät paljolti piiloisina, usein sukupuolen todetaan olevan merkityksetön tekijä. Erityisesti opettajan sukupuolen merkitys määriteltiin kuitenkin eri tavoin riippuen vastaajan sukupuolesta ja riippuen myös siitä, puhuttiinko miesopettajien vähäisestä määrästä vai sukupuolen vahvuuksista ja haitoista. Miespuoliset vastaajat eivät pitäneet sukupuoltaan merkityksellisenä seikkana työssään, kun taas naispuoliset vastaajat erittelivät yksityiskohtaisemmin sukupuolensa sekä heikkouksia että vahvuuksia. Naiset kokivat sukupuolestaan olevan haittaa erityisesti uskottavuuden saavuttamisessa työyhteisössä. Keskustelu miesopettajien vähäisestä määrästä teki kuitenkin myös miehen sukupuolesta merkityksellisen ja näkyvän seikan. Miehiä toivottiin lisää opettajaopiskelijoiksi ja opettajiksi. Voidaankin kysyä, onko naisten miehiä helpompi nähdä itsensä sukupuolensa edustajina tai määrittäykö mieheys ihmisen normina myös naisenemmistöisessä opettajakunnassa?

Sukupuolelle annetut merkitykset kuvaavat toisaalta myös näkemyksiä tasa-arvosta ja sen toteutumisesta. Pelkästään monivalintakysymyksiä analysoitaessa vaikutti siltä, että tasa-arvon koettiin jo olevan toteutunut eikä enää tarvitse kantaa huolta tasa-arvo-ongelmista. Ristiriitaisuudet tuloksissa, erityisesti avoimien ja monivalintakysymysten välillä kuitenkin osoittivat, että sukupuolten välille rakentuu ero, joka voi myös aiheuttaa eriarvoisuutta naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien välille. Ruddockin mukaan koulussa tapahtuvaa tiedostamatonta eriarvoisuuden vahvistamista voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suoralla vahvistamisella hän tarkoittaa sitä, että opettajat suhtautuvat tyttöihin ja poikiin eri tavoin. Epäsuorassa vahvistamisessa on kyse siitä, että opetuksessa ja kasvatuksessa tullaan ylläpitäneeksi perinteistä kuvaa naisista ja miehistä ja näiden ominaisuuksista. Vahvistamista voi tapahtua myös silloin kun opettaja ei puutu tilanteeseen, jossa aktiivinen puuttuminen voisi olla tarpeen. (Ruddock 1994, 10-11.)

Opettajankouluttajien yksilökeskeinen, sukupuolen merkityksen kieltävä tasa-arvonäkemyks sekä sukupuolineutraali suhtautuminen sukupuoleen perustuvat selvityksen tulosten mukaan useimmiten tarkoitukseen kohdella kaikkia tasapuolisesti. Ongelmaksi saattaa muodostua se, että kulttuurisamme elävät sukupuoliin liittyvät olettamukset ovat niin vahvoja ja sisäänrakennettuja, ettei niitä ole helppo huomioida. Ilman sukupuolieron näkyväksi tekemistä suhtautumistapaan vaikuttavat helposti implisiittiset näkemykset miesten ja naisten, tyttöjen ja poikien ominaisuuksista (Lampela & Lahelma 1996, 229). Tällöin tullaan helposti vahvistaneeksi kulttuurisesti ja historiallisesti vahvoja, usein melko hierarkkisia näkemyksiä sukupuolten ominaisuuksista. Vaarana on, että vahvistetaan 'luonnollisina' pidettyjä sukupuoliin liitettäviä ominaisuuksia.

Lahelma on koulua, sukupuolta ja tasa-arvoa käsittelevissä tutkimuksissaan tuonut esiin sen, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen vaatii tietoja ja koulutusta siinä missä muutkin opettajan ammattitaitoon liittyvät kysymykset. Tasa-arvon edistäminen ei voi olla opettajalta edellytettävä luonteenpiirre, vaan siihen tulee saada koulutusta. Opettajankoulutukselle asettuukin haaste, kuinka tukea tulevia opettajia huomioimaan sukupuolen merkitys, jotta he voivat omassa työssään aktiivisesti edistää tasa-arvoa. Yksi vaihtoehto on opettajankouluttajille järjestettävä tasa-arvokoulutus.

Kirjallisuus

- Arnesen, A-L. 1999. Johdanto. Teoksessa Arnesen, A-L. (toim.) *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä*. Helsingin yliopisto, Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Broady, D. 1986. *Piilo-opetussuunnitelma*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Gordon, T. & Lahelma, E. 1999. *Rajankäyntiä. Sukupuoli opetussuunnitelmassa ja koulun käytännössä*. Teoksessa Arnesen, A-L. (toim.) *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä*. Helsingin yliopisto, Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Hakala, K. 2002. *Varmuuksia ja epärointejä. Puhetapoja opettajan sukupuolesta*. *Kasvatus* 33 (3), 288-301.
- Heikkilä, T. 1998. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. 3. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Houston, B. 1985. *Gender Freedom and the Subtleties of Sexist Education*. *Educational Theory*, Vol. 35, No. 4, 359-369.
- Huida, O. & Smeds, R. & Haavio-Mannila, E. & Kauppinen-Toropainen, K. 1993. *Perinteiden pölyt ja uudistusten tuulet. Teknisten innovaatioiden ja sukupuolten työnjaon vuorovaikutus. Teknillinen korkeakoulu. Teollisuustalous ja työpsykologia. Raportti 144*. Helsinki.
- Kenway, J & Willis, S. with Blackmore, J. and Rennie, L. 1998. *Answering back: girls, boys and feminism in schools*. London: Routledge.
- Kiljunen, V. 1997. *Käsitteiden määrittelyä*. Teoksessa Kiljunen, V. & Ruotonen, H. (toim.) *Tasa-arvon tekijät. Virikemateriaali peruskoulun opettajille*. Vantaa: Edita.
- Korhonen, P-K. 1998. *Sukupuoli, elämäntyyli ja ohjaus. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen opetussuunnitelman teoreettiset ja pedagogiset perusteet*. Helsingin yliopiston Vantaan Täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 14.
- Lahelma, E. 1992. *Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen Tutkimuksia 132. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lahelma, E. & Hakala, K. & Hynninen, P. & Lappalainen S. 2000. *Too few men? Analysing the discussion on the need for more male teachers*. *Nordisk pedagogik. Journal of Nordic Educational Research* 20 (2), 129-138.
- Lampela, K. 1995. *Sukupuolineutraalisuus oppilaitoksissa: opettajien, rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien näkemyksiä oppilaan sukupuolesta*. Helsinki: Opetushallitus
- Lampela, K & Lahelma, E. 1996. *Tytöt ja pojat peruskoulussa – Kouluhenkilöstön näkemyksiä tasa-arvosta*. Teoksessa Jakku-Sihvonen, R. & Lindström, A. & Lipsanen, S. (toim.) *Toteuttaako peruskoulu tasa-arvoa? Arviointi 1/96*. Helsinki: Opetushallitus.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki: Opetushallitus.

Melin, H. 2002. Tampereen yliopiston työolotutkimus. Tampereen yliopisto tänään ja huomenna. Yliopiston sisäisiä kehittämissuunnitelmia, muistioita, raportteja. Nro 60/2002

Melkas, T. 2001. Tasa-arvobarometri 2001. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Tilastokeskus. Helsinki: Edita oyj.

Metso, T. 1992. Yhdessä vai erikseen? Tytöt ja piilo-opetussuunnitelma. Teoksessa Näre, S. & Lähteenmaa, J. (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Nummenmaa, A.R. & Korhonen, P-K. 2000. Sukupuolisensitiivinen ohjaus. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Opetus 2000. Juva: Ps-Kustannus. 70- 82.

Peruskoulun opetussuunnitelma perusteet. 1994. Helsinki: Opetushallitus.

Reisby, K. Sukupuoliherkkä pedagogiikka. Teoksessa Arnesen, A-L. (toim.) Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsingin yliopisto, Vantaan täydennyskoulutuslaitos.

Sunnari, V. 1997. Gendered Structures and Processes in Primary Teacher Education – Challenge for Gender-Sensitive Pedagogy. Oulu Department of Teacher Education. Northern Gender Studies 4, 1997. Universities of Oulu and Lapland. Femina Borealis 4, 1997.

Tarmo, M.1991. Opettajan sukupuolilinnit. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 22, 3, 195-204.

Tasa-arvolaki. 1998. Tasa-arvotoimisto. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoesitteitä 1998:2.

Luettelo taulukoista

TAULUKKO 1. Kyselyyn vastanneet

TAULUKKO 2. Tasa-arvon tärkeys opettajia koulutettaessa

TAULUKKO 3. Missä tilanteissa tasa-arvosta puhutaan opettajia koulutettaessa

TAULUKKO 4. Naisten ja miesten kokemukset sukupuolen vahvuuksista ja haitoista opiskelijoita ohjatessa ja työyhteisön jäseninä

Luettelo kuvioista

KUVIO 1. Tampereen yliopistosta vuonna 2001 valmistuneiden opettajien sukupuolijakauma

KUVIO 2. Asetettujen tasa-arvotavoitteiden toteutuminen koulussa (työyksiköittäin)

KUVIO 3. Tasa-arvotavoitteiden toteutuminen opettajia koulutettaessa (sukupuolen mukaan)

KUVIO 4. Tasa-arvotavoitteiden toteutuminen opettajia koulutettaessa (näkemykset työyksiköittäin)

KUVIO 5. Tasa-arvon toteutuminen omassa koulussa/yksikössä (sukupuolen mukaan)

KUVIO 6. Tasa-arvon toteutuminen omassa koulussa/yksikössä (työyksiköittäin)

KUVIO 7. Opettajankouluttajien näkemys sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta Suomessa (työyksiköittäin)

KUVIO 8. Näkemyksiä sukupuolijakaumasta

KUVIO 9. Näkemyksiä siitä, mitä sukupuolijakaumalle tulisi tehdä

KUVIO 10. Tasa-arvon tärkeyteen liittyviä väittämiä

KUVIO 11. Opettajankouluttajien rooli tasa-arvon edistäjänä

KUVIO 12. Näkemyksiä tytöistä ja pojista koulussa

KUVIO 13. Näkemyksiä oppilaan sukupuolen merkityksestä

KUVIO 14. Eroja koulussa hyvin ja huonosti menestyvien tyttöjen ja poikien kesken

KUVIO 15. Näkemyksiä opettajan sukupuolen merkityksestä

KUVIO 16. Näkemyksiä miesopettajakeskusteluun

KUVIO 17. Näkemyksiä valintakoeikiintiöihin

Liitteet

Liite 1 Kyselylomake

Liite 2 Kyselylomake teemoittain

Liite 1

Kyselylomakkeen saatekirje ja kyselylomake

Hyvä opettajankouluttaja,

Tampereen yliopisto toteuttaa kevään 2002 aikana tasa-arvokyselyn opettajankoulutuslaitoksella ja normaalikouluissa. Selvityksessä kartoitetaan opettajankouluttajien ja ohjaavien opettajien näkemyksiä ja kokemuksia sukupuolten välisen tasa-arvon ja tasavertaisuuden toteutumisesta koulun ja opettajankoulutuksen arjessa.

Koulun roolia pidetään keskeisenä tasa-arvon edistämisessä yhteiskunnassa. Kasvatuksen ja koulutuksen määritellyissä tavoitteissa todetaan, että peruskoulun ja lukion opetus ja muu toiminta tulee järjestää siten, että se edistää tasa-arvoa. Käytännössä tämä on kuitenkin usein vaikeaa.

Opettajankouluttajana olet näköalapaikalla tämän päivän koulumaailmaan. Toivomme, että vastaat kyselyymme, jotta opettajankouluttajien näkemykset saadaan mahdollisimman kattavasti kerätyksi. On tärkeää, että vastaat kysymyksiin oman kokemuksesi ja käsitysesi mukaan. Toivomme vastausta kaikilta teiltä, jotka opetatte ja ohjaatte opettajaksi opiskelevia. Vastaaminen vie aikaasi noin puoli tuntia.

Kartoituksen toimeenpanija on yliopiston tasa-arvotoimikunta, jonka toiminnan yhdeksi painopistealueeksi tälle kaudelle on määritelty opettajankoulutus. Kasvatustieteen tiedekunnan kanssa on sovittu, että selvityksen tulokset on käytävissä opettajankoulutuslaitoksen kehittämistyössä, mikäli näin halutaan.

Kyselyn käytännön toteutuksesta vastaa kasv. yo Liisa Huhta. Mahdolliset lomakkeen täyttöön liittyvät kysymykset voi lähettää hänelle osoitteeseen liisa.huhta@uta.fi. Saadut vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja tulokset esitetään niin, ettei niistä voi tunnistaa yksittäisiä vastaajia. Työtä ohjaa professori Annikki Järvinen (annikki.jarvinen@uta.fi) kasvatustieteiden laitokselta.

Vastaathan kyselyyn mahdollisimman pian, viimeistään ma 25.3.2002

Kiitos vastauksestasi!

Tapio Rissanen
tapio.rissanen@uta.fi
Tasa-arvotoimikunnan puheenjohtaja
Tampereen yliopisto

OPETTAJANKOULUTTAJIEN NÄKEMYKSIÄ TASA-ARVOSTA JA SUKUPUOLEN MERKITYKSESTÄ KOULUSSA JA OPETTAJANKOULUTUKSESSA

(Ympyröi oikea vaihtoehto, avoimissa kysymyksissä voit tarvittaessa jatkaa kääntöpuolelle)

A. Taustatietoja

1. Sukupuoli

- 1) nainen
- 2) mies

2. Ikä

_____ vuotta

3. Tämänhetkinen elämäntilanne

- 1) asun yksin
- 2) asun kaksin elämäkumppanin kanssa
- 3) asun yksin lapsen / lasten kanssa
- 4) asun elämäkumppanin ja lasten kanssa
- 5) asun muunlaisessa yhteisössä

4. Ylin suoritettu tutkinto

- 1) ylioppilas
- 2) alempi korkeakoulututkinto, mikä/mitkä? _____
- 3) ylempi korkeakoulututkinto, mikä/mitkä? _____
- 4) yliopistollinen jatkotutkinto (lisensiaatti tai tohtori), mikä/mitkä?

- 5) muu tutkinto, mikä? _____

5. Työnkuva

- 1) tuntiopettaja tai lehtori
- 2) assistentti tai yliassistentti,
- 3) professori tai rehtori
- 4) muu, mikä? _____

6. Työyksikkö

- 1) Opettajankoulutuslaitos (varhaiskasvatus, luokanopettaja- tai aineenopettajakoulutuslaitos)
- 2) Normaalikoulu (Hämeenlinnan tai Tampereen)

7. Kuinka kauan olet opettanut/ohjannut opettajaopiskelijoita? _____ vuotta

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa 1994 (2000) on seuraava maininta:

“Sukupuolten tasa-arvo on tärkeä osa koulun arvoperustaa. Sukupuolten tasa-arvo kasvatustavoitteena merkitsee sitä, että tytöt ja pojat saavat valmiudet toimimiseen yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin perhe-elämässä, työelämässä ja yhteiskunnassa.“

8.

a) Arvioi, missä määrin nämä tavoitteet toteutuvat tällä hetkellä suomalaisessa peruskoulussa

- 1 eivät toteudu lainkaan
- 2 eivät juurikaan toteudu
- 3 en osaa sanoa
- 4 toteutuvat jossain määrin
- 5 toteutuvat täysin

b) Perustele millä tavoin toteutuvat/eivät toteudu.

c) Arvioi, missä määrin nämä tavoitteet toteutuvat tällä hetkellä opettajia koulutettaessa.

- 1 eivät toteudu lainkaan
- 2 eivät juurikaan toteudu
- 3 en osaa sanoa
- 4 toteutuvat jossain määrin
- 5 toteutuvat täysin

d) Perustele millä tavoin toteutuvat/eivät toteudu.

B. Tasa-arvon määrittely ja sen näkyminen koulussa ja opettajankoulutuksessa

Tasa-arvo on laaja käsite ja pitää sisällään useita eri osa-alueita. Tässä selvityksessä keskitytään kuitenkin sukupuolten väliseen tasa-arvoon.

9. Seuraavassa on koottuna erilaisia tasa-arvoon liittyviä väittämiä. Arvioi väittämiä sen perusteella, miten hyvin ne kuvaavat omia näkemyksiäsi tasa-arvosta. Ympyröi näkemystäsi parhaiten kuvaava numero kustakin kohdasta.

- 1 olen täysin samaa mieltä
- 2 olen jokseenkin samaa mieltä
- 3 olen osittain samaa, osittain eri mieltä
- 4 olen jokseenkin eri mieltä
- 5 olen täysin eri mieltä

1)	Sukupuolten välinen epätasa-arvo on koulun tasa-arvo-ongelmista pienimpiä	1 2 3 4 5
2)	Opettajankouluttajana voin vaikuttaa tasa-arvon edistämiseen yhteiskunnassa	1 2 3 4 5
3)	Miesten ja naisten tasa-arvosta puhuminen ei ole tärkeää, koska tasa-arvo on jo toteutunut suomalaisessa koulujärjestelmässä	1 2 3 4 5
4)	Tasa-arvoa ei voi koskaan korostaa liikaa	1 2 3 4 5
5)	Tasa-arvon ajaminen on vain naisten etujen ajamista	1 2 3 4 5
6)	Opettajankoulutuksen sisällöissä tulisi olla oma teemakokonaisuus tasa-arvosta	1 2 3 4 5
7)	Tasa-arvoasioista puhuminen on vouhottamista	1 2 3 4 5
8)	Oppilaita tulee sukupuolesta riippumatta kohdella samalla tavoin	1 2 3 4 5
9)	Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen on opettajankouluttajien yksi tärkeä tehtävä	1 2 3 4 5
10)	Tasa-arvo miesten ja naisten välillä on toteutunut Suomessa	1 2 3 4 5

10. Eniten tasa-arvokysymyksistä keskustellaan yksikössämme/koulussamme (voit valita myös useampia vaihtoehtoja)

- 1) henkilökuntakokouksissa (esim. laitospalaverit, opettajankokoukset)
- 2) kahvipöytäkeskusteluissa
- 3) kehittämispäivillä tai –seminaareissa
- 4) kahden kesken läheisen työtoverin kanssa
- 5) opetussuunnitelmatyössä
- 6) opetuksen yhteydessä opiskelijoiden/oppilaiden kanssa
- 7) omasta aloitteestani
- 8) muualla, missä? _____
- 9) ei missään

11. a) Mielestäni koulussamme/yksikössämme tasa-arvo sukupuolten välillä toteutuu

- 1) erittäin hyvin
- 2) melko hyvin
- 3) ei hyvin eikä huonosti
- 4) melko huonosti
- 5) erittäin huonosti

b) Kerro missä mielessä. Voit ottaa esimerkkejä käytännön tilanteista.

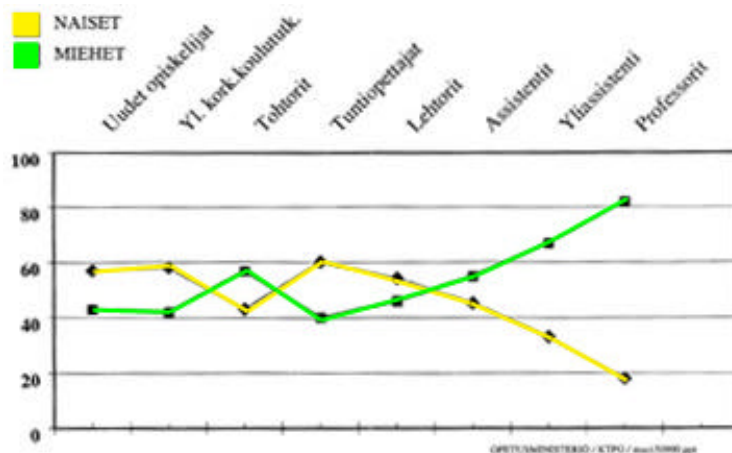
12. Arvioi kouluarvosanoin, miten tärkeänä pidät sukupuolten välisen tasa-arvon esillä pitämistä opettajankoulutuksessa. (4 ei ollenkaan tärkeä, 10 erittäin tärkeä) _____

13. Miten arvioisit opettajankoulutuksessa käytettävää kirjallisuutta tasa-arvon näkökulmasta?
(Voit keskittyä omaan opetusalaasi)

Koulukirjoja on analysoitu eri tutkimuksissa tasa-arvonäkökulmasta (mm. Lahelma 1992, Palmu 1992, Koski 2000). Näiden tutkimusten mukaan erityisesti koulukirjojen kuvituksessa miehet ja naiset esitetään perinteisissä sukupuolen mukaisissa rooleissa, miehet miesten töissä ja naiset perheen parissa. Lisäksi naiset näyttäisivät olevan vähemmän esillä koulukirjoissa.

14. Miten arvioisit näitä tutkimustuloksia oman kokemuksesi kautta?

Sukupuolijakaumaa pidetään yhtenä määrällisen tasa-arvon mittarina. Seuraava kaavio kuvaa sukupuolijakaumaa Suomen yliopistoissa. (Opetusministeriö 1999)

15. Arvioi seuraavia opettajankoulutuksen sukupuolijakaumaan liittyviä väittämiä sen perusteella, miten hyvin ne kuvaavat näkemyksiäsi. Valitse näkemyksiäsi parhaiten kuvaava vaihtoehto.

- 1 olen täysin samaa mieltä
- 2 olen jokseenkin samaa mieltä
- 3 olen osittain samaa, osittain eri mieltä
- 4 olen jokseenkin eri mieltä
- 5 olen täysin eri mieltä

1) Opiskelijoiden naisenemmistöisyys ei ole tasa-arvo-ongelma	1 2 3 4 5
2) Miehet ovat uratietoisempia ja siksi päätyvät naisia useammin korkeisiin yliopistovirkoihin	1 2 3 4 5
3) Opettajankouluttajana en voi vaikuttaa sukupuolijakauman muuttumiseen	1 2 3 4 5
4) Professorien miesenemmistöisyys on tasa-arvo-ongelma	1 2 3 4 5
5) Yliopiston sukupuolijakaumassa ei ole mitään vikaa	1 2 3 4 5
6) Yliopistovirkoja täytettäessä tulee aktiivisesti pyrkiä sukupuolijakauman tasoittamiseen	1 2 3 4 5
7) Opettajankoulutuksen opiskelijavalinnassa tulisi olla kiintiöt miesopiskelijoille	1 2 3 4 5
8) Naisia tulisi kannustaa hanakammin hakeutumaan jatko-opintoihin	1 2 3 4 5
9) Tasainen sukupuolijakauma ei takaa tasa-arvoa	
10) Yliopiston sukupuolijakauma aiheuttaa tasa-arvo-ongelmia työssäni	1 2 3 4 5

16. Mistä mielestäsi johtuu se, että opiskelijoista enemmistö on naisia ja professoreista miehiä?

C. Sukupuolen merkitys

Pohdi kahdessa seuraavassa kysymyksessä, mitä merkityksiä koet työssäsi olevan sillä, että olet mies/nainen.

17. Kuvaile konkreettisia tilanteita, joissa koet sukupuolesi olevan vahvuus

a) opiskelijoita ohjatessasi

b) työyhteisön jäsenenä

18. Kuvaile konkreettisia tilanteita, joissa koet sukupuolestasi olevan haittaa

a) opiskelijoita ohjatessasi

b) työyhteisön jäsenenä

19. Arvioi seuraavia väittämiä sen mukaan, miten hyvin ne kuvaavat omia näkemyksiäsi sukupuolen merkityksestä koulussa/opettajankoulutuksessa. Valitse näkemyksiäsi parhaiten kuvaava vaihtoehto

- 1 olen täysin samaa mieltä
- 2 olen jokseenkin sama mieltä
- 3 olen osittain samaa, osittain eri mieltä
- 4 olen jokseenkin eri mieltä
- 5 olen täysin eri mieltä

1) Oppilaan/opiskelijan sukupuoli ei vaikuta siihen, kuinka opetan/ohjaan heitä	1 2 3 4 5
2) "Pojat on poikia"	1 2 3 4 5
3) Oppilaan/opiskelijan sukupuolen tulee vaikuttaa siihen, kuinka opetan heitä	1 2 3 4 5
4) Pojat ovat luonnostaan tyttöjä vilkkaampia	1 2 3 4 5
5) Minun on helpompi työskennellä samaa sukupuolta olevien kollegojen kanssa	1 2 3 4 5
6) Nais- ja miesopiskelijat ovat oppijoina täysin erilaisia	1 2 3 4 5
7) Nykyinen koulujärjestelmä suosii poikia	1 2 3 4 5
8) Nykyinen koulujärjestelmä suosii tyttöjä	1 2 3 4 5
9) Pojat voivat koulussa pahoin	1 2 3 4 5
10) Tytöt jäävät oppitunneilla poikien varjoon	1 2 3 4 5

20. Pohdi määritelmiä oppilaiden koulussa menestymistä

a) Millainen on mielestäsi tyyppinen koulussa hyvin menestyvä oppilas?

b) Millainen on mielestäsi koulussa huonosti menestyvä oppilas?

c) Miten mielestäsi koulussa hyvin menestyvä poika ja tyttö eroavat toisistaan?

d) Miten mielestäsi koulussa huonosti menestyvä poika ja tyttö eroavat toisistaan?

D. Näkemyksiä miesopettajakeskusteluun

Tällä hetkellä Suomessa peruskoulun opettajissa naisten osuus vaihtelee 65-78 prosentin välillä riippuen luokka-asteesta ja palvelussuhteen luonteesta. Myös lukioissa opettajista on naisia noin 65 % ja miehiä 35 %. Peruskoulun rehtoreista naisia on 35 % ja miehiä 65 % ja lukioissa vastaavat luvut ovat 30 % ja 70 % (Rönneberg 2000). Julkisuudessa on keskusteltu paljon miesten vähäisestä määrästä opettajakunnasta. Seuraavassa osiossa kysytään näkemyksiäsi tästä asiasta.

21. Valitse näkemystäsi parhaiten kuvaava vaihtoehto

- 1 olen täysin samaa mieltä
- 2 olen jokseenkin samaa mieltä
- 3 olen osittain samaa, osittain eri mieltä
- 4 olen jokseenkin eri mieltä
- 5 olen täysin eri mieltä

1) Koulun tarvitaan lisää miesopettajia erityisesti 1-6 luokille	1 2 3 4 5
2) Koulun tarvitaan lisää miesopettajia erityisesti 7-9 luokille	1 2 3 4 5
3) Koulun tarvitaan lisää miesopettajia erityisesti lukioon	1 2 3 4 5
4) Koulussa on riittävästi miesopettajia	1 2 3 4 5

Perustele valintasi väittämässä 1-4

5) Opettajan sukupuolella ei ole merkitystä opetustilanteessa	1 2 3 4 5
6) Oppilaiden kannalta on tärkeämpää saada miehiä opettajaksi kuin naisia rehtoreiksi	1 2 3 4 5
7) Opettajiksi ei tarvita enempää miehiä	1 2 3 4 5
8) Rehtoreiksi tarvitaan lisää naisia	1 2 3 4 5
9) Naisopettajien suuri määrä on tasa-arvo-ongelma koulussa	1 2 3 4 5
10) Opettajakoulutuksen opiskelijavalinnassa ei tulisi olla mieskiintiöitä	1 2 3 4 5
11) Puhe miesopettajapulasta on liioittelua	1 2 3 4 5

22. Mistä mielestäsi johtuu opettajaksi opiskelevien naisenenemmistöisyys?

23. Suosiiko opettajankoulutuksen nykyinen valintamenettely mielestäsi jompaakumpaa sukupuolta? Perustele vastauksesi. Miten valintamenettelyä tulisi mielestäsi kehittää?

Kiitos vastauksistasi!

Palautetta ja kommentteja voit kirjoittaa tähän:

Liite 2

Lomakkeen kysymykset teemoittain

Kyselyssä oli kaksi eri osa-aluetta, joista kummastakin alueesta oli monivalintakysymyksiä, pääasiassa väittämiä sekä avoimia kysymyksiä.

1. Tasa-arvon määrittely sekä sen näkyminen opettajankoulutuksessa
2. Sukupuolelle annettuja merkityksiä

Opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta

MITEN TASA-ARVOTAVOITTEET TOTETUVAT?

A) KOULUSSA:

- Kysymys 8.a Arvioi, missä määrin nämä tavoitteet (Opetussuunnitelman perusteissa mainitut) toteutuvat tällä hetkellä suomalaisessa peruskoulussa
- Kysymys 8.b Perustele millä tavoin toteutuvat/eivät toteudu

B) OPETTAJANKOULUTUKSESSA:

- Kysymys 8.c Arvio, missä määrin nämä tavoitteet toteutuvat tällä hetkellä opettajia koulutettaessa
- Kysymys 8.d Perustele millä tavoin toteutuvat/eivät toteudu

C) TYÖYHTEISÖSSÄ JA YHTEISKUNNASSA:

- Kysymys 11.a Mielestäni koulussamme/yksikössämme tasa-arvo sukupuolten välillä toteutuu 1) erittäin hyvin 2) melko hyvin 3) ei hyvin eikä huonosti 4) melko huonosti 5) erittäin huonosti
- Kysymys 11.b Kerro missä mielessä. Voit ottaa esimerkkejä käytännön tilanteista.
- Väittämä 9.10. Tasa-arvo miesten ja naisten välillä on toteutunut Suomessa

NÄKEMYKSIÄ SUKUPUOLIJAKAUMASTA

- Väittämä 15.1. Opiskelijoiden naisenemmistöisyys ei ole tasa-arvo-ongelma
- Väittämä 15.4. Professorien miesenemmistöisyys on tasa-arvo-ongelma
- Väittämä 15.9. Tasainen sukupuolijakauma ei takaa tasa-arvoa
- Väittämä 15.2. Miehet ovat uratietoisempia ja siksi päätyvät naisia useammin korkeisiin yliopistovirkeihin
- Väittämä 15.6. Yliopistovirkoja täytettäessä tulee aktiivisesti pyrkiä sukupuolijakauman tasoittamiseen
- Väittämä 15.8. Naisia tulisi kannustaa hanakammin hakeutumaan jatko-opintoihin
- Väittämä 15.5. Yliopiston sukupuolijakaumassa ei ole mitään vikaa
- Kysymys 22. Mistä mielestäsi johtuu opettajaksi opiskelevien naisenemmistöisyys
- Kysymys 16. Mistä mielestäsi johtuu se, että opiskelijoista enemmistö on naisia ja professoreista miehiä

TASA-ARVON TÄRKEYS OPETTAJIA KOULUTETTAESSA

- Väittämä 9.1. Sukupuolten välinen epätasa-arvo on koulun tasa-arvo-ongelmista pienimpiä

- Väittämä 9.3. Miesten ja naisten tasa-arvosta puhuminen ei ole tärkeää, koska tasa-arvo on jo toteutunut suomalaisessa koulujärjestelmässä
- Väittämä 9.4. Tasa-arvoa ei koskaan voi korostaa liikaa
- Kysymys 12. Arvioi kouluarvosanoin, miten tärkeänä pidät sukupuolten välisen tasa-arvon esillä pitämistä opettajankoulutuksessa (4 ei ollenkaan tärkeä, 10 erittäin tärkeä)
- Kysymys 10. Eniten tasa-arvo kysymyksistä keskustellaan yksikössämme/koulussamme (voit valita myös useampia vaihtoehtoja)
 1) henkilökuntakokouksissa (esim. laitospalaverit, opettajankokoukset)
 2) kahvipöytäkeskusteluissa 3) kehittämispäivillä tai –seminaareissa 4) kahdenkesken läheisen työtoverin kanssa 5) opetussuunnitelmatyössä 6) opetuksen yhteydessä opiskelijoiden/oppilaiden kanssa 7) omasta aloitteestani 8) muualla, missä? 9) ei missään

OPETTAJANKOULUTTAJIEN ROOLI TASA-ARVOTYÖSSÄ

- Väittämä 9.2. Opettajankouluttajana voin vaikuttaa tasa-arvon edistämiseen yhteiskunnassa
- Väittämä 9.9. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen on yksi opettajankouluttajan tärkeä tehtävä
- Väittämä 9.6. Opettajankoulutuksessa tulisi olla oma teemakokonaisuus tasa-arvosta
- Väittämä 15.3. Opettajankouluttajana en voi vaikuttaa sukupuolijakaumaan muuttumiseen

Sukupuolen merkitys

SUKUPUOLELLE ANNETTUJA MERKITYKSIÄ

A) OPPILAISTA PUHUTTAESSA

- Väittämä 19.4. Pojat ovat luonnostaan tyttöjä vilkkaampia
- Väittämä 19.8. Nykyinen koulujärjestelmä suosii tyttöjä
- Väittämä 19.7. Nykyinen koulujärjestelmä suosii poikia
- Väittämä 19.9. Pojat voivat koulussa pahoin
- Väittämä 19.10. Tytöt jäävät oppitunneilla poikien varjoon
- Väittämä 9.8. Oppilaita tulee sukupuolesta riippumatta kohdella samalla tavalla
- Väittämä 19.3. Oppilaan/opiskelijan sukupuolen tulee vaikuttaa siihen, kuinka opetan heitä
- Väittämä 19.1. Oppilaan/opiskelijan sukupuoli ei vaikuta siihen, kuinka opetan/ohjaan heitä
- Kysymys 20. Pohdi määritelmiä oppilaiden koulussa menestymisestä c) Miten mielestäsi koulussa hyvin ja menestyvä poika ja tyttö eroavat toisistaan? d) Miten mielestäsi koulussa huonosti menestyvä poika ja tyttö eroavat toisistaan?

B) OPETTAJISTA PUHUTTAESSA

- Väittämä 21.5. Opettajan sukupuolella ei ole merkitystä opetustilanteessa
- Väittämä 21.9. Naisopettajien suuri määrä on tasa-arvo-ongelma koulussa
- Väittämä 21.8. Rehtoreiksi tarvitaan lisää naisia

- Kysymys 17.a Kuvaile konkreettisia tilanteita, joissa koet sukupuolesi olevan vahvuus
a) opiskelijoita ohjatessasi b) työyhteisön jäsenenä
- Kysymys 17.b Kuvaile konkreettisia tilanteita, joissa koet sukupuolestasi olevan haittaa
a) opiskelijoita ohjatessasi b) työyhteisön jäsenenä

Näkemyksiä miesopettajakeskusteluun

- Väittämä 21.1. Kouluun tarvitaan miesopettajia erityisesti 1-6 luokille
- Väittämä 21.2. Kouluun tarvitaan miesopettajia erityisesti 7-9 luokille
- Väittämä 21.3. Kouluun tarvitaan miesopettajia erityisesti lukioon
- Väittämä 21.4. Koulussa on riittävästi miesopettajia
- Perustele valintasi väittämissä 1-4
- Väittämä 21.6 Oppilaiden kannalta on tärkeämpi saada miehiä opettajiksi kuin naisia
rehtoreiksi
- Väittämä 21.11. Puhe miesopettajapulasta on liioittelua
- Kysymys 23. Suosiiko opettajankoulutuksen nykyinen valintamenettely mielestäsi
jompaakumpaa sukupuolta? Perustele vastauksesi. Miten
valintamenettelyä tulisi mielestäsi kehittää?
- Väittämä 15.7. Opettajankoulutuksen opiskelijavalinnassa tulisi olla kiintiöt
miesopiskelijoille
- Väittämä 21.10. Opettajankoulutuksessa ei tulisi olla mieskiintiöitä

Seuraavia kyselylomakkeen väittämiä ja kysymyksiä ei ole selvityksessä analysoitu:

- Väittämä 9.5. Tasa-arvon ajaminen on vain naisten etujen ajamista
- Väittämä 9.7. Tasa-arvoasioista puhuminen on vouhottamista
- Väittämä 15.10. Yliopiston sukupuolijakauma aiheuttaa tasa-arvo-ongelmia työssäni
- Väittämä 19.2. Pojat on poikia
- Väittämä 19.6. Nais- ja miesopiskelijat ovat oppijoina täysin erilaisia
- Väittämä 21.7. Opettajiksi ei tarvita enempää miehiä
- Kysymys 13. Miten arvioisit opettajankoulutuksessa käytettävää kirjallisuutta tasa-
arvon näkökulmasta? (Voit keskittyä omaan opetusalaasi)
- Kysymys 14. Miten arvioisit näitä tutkimustuloksia (koulukirja-analyyseja) oman
kokemuksesi kautta.
20. a) Millainen on mielestäsi tyypillinen koulussa hyvin menestyvä oppilas?
b) Millainen on mielestäsi koulussa huonosti menestyvä oppilas?

Tampereen yliopisto tänään ja huomenna

Yliopiston sisäisiä kehittämissuunnitelmia, muistioita ja raportteja

- 1 Esittelyjärjestelmän ja hallinnon kehittäminen. Seminaariraportti (1981)
- 2 Ehdotus Tampereen yliopiston henkilöstöpoliittiseksi ohjelmaksi. HEPO 1 –työryhmän ehdotus (1981)
- 3 Henkilöstön kielikoulutuksen selvitystyö (1981)
- 4 Opetusjaostotutkinnot kehittämislain piiriin. Toimikunnan raportti (1981)
- 5 Tampereen yliopiston kesäyliopistotoimikunnan muistio (1981)
- 6 Kiinteistöyksikön KTS 1982-86 (1981)
- 7 Attila-työryhmän muistio (1982)
- 8 Hallintoasetustoimikunnan ehdotus (1982)
- 9 Kansantalouden koulutusohjelman opiskelijavalinnan ongelmia Rehtorin asettaman toimikunnan muistio (1982)
- 10 Lukuvuosina 1970/71-1981-82 Tampereen yliopiston tiedekunnissa suoritettavat lisensiaatintutkinnot ja hyväksytyt väitöskirjat (1982)
- 11 Sanojenkäsittelytyöryhmän ehdotus (1982)
- 12 Opetusjaostojen hallinnollisen aseman uudelleen järjestäminen (1983)
- 13 Yliopettajan virkojen muuttamista koskeva selvitys (1983)
- 14 Silmäys Tampereen yliopiston asemaan korkeakoululaitoksessa (1983)
- 15 Tampereen yliopiston liikunta- ja palvelutyöryhmän muistio (1983)
- 16 Selvitys Tampereen yliopiston henkilöstökoulutus-toiminnan vaiheista vuosilta 1973-1983 (1983)
- 17 Korkeakoulutuksen tutkimus Tampereen yliopistossa (1984)
- 18 Atk:n hyödyntämistä yliopistossa suunnittelevan työryhmän muistio (1984)
- 19 Tieteentutkimus Tampereen yliopistossa (1984)
- 20 Tutkimustoiminnan kehittämissuunnitelmia: yhteiskuntatieteellinen tiedekunta (1984)
- 21 Tutkimustoiminnan kehittämissuunnitelmia: humanistinen tiedekunta (1984)
- 22 Tutkimustoiminnan kehittämissuunnitelmia: taloudellis-hallinnollinen tiedekunta (1984)
- 23 Tutkimustoiminnan kehittämissuunnitelmia: lääketieteellinen tiedekunta (1984)
- 24 Tutkimustoiminnan kehittämissuunnitelmia: kasvatustieteiden tiedekunta (1984)
- 25 Opintasuoritusrekisteriin liittyvät ongelmat. Rehtorin asettaman työryhmän raportti (1984)
- 26 Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Hämeenlinnan toimipaikan kehittäminen v. 1984-1990 (1984)
- 27 Tampereen yliopiston henkilöstön osallistuminen yliopiston ulkopuoliseen henkilöstökoulutukseen vuosina 1973-83 sekä sisäisen ja ulkopuolisen henkilöstökoulutuksen sisältöjen ja kohderyhmien tarkastelua (1984)
- 28 Kansanperinteen laitoksen soitinkokoelman sijoittaminen. Työryhmän muistio (1984)
- 29 Opetusjaostojen opiskelijavalinta 1970-1984 (1985)
- 30 Tampereen yliopiston kansainvälisten asiain keskus. Center for International Programs – University of Tampere. Suunnitteluryhmän muistio (1985)
- 31 Hallinnon atk Tampereen yliopistossa. Muistio (1985)
- 32 Muistio vakuutusalan tiedekuntaopetuksen kehittämisestä (1985)
- 33 Sopimustutkimusopas. Toimittanut Matti Jussila ja Juhani Pehkonen (1985)
- 34 Tampereen yliopiston avoimen korkeakouluopetuksen järjestämistä pohtineen työryhmän muistio (1986)
- 35 Kunnallisopetuksen kehittämistyöryhmän raportti (1987)
- 36 Kansantalouden koulutusohjelman asema ekonomin tutkinnossa, kansantaloustieteen laitoksen opiskelijavalinta ja koulutusohjelman vaihdot. Rehtorin asettaman työryhmän muistio (1987)
- 37 Ympäristöpolitiikan tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen Tampereen yliopistossa. Rehtorin asettaman työryhmän muistio (1987)
- 38 Työtieteellisen jatkokoulutuksen järjestäminen Tampereen yliopistossa. Rehtorin asettaman suunnittelutyöryhmän raportti (1987)

Tampereen yliopisto tänään ja huomenna

Yliopiston sisäisiä kehittämisehdotuksia, muistioita ja raportteja

- 39 Selvitys Tampereen yliopiston henkilöstön koulutustarpeista (1988)
- 40 Nuorisotyön koulutuksen kehittämistyöryhmän raportti (1988)
- 41 Informaatiojärjestelmän kehittämistä pohtineen työryhmän muistio (1988)
- 42 Sopimustutkimusopas. Toimittanut Marja Jukola-Aho (1989)
- 43 Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan perustamisesta Tampereen yliopistoon (1989)
- 44 Tampereen yliopiston ja kansaneläkelaitoksen yhteistyösuunnitelmat (1989)
- 45 MS-DOS –käyttäjän ohjelmaopas (1990)
- 46 Venäjän tutkimuksen opintokokonaisuus (Russian Studies Program) (1991)
- 47 Kansainvälisen henkilövaihdon lisääminen lähivuosina (1991)
- 48 Kansantaloustieteen koulutusohjelman opiskelijavalinnan kriteereitä ekonomin tutkinnossa pohtivan työryhmän muistio (1992)
- 49 Tutkintorakennetyöryhmän muistio (1993)
- 50 Yleisen vakuutustutkinnon suunnittelutyöryhmän muistio (1994)
- 51 Nuorisotyön tutkinnon suunnittelutyöryhmän muistio (1994)
- 52 Muistio kansainvälisen opiskelijavaihdon kehittämistarpeista (1995)
- 53 Nuorisotyön koulutuksen kehittäminen ja sosiaalipedagogiikan opetuksen käynnistäminen. Rehtorin asettaman työryhmän muistio (1995)
- 54 Vakuutusalan koulutuksen järjestämisen puiteratkaisu. Rehtorin asettaman työryhmän muistio (1996)
- 55 Opetuksen ja tutkimuksen tietostrategia. Mihin opetus ja tutkimus pyrkivät? Minne ne eivät halua joutua? Rehtorin asettaman työryhmän muistio (1997)
- 56 Kaikki hyvin työssä? Tutkimus Tampereen yliopiston työoloista (1999)
- 57 Tampereen yliopiston opettajankoulutuksen strategia vuosille 2000-2004. Rehtorin asettaman työryhmän muistio (2000)
- 58 Selvitysmiesten raportit 2000. Rehtorin asettamien selvitysmiesten raportit (2000)
- 59 Tutkijana Tampereen yliopistossa. Tutkimushenkilöstö oman ammatillisen osaamisensa arvioijana ja kehittäjänä (2001)
- 60 Tampereen yliopiston työolotutkimus (2002)
- 61 "Sitä ei voi enää nimittää pelkäksi vitsailuksi" Selvitys sukupuolisesta häirinnästä ja ahdistelusta Tampereen yliopistossa (2003)